magazin istoric

ANUL XVII Nr. 2 (191) FEBRUARIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 2 (191)

februarie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

Destinul României:
Ion Popescu-Puţuri 2

Românii în istoria Europei:
Dinu C. Giurescu 4

1919. Al XV-lea Congres şi a II-a Conferinţă Naţională ale mişcării muncitoreşti din România 10

Tezaurul de la Perşinari:
Ştefan Burda 14

Un principe iluminist — Alexandru Ipsilanti:
Matei D. Vlad 17

Stalingrad 1943:
A.M. Samsonov, Manfred Kehrig, David Irving 20

Primarul lugojean din Bruck-an-der Mur:
Dan Popescu 27

Potopul — în original şi în copie 30

Istoria şi educaţia:
Eugeniusz Duraczyński 32

Vinlete de pe Downing Street:
John Colville 35

Drumul spre Pearl Harbor:
Gordon W. Prange 39

Samori — un iscusit conducător de oşti:
Yves Person 45

În Bucureşti, acum 50 ani 50

Oglinda — de la Homer la Petru I:
S.N. Popova 59

• **Cărţi sosite la redacţie ... 34** • **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric **ediţia II/1982... 33** • **Poşta** Magazin istoric **... 62**

COPERTELE NOASTRE

① Sala oglinzilor de la Versailles (construită în 1678-1684), locul în care s-au consumat o serie de evenimente cu răsunet în istorie. Aici, la 28 iunie 1919, s-a semnat Tratatul de pace cu Germania (**Oglinda — de la Homer la Petru I**, p. 59)

② Trecutul de luptă anticolonialistă a poporului guineez a păstrat în cronica lui numele unui remarcabil conducător: Samori (imaginea de sus), care alături de fiii săi (unul dintre ei, Jaule-Karamoxo, într-o imagine din revista **L'Illustration**), a rezistat europenilor aproape două decenii (**Samori — un iscusit conducător de oşti**, p. 45)

③ De-a lungul istoriei, povestirea despre potop şi-a găsit o felurită ilustraţie, între care şi această imagine, despre felul cum s-a construit Arca lui Noe. Imagine din **Cronica de la Nürnberg**, tipărită în 1493 (**Potopul — în original şi în copie**, p. 30)

④ Oraşul dogilor a atins suprema strălucire în perioada Renaşterii. Miniatură venetiană (sec. XV) executată de Maestro dei Putti (**Speranţe pentru oraşul dogilor, p. 58**)

Privind cursul dezvoltării patriei noastre de-a lungul istoriei sale grele, zbuciumate, putem afirma cu îndreptățită mîndrie că numai socialismul a creat condițiile necesare lichidării rapide a rămînerii în urmă, a subdezvoltării și a asigurat progresul impetuos al României în toate domeniile de activitate.

NICOLAE CEAUȘESCU

DESTINUL ROMÂNIEI

ION POPESCU-PUȚURI

Trei evenimente de o deosebită semnificație istorică — Conferința Națională a partidului, împlinirea a 35 ani de republică în România și omagierea de către întreaga națiune a cinci decenii de activitate revoluționară a președintelui Nicolae Ceaușescu și aniversarea zilei sale de naștere — proiectează asupra trecutului, prezentului și viitorului patriei noastre evaluări și orientări care luminează puternic însăși existența și devenirea poporului român.

Conferința Națională a partidului, eveniment cu ample rezonanțe în istoria prezentă a patriei și poporului nostru, s-a desfășurat în atmosfera însuflețită de muncă și responsabilitate care caracterizează întregul nostru partid, întreaga noastră națiune socialistă. Raportul pe care secretarul general al partidului, președintele Republicii l-a prezentat în fața Conferinței Naționale, document ce reflectă marile realizări obținute de poporul român în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, evidențiază — și este aceasta un prilej de mîndrie pentru întregul nostru popor — că toate aceste mari și importante înfăptuiri au fost dobîndite într-o lume bîntuită de crize și convulsii, de provocări și destabilizări. Datorăm rodnicele înfăptuiri maturității partidului nostru conducător, cu o experiență de aproape un secol, înțelepciunii secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, călit el însuși de cinci decenii la focul luptei revoluționare, care ține în mînă cu fermitate cîrma destinului poporului, al României socialiste.

Documentele Conferinței Naționale a partidului au evidențiat, totodată, faptul că experiența României socialiste în problema dezvoltării economice, a edificării unei noi vieți într-o nouă societate este o realitate incontestabilă. Destinul României, o atestă înseși faptele istorice, se datorează vocației poporului nostru în cele mai variate și esențiale domenii de activitate economică și spirituală.

Strămoșii poporului român aveau o civilizație la nivelul celor mai avansate ale epocii. Erau buni agricultori și mărturiile istoricilor antici conțin multe referiri la grînarele Daciei străvechi. E cunoscut faptul că Alexandru al Macedoniei cînd a intrat pe pămîntul dacilor, pe la anul 335 î.e.n., a trebuit ca oastea sa să culce cu lancea la pămînt întinsele lanuri de grîu prin care călărețul nu putea înainta.

Erau dacii neîntrecuți în meșteșugul m neritului și al prelucrării aurului, argintului, fierului. Făceau unelte și podoabe care, la multe mii de ani de la producerea lor, scoase la lumină astăzi de arheologi, încîntă și uimesc prin înaltul lor grad de măiestrie tehnică și artistică. Tezaure, cum este cel de la Hinova, vechi de aproape patru mii de ani și cu piese de aur, în greutate totală de aproape 5 kg, multe din piese cu un coeficient de o mie la mie aur, sînt mărturii elocvente ale vocației tehnice și artistice a strămoșilor geto-daci.

Înaintașii poporului nostru au cunoscut, totodată, o dezvoltată viață spirituală, știute fiind intensele preocupări de filozofie, de etică, de logică, ca și în domeniile astronomiei, botanicii, medicinei etc.

Poporul român este, astfel, moștenitorul unui vast tezaur cultural și de civilizație, popor cu o puternică vocație spirituală. Fondul bogat de obiceiuri și datini, folclorul poporului nostru reflectînd viziunea sa optimistă asupra lumii, bogăția sa spirituală ilustrează, de asemenea, capacitatea sa creatoare.

Istoria zbuciumată prin care românii și-au înălțat devenirea pînă la anii glorioasei construcții socialiste de astăzi atestă totodată că poporul nostru și-a afirmat prin secole însu-

şirile moştenite de la strămoşii săi. Curajul, eroismul, cinstea, dorul de libertate, toleranţa şi prietenia faţă de alte popoare sînt calităţi ale poporului român care, astăzi, în condiţiile noii istorii ce se edifică pe pămîntul românesc, se afirmă pe deplin.

Sub conducerea partidului comunist — continuatorul primului partid politic al clasei noastre muncitoare, făurit în urmă cu 90 ani — poporul român îşi afirmă multilateral vocaţia sa de constructor al propriei sale vieţi libere şi demne, de făuritor al destinului său.

România se găseşte acum într-o nouă etapă de dezvoltare caracterizată, după cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, prin trecerea de la calea extensivă la cea intensivă, prin promovarea unei calităţi superioare în toate sferele de activitate. Aceasta presupune introducerea cu mai mult curaj a progresului tehnic, valorificarea deplină a cuceririlor revoluţiei tehnico-ştiinţifice, concomitent cu ridicarea competenţei tehnico-profesionale a tuturor categoriilor de oameni ai muncii, implică totdoată o susţinută activitate politico-ideologică de formare a omului nou, cu trăsături înaintate, constructor conştient al socialismului şi comunismului.

Relevînd rolul experienţei trecutului, al istoriei, în aprecierea corectă a prezentului şi, firește, al drumului spre viitor, se cuvine subliniată importanţa tezei formulate de secretarul general al partidului şi însuşită de Conferinţa Naţională din decembrie 1982 cu privire la necesitatea cunoaşterii istoriei ca fundament al muncii ideologice, educative, ce o desfăşoară partidul nostru. Pentru tineri, îndeosebi, cunoaşterea istoriei este un mijloc de a se orienta în viaţa socială; cunoscînd ce a fost mai înainte, ei vor înţelege mai uşor relaţiile sociale în care sînt chemaţi să se integreze. Lecţia de istorie a României oferă o cheie sigură de înţelegere a prezentului socialist, a profundelor transformări revoluţionare, sociale, politice, economice, spirituale, ce au avut loc în viaţa patriei noastre în anii de după cel de-al IX-lea Congres al partidului. Prin cunoaşterea trecutului, a muncii şi luptei înaintaşilor, care nu de puţine ori au sfinţit cu sîngele lor apărarea libertăţii şi fiinţei naţionale, se cimentează legătura afectivă cu ţara, cu oamenii şi pămîntul ei.

De la înalta tribună a Conferinţei Naţionale, secretarul general al partidului adresîndu-se întregului popor, a formulat cerinţa de a munci cu toţii în aşa fel încît să demonstrăm forţa şi trăinicia societăţii noastre socialiste, să asigurăm ridicarea patriei pe noi culmi de progres şi civilizaţie. În înfăptuirea acestei cutezătoare cerinţe ne bizuim pe capacitatea partidului de a conduce patria şi poporul spre noi victorii, pe hotărîrea nestrămutată a tuturor oamenilor muncii din patria noastră de a îndeplini exemplar prevederile Programului partidului — program care încorporează tezele şi orientările, analizele şi aprecierile din documentele Conferinţei Naţionale. Putem afirma, cu justificată mîndrie, că un rol important în acest proces constructiv revine istoriei. Din paginile de glorie ale istoriei României, desprindem luminoase fapte de eroism, de dăruire patriotică ce vin să însufleţească generaţiile de azi, să contribuie la dezvoltarea dragostei lor faţă de patrie, la întărirea hotărîrii de a face totul pentru continua ei înălţare.

Se cuvine subliniată, totodată, actualitatea şi necesitatea tezelor fundamentate ştiinţific şi politic de secretarul general al partidului cu privire la unitatea istoriei româneşti, la adoptarea unei concepţii şi metodologii care să asigure tratarea unitară a dezvoltării poporului român în multimilenara sa istorie. În dezbaterile ce au avut loc după Plenara din 1-2 iunie 1982, istoricii români au îmbrăţişat cu căldură orientarea dată de conducerea partidului celor care cercetează, scriu şi predau istoria poporului român.

Cînd conducerea partidului a cerut istoricilor să elaboreze un nou Tratat de istorie a României ne-a cerut o nouă carte, în care să se afle cuceririle gîndirii istorice şi politice a partidului nostru în etapa actuală, cu privire la trecutul poporului român şi, desigur, cu privire la însuşi trecutul partidului nostru. Această nouă carte, în mai multe volume, va trebui să fie unitară şi consecventă, de la primul pînă la ultimul volum. Ea va trebui să prezinte, pe baza învăţăturii materialist-dialectice, istoria poporului într-o viziune unitară, la scara întregii patrii, a daco-românilor în spaţiul geografic carpato-danubiano-pontic în care trăieşte de milenii.

Omagiem pe marii istorici din trecut, care, cu mare dragoste şi sîrguinţă, s-au ostenit şi au alcătuit cărţi de istorie de mare folos la timpul respectiv. Dar noi, ca adepţi ai filozofiei materialist-dialectice, ştim că fiecare epocă istorică îşi are propria ei fizionomie, în care se înscriu şi limitele ei, în raport cu dezvoltarea continuă a societăţii şi a gîndirii umane. Din această cauză — şi nu numai din aceasta — vechea istoriografie n-a reuşit să prezinte istoria poporului român într-o viziune unitară, la scara întregii patrii, a daco-românilor în spaţiul geografic carpato-danubiano-pontic pe care îl ocupă de mii de ani.

Unitatea multimilenară a poporului român, una din caracteristicile fundamentale ale istoriei noastre, s-a impus în ciuda tuturor vicisitudinilor timpurilor, poporul păstrîndu-şi limba, obiceiurile şi întreaga sa spiritualitate, indiferent în ce formaţiune statală s-a aflat şi ce nume a purtat. Moldovenii, muntenii, transilvănenii, bănăţenii, maramureşenii, bucovinenii, dobrogenii au ştiut totdeauna că aparţin aceluiaşi popor, coborîtor din traco-geto-daci şi care au fost denumiţi, mai tîrziu, vlahi sau valahi. În evul mediu, nu numai cronicarii noştri, ci şi numeroşi cărturari ai Europei vorbeau despre Valahia, Transilvania şi Moldova ca ţări locuite de acelaşi popor.

(Continuare în p. 16)

Din secolul XV, cînd navigatorii portughezi au pornit spre alte continente, şi pînă la izbucnirea primului război mondial, contribuţia Europei în dezvoltarea civilizaţiei şi culturii mondiale, a sporit cu fiecare etapă. Desigur nu trebuie uitată nici antichitatea europeană cu tezaurul ei de valori universale, prin care civilizaţiile europene se înscriu într-un veritabil şi profitabil dialog al culturilor cu celelalte creaţii originale, materiale şi spirituale ale popoarelor din vechime de pe alte continente. Dar întreaga lume recunoaşte că de aici din Europa a pornit prima revoluţie industrială; aici cercetarea a făcut acel salt care a pus bazele gîndirii ştiinţifice moderne; tot aici s-au scris, în limbile naţionale, multe din operele fundamentale ale culturii

ROMÂNII ÎN ISTORIA EUROPEI

DINU C. GIURESCU

Cînd înainte de anul 900, cărturarul armean Moise Chorenaţ'i, numit şi Moise Kert' ogh — adică „Poetul" —, îşi scria *Geografia*, el consemna existenţa — în a doua jumătate a sec. IX — a unei ţări a românilor, în nordul Bulgariei. La fel făcea şi „Magistrul P", cronicarul regelui Bela al Ungariei, care folosind mărturii anterioare — păstrate într-o *Gesta Hungarorum* — relata cum, în părţile Someşului, se afla — sîntem în primii ani după 900 — o ţară „unde domnia o avea un Gelou [Gelu] românul". Atacat de ostaşii lui Tuhutum, o căpetenie a regelui Arpad, după ce rezistase „cu înverşunare", Gelu a fost obligat să se retragă şi a fost ucis lîngă rîul Căpuşul (afluent al Someşului). Evenimentele acestea sînt redate — foarte pe scurt, dar nu mai puţin explicit — de *Cronica rusă de la Kïev* zisă a lui Nestor, care consemnează că ungurii, după ce au trecut munţi înalţi (Carpaţii) „începură să se lupte cu volohii [românii] şi cu slavii care trăiau acolo".

Deci, trei mărturii din trei locuri total diferite. Ele vorbesc, la Dunăre şi Carpaţi, de români, în a doua jumătate a sec. IX şi începutul celui următor şi fac referiri la organizarea lor militară şi politică.

Atari ştiri vin în acelaşi timp cu acelea privind şi alte neamuri ale Europei. Aşa sînt atestările documentare ale unor formaţii statale la irlandezi (sub Brian Boru), cehi (cneazul Mojmir), poloni (Mieszko I), sîrbi (cneazul Vlastimir), norvegieni (Harald Haarfager — Păr Frumos), suedezi (sub Eric Victoriosul), danezi (regii Göttrik, mai tîrziu Gorm cel Bătrîn), ruşii kievieni (Oleg, Igor...) şi maghiari (Arpad şi urmaşii săi) — atestări care trimit mai ales la sec. IX-X, adică în aceeaşi perioadă cînd sînt amintite în scris şi primele formaţiuni politice şi militare româneşti.

În imagine: harta Europei din 1513 alcătuită de Ioan Schotto, în care apare menţionată Valachia, numele generic al teritoriului locuit de români.

„Armele păcii"

Europa medievală îşi afla, cu greutate şi încet, rosturile, după marea confruntare a lumii romane şi elene cu aceea a migratorilor — cei mai mulţi tot europeni, alţii veniţi din podişurile Asiei Centrale — în timp ce se formau popoarele continentului, temei principal al naţiunilor care pînă astăzi îşi afirmă individualitatea şi vitalitatea. O Europă ce se ridica mai mult din suferinţă şi în

universale. Artele au cunoscut cristalizarea lor în marile epoci ale Bizanțului, ale Renașterii, Barocului, ale Neoclasicismului sau ale Impresionismului; în Europa, s-au înfăptuit primele revoluții burgheze și socialiste și tot aici omul, ca ființă individuală, cu drepturi și responsabilități respectate, a căpătat definirea ca măsură și condiție primordială a tuturor lucrurilor și a oricărui progres. Atari trăsături se însumează în linii directoare ce conferă o certă unitate și individualitate istoriei continentului nostru: „Europa a avut și continuă să aibă un rol de seamă — **subliniia președintele Nicolae Ceaușescu** — în dezvoltarea forțelor de producție, a științei, tehnologiei și culturii, a civilizației umane în general".

Trăsături ce s-au realizat prin contribuția tuturor națiunilor. Fiecare din ele a participat la construcția Europei, a primit și a dat valori materiale și spirituale. Fiecare a fost parte alcătuitoare în devenirea continentului, deși în istoria sa, pînă în 1945, conflictele armate intereuropene ca și expansiunile coloniale au reprezentat o regulă „obișnuită" în „rezolvarea" problemelor pendinte. Iată de ce președintele României socialiste a accentuat, de repetate ori, asupra necesității unui nou fel de relații, raportînd Europa la o „colaborare a țărilor europene care să asigure unitatea deplină a întregii Europe și nu a unei Europe de Vest, de Est, de Nord sau Sud. Europa trebuie să acționeze ca o Europă unită, pe baza respectului independenței fiecărei țări dacă dorește într-adevăr să contribuie la pacea întregii lumi".

care fiecare comunitate căuta să-și stăpînească pămînturile, să-și urmeze legile, să regăsească ceva din învățătura antichității pentru a merge mai departe în istorie.

Popoarele constituite — fie din grupa romanicilor, a germanilor, fie a slavilor, finougrienilor sau vechilor turci — au luat parte, fiecare, la construcția Europei medievale. Construcție în mai multe etape, între care și aceea a sec. IX-X, cînd este consemnat în scris aportul românilor și al mai multor alte neamuri.

Din pricina repetatelor migrații, acești români trăiesc în formațiuni teritoriale mici — cnezate pe văile rîurilor și voievodate sau țări grupînd mai multe cnezate. Fragmentare ce nu este proprie numai ariei Carpaților și Dunării de Jos, ci — în modalități diferite, dar în fond cu aceeași împărțire în unități mici — și Italiei sec. XII-XIII-XIV. Pnă cînd, încheindu-se marele val tătar din 1241, românii află o relativă liniștire a vecinilor lor prea-puternici și se folosesc de atari împrejurări pentru a-și aduna pămînturile sub c rmuirea cîte unui singur „voievod și domn". La începutul și către mijlocul sec. XIV, s-au constituit astfel cele două state românești independente, — Țara Românească (Muntenia) și Moldova — din Carpații meridionali și răsăriteni pînă la Dunăre și la „Marea cea mare". Transilvania pînă la Carpați, ca și părțile dinspre Banat, Crișana și Maramureș fuseseră între timp cuprinse în hotarele regatului Ungariei. Noua stăpînire — cu instituții și legi complet diferite — se suprapusese treptat realităților și permanențelor românești, preluînd de la acestea organizarea Transilvaniei într-un voievodat.

Către 1350-1360, harta politică a Europei prezintă o mare diversitate de state, de la imperii și regate, la ducate, la republici orășenești și la voievodatele românești. Între statele astfel constituite, raporturile de forță sînt dominante. Unele tind să cuprindă cît mai multe teritorii. Aproape fiecare caută să mute un hotar în folosul său, pînă cînd ajunge la limita puterii sale militare și se oprește. Iar realitățile statornicite prin forța armelor devin, cu trecerea timpului, realități recunoscute de ceilalți, întărite prin tratate și legi.

Statele românești Muntenia și Moldova din sec. XIV prezintă anume trăsături, din care cel puțin trei sînt definitorii: s-au constituit numai pe teritorii unde românii s-au format ca popor și unde ei reprezintă o majoritate absolută de peste 90 la sută; nu au dus o politică de expansiune și nu au înglobat în hotarele lor alte popoare; și-au asigurat individualitatea și continuitatea politică pînă la unirea lor în 1859.

Aceste trăsături se conturează mai mult cînd sînt urmărite pe linii directoare ale dezvoltării europene. Desigur, toate statele medievale se reazemă pe teritoriul de formare al unui popor sau altul; dar cele mai multe din ele — de mărimi și cu mijloace materiale felurite, mari, mijlocii sau chiar mici — caută să-și lărgească teritoriul. Ajung astfel să se întindă asupra altor neamuri, pînă cînd întîlnesc alte state ce le opresc înaintarea. La români, tendința este contrarie: ei se apără, nu cuceresc de la alții. Hotarele — de la Carpații răsăriteni și sudici, la Dunăre și la Marea Neagră — trebuiesc mereu păstrate mai întîi față de puternicele regate ale Ungariei și Poloniei, apoi de tătari și mai ales față de Poarta Otomană. Granițele muntene și moldovene se schimbă și ele: dar aproape de fiecare dată pentru a pierde cîte o parte dintr-un teritoriu românesc.

Cum au fost ele apărate? În principal, pentru lungi intervale de timp, cu armele politicului, ale diplomației, ale unei cumpănite cîntăriri a împrejurărilor și a raporturilor de forță, cu găsirea unor soluții care au îngăduit existența unor state românești, de mijlocie întindere, în vecinătatea directă a unor mari regate și prea puternice imperii. Apărare deci cu „armele păcii".

Cînd teritoriul însă era invadat și o soluție negociată nu se adeverea posibilă, atunci s-a recurs la rezistența cu arma în mînă, toți stăpînii pămîntului — oricare va fi fost întinderea „moșiei" lor — dregătorii și contingente ale orașelor fiind datori să vină la oaste. Fără mobilizarea celor mulți, fără transformarea întregului teritoriu în zone operaționale, o asemenea rezistență nu ar fi

dat rezultate. Erau astfel folosite „armele războiului", dar numai ca un mijloc *in extremis*, pentru a obține tot o soluție politică.

Fiindcă, într-adevăr, în patru faze deosebit de critice — finele sec. XIV — c. 1490, 1521-1541, 1683-1699, ultimele trei decenii ale sec. XVIII și începutul celui următor, cînd multe hotare au fost încălcate și desființate în Europa de centru est și sud-est, Țara Românească și Moldova au rămas în ființă. Fără îndoială, plătind prețul, cu succesive îngrădiri ale unor drepturi suverane și cu însemnate pierderi teritoriale. Continuitatea politică rămîne totuși o realitate majoră, o trăsătură definitorie pentru participarea poporului român, de-a lungul a peste cinci secole și jumătate, la istoria Europei (din jurul anului 1300 și pînă la 1859 — unirea Principatelor).

O realitate constantă

Contribuția românilor s-a făptuit cu conștiința apartenenței la ceea ce definește Europa, la valorile ei esențiale. Astfel, Ștefan cel Mare, la 25 ianuarie 1475, la cîteva zile după biruința de la Vaslui — cea mai importantă victorie repurtată în Europa împotriva trupelor otomane (pînă la asediul Vienei, în 1683) — după ce a distrus complet forțele ce au atacat țara românească a Moldovei, anunța că sultanul și-a pus în gînd să vină din nou și „cu toată puterea sa împotriva noastră și să supue țara noastră, care e poarta creștinătății [adică a Europei] și pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Dar dacă această poartă, care e țara noastră, va fi pierdută — Dumnezeu să ne ferească de așa ceva — atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie". De unde și apelul domnului român pentru o unire a forțelor europene spre a stăvili înaintarea sultanului Mehmed II.

Apel rămas fără urmare practică. Așa încît, după campania din 1476 și dramatica bătălie pierdută la Războieni, voievodul trimite pe Ioan Țamblac în solie la Veneția spre a înfățișa Signoriei rosturile Moldovei în sud-estul continentului: „Pe alți domni creștini, vecini cu mine, n-am vrut, în adevăr să-i mai încerc, ca să nu mă văd iarăși înșelat. Luminăția-Voastră știe ce neînțelegeri sînt între dînșii. Din pricina aceasta, cu mare greutate poate fiecare să-și vadă abia de treburile sale; treburile mele rămîn, de nevoie, fără ajutor... Nu vreau să mai spui cît de folositoare este pentru treburile creștine [adică ale Europei ce se opunea Porții] această țărișoară a mea; socotesc că este de prisos, fiindcă lucrul e prea vădit, că ea este saraiul [întărîtura] Țării Ungurești și al Poloniei și este straja acestor două crăii. Afară de asta, fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, mulți creștini au rămas în liniște de patru ani..."

Iar dacă statele europene nu vor să-și adune puterile împotriva Porții, atunci domnul român arăta, fără echivoc, alternativa: „Ori această țară [Moldova] va pieri, ori voi fi silit, de nevoie, să mă supun păgînilor [să recunoască suzeranitatea sultanului]".

Același crez în valorile europene exprimă, la 1601, și Mihai Viteazul, cînd rememorează împăratului Rudolf II evenimentele de după Călugăreni: „În această țară [Muntenia], aș fi putut trăi liniștit și fără nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea față de Maiestatea Voastră și față de întreaga creștinătate".

Continuitatea politică se regăsește și la alte state mici și mijlocii, în Italia de exemplu, sau în Imperiul german. Pentru sud-estul continentului însă (inclusiv Peninsula Balcanică), o atare continuitate este o trăsătură definitorie a istoriei românești, deoarece toate statele din zonă — cu excepția celui otoman — au cunoscut întreruperi în existența lor, unele timp de sute de ani, în intervalul dintre sec. XIV și XIX inclusiv. România modernă, constituită prin Unirea Principatelor din 1859, s-a clădit pe cele două state a căror evoluție a fost fără întrerupere din sec. XIV, fapt definitoriu pentru participarea românilor la istoria Europei.

Desigur, teritorii locuite de români au rămas sub mai multe cîrmuiri în răstimpul arătat. Diviziunea politică se regăsește și la alte popoare — revenim la exemplul italienilor sau al germanilor. La români, această împărțire se explică și prin existența celor două state românești de la sud și răsărit de Carpați, dar mai ales prin acțiunea regatelor și ulterior a marilor imperii vecine care au încorporat în hotarele lor importante părți din teritoriile locuite în majoritate absolută de români. Împărțire care a avut ca o contrapondere permanentă unitatea de neam, de limbă și cultură și interdependența, politică și economică, a teritoriilor românești, indiferent de hotarele existente într-o etapă sau alta. Interdepedență atestată de repetate ori.

În confruntarea de mare amplitudine cu Poarta Otomană au participat românii din toate provinciile, munteni și moldoveni în primul rînd, dar și transilvăneni, bănățeni, maramureșeni și chiar dobrogeni, alături de ei, în unele etape, s-au alăturat și secuii din Transilvania ca și oști ungare. Îndelungata rezistență și recunoaștere ca stat a Țării Românești au întîrziat (c.1390-1462) și au slăbit un timp presiunile otomane asupra Moldovei, Transilvaniei și Ungariei. Rezistența eroică a Moldovei lui Ștefan cel Mare (1457-1504) îi îngăduie acesteia să ajungă la o reglementare bilaterală cu Poarta, asemănătoare aceleia încheiată anterior între imperiu și Muntenia; aceasta din urmă beneficiază, la rîndul ei — chiar dacă indirect — de lupta românilor moldoveni și își păstrează, de facto, independența față de Imperiul otoman. După cum, îndelungatul efort militar și diplomatic a postulat ca o necesitate — fapt adeverit de repetate ori de la finele sec. XIV și pînă la 1526 (bătălia de la Mohacs) — cooperarea și alianța cu regatul Ungariei (inclusiv voievodatul Transilvaniei).

În sec. XVI, interdependența politică a celor trei principate — Țara Românească, Transilvania, Moldova — operează ca o realitate constantă, devenită de evoluțiile ma-

jore, ca și de evenimentele cotidiene. Ceea ce explică și prima unire politică a amirtitelor principate, în 1599-1600, sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul. Faptă epocală în istoria românilor, socotită de Gaspar Bojtinus — istoricul oficial al principelui transilvan Gabriel Bethlen — ca „legea inevitabilă a destinului". Unire care a fost și concluzia firească a luptei antiotomane p rnită solidar, în octombrie 1594, de cîrmuitorii celor trei state.

Fapta lui Mihai Viteazul se înscrie în coordonate europene. Desigur, altele au fost evoluțiile în Portugalia, Spania, Franța, Olanda, Anglia, Danemarca, Suedia. Dar în toate aceste țări, tendința, devenită realitate la finele sec. XVI, a fost aceeași — a uni sub autoritatea monarhilor teritoriile țărilor respective, a centraliza puterea. Spre același țel s-a îndreptat și Mihai.

Cînd însă în decembrie 1599 voievodul a emis hrisoave ca domn „a toată Țara Ardealului și a toată Țara Românească"; cînd, de la 27 mai 1600, este „domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei"; cînd, în iulie 1600, solicită împăratului Rudolf II „să acorde pe veci, lui Mihail voievod și fiului său, Transilvania, Moldova și Țara Românească" apărea manifest pentru contemporanii săi că unirea celor trei principate deverise realitate. Care, consolidată, lovea direct interesele marilor puteri din zonă, se opunea politicii lor de expansiune, „echilibrului" dintre ele. De aci și reacția extrem de rapidă — venită, semnificativ, chiar de la puterile „creștine". Ele au lovit cu toate mijloacele — de la tărăgănări meșteșugite prin negocieri diplomatice, la activizarea opozițiilor interne, la intervenția militară directă și — în cele din urmă — la asasinatul din Cîmpia Turzii, la 19 august 1601. Numai Poarta Otomană, mai pragmatică, a acceptat unirea Țării Românești cu Transilvania prin cîrmuirea lui Mihai: a fost singura recunoaștere venită din partea unei mari puteri europene.

Fapta din 1599-1600 a rămas însă. Ea acționează și în prima jumătate a sec. XVII cînd cooperarea și alianța principatelor, îndeosebi a Munteniei și Transilvaniei, se accentuează vizibil, consemnate și într-o serie de tratate bilaterale. Ea este reluată de cărturari și, începînd cu 1772, și de oamenii politici cînd se formulează prima propunere — într-un demers diplomatic oficial — de unire a Munteniei și Moldovei într-un singur stat. Ea va strînge în jurul ei opinia publică românească, în epoca modernă.

„Libertatea oricărui popor e bunul lui cel mai inalt"

Prefacerea societății în sens democratic și liberal, formarea statelor naționale cu țelul de a deveni unitare, echilibrul dintre marile puteri — constituie linii directoare în istoria Europei sec. XIX, cu o varietate de manifestări, în care se înscrie și istoria poporului român.

Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu este partea alcătuitoare a mișcărilor europene care, în deceniile doi și trei ale secolului trecut, se pronunță pentru prefaceri sociale, pentru eliberarea națională, fie pentru ambele obiective, în Spania, Portugalia, Italia, în Serbia și Grecia.

Instrucțiunile trimise de ministrul secretar de stat Ioan Capodistria către Alexandru Pini, consulul general al Rusiei la București, subliniază că desfășurările din Țara Românească prezintă o „funestă asemănare cu evenimentele care au aruncat Spania în cariera sîngeroasă a revoluțiilor și care, în momentul de față, atrag asupra Regatului celor Două Sicilii nenorocirile inseparabile ale unor puternice măsuri represive și, poate, chiar flagelul războiului... În Valahia, ca și la Madrid, la Lisabona și la Neapole... revoluționarii încearcă să ia puterea și să aducă la îndeplinire planurile lor de subversiune. Puterile aliate [ale Sfintei Alianțe] sînt hotărîte să nu le facă vreo concesie și să se opună la întinderea răului..."

Tot astfel, revoluția română de la 1848-1849 este parte alcătuitoare a revoluțiilor ce au zguduit, în același timp, Italia, Franța, Prusia și alte state germane, Austria, Ungaria, Cehia, Polonia, Croația, Slovenia. Obiectivele formulate sau realizate în Iași, Blaj, Islaz, București, Brașov, Cernăuți se interferează cu manifestări similare sau apropiate, fie sociale, fie naționale, la Paris, Viena, Praga, Budapesta, Palermo, Veneția, Milano, Roma, Berlin, Cracovia, deși revoluționarii din diferitele țări nu și-au coordonat și conjugat forțele, iar în unele cazuri au fost chiar în conflict. Revoluționarii români, în orice parte se aflau, au ținut seama, permanent, de iminența intervenției armate a imperiilor vecine; ceea ce a impus — nu o dată — formularea deziderateloг și a obiectivelor în limitele posibilului și atunci cînd acest „posibil" reprezenta mai puțin decît necesitățile prime ale ep cii. Pe măsură ce unda de șoc a revoluției cuprindea întreaga națiune s-au sintetizat deziderate comune și anume: schimbarea radicală a relațiilor agrare cu desființarea iobăgiei (șerbiei), a dijmelor și a altor obligații ale țărănimii față de boieri (nobili), împroprietărirea țăranilor; acordarea și garantarea drepturilor cetățenești, îndeosebi libertatea individuală, a scrisului, a cuvîntului; în plus — abolirea privilegiilor și a rangurilor nobiliare, atribuirea funcțiilor după merit. Ținînd seama de raporturile de forță pe plan extern, revoluționarii români fixează și primele etape către realizarea statului național unitar și anume unirea Principatelor — înscrisă în programul din Moldova — precum și libertatea și egalitatea în drepturi a națiunii române din Transilvania și Banat.

Unirea Principatelor realizată în 1859-1861 se înscrie, de asemenea, în liniile directoare ale istoriei continentului. În suta de ani care desparte Congresul Sf. Alianțe de la Viena, de primul război mondial, mai multe state naționale deveniseră realitate

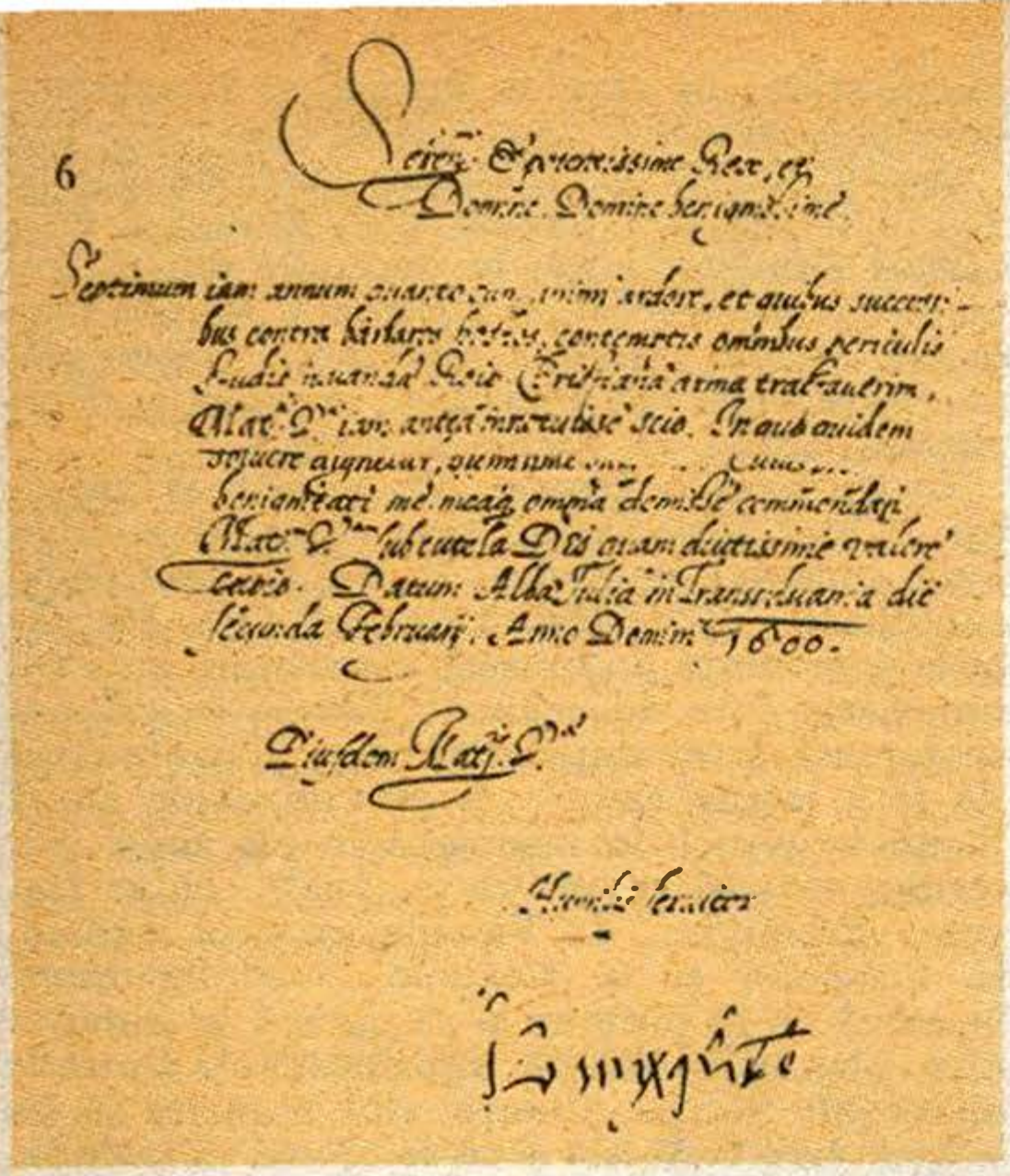

Cîteva importante documente românești descoperite în arhive și biblioteci din Europa de colaboratorul nostru Constantin Simionescu: Scrisoarea lui Mihai Viteazul adresată din Alba Iulia (2 februarie 1600) regelui Spaniei, Filip III, prin care îi solicita sprijin în lupta împotriva otomanilor (Simancas, Arhivele regale ale Spaniei)...

(prin unire sau reconstituire). Acestea sînt (în ordine cronologică): Serbia, Belgia, Grecia, România, Italia, Germania, Bulgaria, Norvegia, Albania. Forța motrice care a dus la modificarea de esență a hărții continentului a fost conștiința apartenenței la o singură națiune, cu obiectivul final al constituirii unor state naționale unitare, indiferent de hotarele atunci existente. România, înscriindu-se într-o evoluție semnificativă la scara continentului, se distinge prin faptul că unitatea statului ei național modern a fost obținută cu mijloace exclusiv politice, prin manifestarea fără echivoc a voinței naționale, a claselor și categoriilor sociale principale, și prin folosirea atentă a conjuncturii și oportunităților din relațiile intereuropene.

Comentariile asupra dublei alegeri a colonelului Alexandru Ioan Cuza, la 5 și 24 ianuarie 1859, sînt semnificative. „De două sute de ani poporul român n-a fost asa de fericit", — sublinia periodicul săsesc *Kronstädterzeitung*, din Brașov. Hotărîrea de la 24 ianuarie este „o demonstrație care face cinste poporului român, o victorie rar întîlnită în istorie", menționa publicația maghiară clujeană *Koloszvári Közlöny*. „Un astfel de spirit e necesar ca un popor să întemeieze o patrie sau dacă a pierdut-o, să și-o recîștige...", comenta revoluționarul ungur Lajos Kossuth alegerea lui Cuza. Referindu-se tot la acest eveniment, Victor Place, consulul Franței la Iași, sublinia: „Alegerea colonelului Cuza reprezintă triumful complet al ideilor unioniste și liberale împotriva vechiului sistem de corupție, moldovenii dovedind că sînt la înălțimea speranțelor ce s-au pus în ei". Iar a doua alegere, de la 24 ianuarie,

constituie, adaugă diplomatul francez, „expresia cea mai adevărată a sentimentului național". „O manifestare izbitoare a voinței naționale" — adăuga la rîndul său, L. Béclard, consulul Franței la București, iar baronul Nothomb, ministrul Belgiei la Berlin, scria, la 17 februarie 1859, că „dubla alegere echivalează cu unirea Principatelor; unirea Principatelor înseamnă independența lor; în acest sens se vorbește la Constantinopol și la Viena..." „Trebuie recunoscut totuși — consemna cunoscutul publicist Saint Marc-Girardin, în *Journal des Débats* — că această dublă alegere este o mare deschidere spre unirea Principatelor Unite (aceasta este denumirea lor în actele diplomatice); înseamnă, mai ales, un vehement protest împotriva dezunirii; aduce o mărturie solemnă a perseverenței românilor în împlinirea dorinței lor naționale..."

Constituirea statului național modern s-a corelat, în mod organic, cu independența, la toate țările mai sus amintite. În cazul României, independența a fost precedată de o restaurare progresivă a unor drepturi suverane ale statului — prin importantele reforme de structură din intervalul 1859-1876, creșterea și dotarea forțelor armate, încheierea mai multor convenții cu alte țări privind comunicațiile poștale, telegrafice, navigația fluvială, joncțiunea căilor ferate, juris-

...stema Moldovei după un document al lui Ion Sasu sec. XVII (Arhivele de stat ale Suediei)...

dicția civilă și comerțul. Rezultate posibile și fiindcă Principatele române nu fuseseră niciodată supuse administrației otomane; ele și-au păstrat individualitatea, deplina autonomie internă, așa încît se revenea, prin măsuri succesive, la prerogativele suverane recunoscute la început (secolul XV) Munteniei și Moldovei de către Poartă, și care, numai sub acțiunea forței, fuseseră succesiv îngrădite.

Iar redobîndirea independenței depline — act de voință al națiunii întregi — a fost

exemplar săptuită de armata română în memorabile bătălii, unde vitejia, pregătirea şi puterea ei de luptă au fost subliniate în termenii cei mai elogioşi de comandanţii şi observatorii străini participanţi la războiul ruso-româno-turc din 1877-1878.

În 1914, la izbucnirea primului război mondial, alături de Europa marilor puteri — grupate în două blocuri militare antagoniste, Tripla Alianţă şi Tripla Înţelegere — exista Europa naţiunilor din care o parte încă sub diferite dominaţii. În Irlanda, Alsacia-Lorena, Finlanda, Cehia, Slovacia, Croaţia, Slovenia, Bosnia-Herţegovina, naţiuni sau comunităţi naţionale se îndreptau spre autodeterminare. Şi tot în 1914, mai mult de jumătate din poporul român trăia în afara graniţelor României, cea mai mare parte în Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş şi Bucovina. Participarea României la primul război mondial a fost determinată numai

...portretul lui Constantin Brîncoveanu. Detaliu de pe o hartă a stolnicului Constantin Cantacuzino dedicată împăratului Iosif I (Biblioteca de stat din Viena)...

de împlinirea dezideratului ei fundamental: realizarea statului naţional unitar. Ţel exprimat foarte limpede de Ion I.C. Brătianu şi în Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 care a decis intrarea în acţiune alături de Tripla Înţelegere: „Într-o viitoare ca aceea a actualului război, în care toată lumea se preface, o ţară ca a noastră, o ţară cu aspiraţii naţionale, nu poate să rămînă pînă la capăt neutră, fără să-şi compromită tot viitorul. Prin urmare, se impune să ieşim din neutralitate. Pe de altă parte, avînd drept ideal unitatea naţională, sîntem datori să urmărim realizarea lui, căci cine ştie dacă, în decursul veacurilor, vom mai găsi un prilej atît de prielnic ca cel de azi. Iată de ce nu putem să mergem decît alături de Aliaţi [de Antantă] şi în contra Puterilor Centrale. Fără îndoială — continua Ion I.C. Brătianu — cred că din acest război vom ieşi învingători, dar nu sînt sigur, se poate să fim şi învinşi. De aceea vreau să se ştie bine şi de toţi că, chiar dacă ar fi să ieşim învinşi tot cred că ţara... trebuie, în această clipă a evoluţiei ei istorice, să facă acest gest. În viaţa naţiunilor sînt afirmări de drepturi care cîntăresc mai mult decît izbînzi trecătoare şi sînt gesturi de abdicare, de dezertare morală care compromit viitorul pentru veacuri de-a rîndul".

Participarea României la primul război mondial cuprinde campania din 1916 cu începutul eliberării Transilvaniei, apoi retragerea şi ocuparea de către inamic a Munteniei şi Dobrogei, urmate de bătăliile din vara lui 1917, de la Mărăşti, Mărăşeşti şi

...o relatare despre răscoala lui Tudor Vladimirescu apărută în ziarul La Belgique. *1821 (Biblioteca universitară din Bruxelles)*

Oituz — unde armata română a luptat cu o vitejie, tenacitate şi pricepere ce au fost subliniate şi de adversarii ei.

Criza declanşată în 1917-1918 în cadrul ambelor grupări militare imperialiste; răsturnarea regimului ţarist şi victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, în 1917; declaraţia guvernului sovietic privind egalitatea şi suveranitatea popoarelor, dreptul lor la autodeterminare pînă la separare şi formare de state independente: mesajul preşedintelui Woodrow Wilson al Statelor Unite ale Americii privind bazele viitoarei păci — toate aceste desfăşurări au fost factori favorabili pentru naţiunile europene care urmăreau să-şi reconstituie sau să-şi întregească statele proprii, în Finlanda, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Irlanda...

În acest cadru european s-a săptuit, în 1918, întregirea statului naţional român. Întregirea realizată prin voinţa liber exprimată a naţiunii române, în adunări de deputaţi reprezentative, liber şi legal constituite şi care au hotărît, prin vot, unirea teritoriilor respective cu România.

Această manifestare liberă a voinţei tuturor claselor şi categoriilor sociale este definitorie pentru felul cum s-a realizat statul naţional unitar român în 1918, ale cărui hotare au fost recunoscute prin tratatele de pace din 1919-1920. Anul 1918 a însumat peste un mileniu de istorie românească, iar săptuirile sale se înscriu printre evenimentele esenţiale ale istoriei europene.

Se adevereau acum cuvintele lui Simion Bărnuţiu, exprimate la Blaj în 1848: „Care naţiune de pe pămînt nu s-ar ridica de la mic pînă la mare, cîndu-şi vede numărate zilele vieţii? Libertatea oricărui popor e bunul lui cel mai înalt; şi naţionalitatea e libertatea lui cea din urmă".

1919
(13-14 octombrie)

AL XV-LEA CONGRES

(Congresul extraordinar al mişcării

Congresul extraordinar care a avut loc la 13—14 octombrie 1919 a fost al XV-lea în ordinea celor ţinute de la întemeierea partidului politic al clasei muncitoare.

La lucrările congresului au participat 166 delegaţi, din partea conducerii partidului clasei muncitoare şi a organizaţiilor politice şi sindicale din vechea Românie, Transilvania, Banat şi Bucovina. Pe baza stenogramei congresului şi a altor documente au fost identificaţi 112 participanţi la lucrări, reprezentînd:

Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România: **Gh. Cristescu, I. Moscovici, Al. Gh. Oprescu, Toma Dragu, I. Sion, Gh. Teodorescu.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **C. Popovici, M. Bălineanu.**

Cercul de editură socialistă: **Gh. M. Vasilescu.**

BUCUREŞTI: **Al. Pătruţescu, N. Lupu Costache, Gh. M. Petrescu, D. Gănescu, Ilie Păuşescu, Gr. Vasilescu, I. Katz, Natalia Oprescu, Gh. Mirescu, Gh. Niculescu-Mizil, Gh. Ene Filipescu, Andrei Niculae, Mihai Niculae, C. Niţulescu, Ilie Marinescu, V. Anagnoste, S. Predescu, Rozalia Frimu, C. Georgescu, C. Gheorghian, Lazăr Măglaşu, C. Teodorescu, Filip Gheller, Iancu Iliescu, Ilie Petrescu, I. Şt. Dumitrescu, B. Spirescu, P.C. Georgescu-Delafras, F. Stoenescu, N. Damian Bălănescu, Em. Socor, S. Alexandrescu, Maria Popa, Gina Grieg, I. Dulcu, Paula Măgură, I. Herşcovici, I. Buda, P. Sava, I. Rădulescu.**

IAŞI: **dr. L. Ghelerter, Gh. Tănase, Tiţa Vasiliu, P. Chiponda, Teodor Gheorghiu, C. Stoica, L. Abramovici, L. Gheller, Emil Zŭssman, Zaharia Tănase.**

PLOIEŞTI: **Al. Dobrogeanu-Gherea, Mitică Niculescu, Al. Ungvari, R. Fuchs, I. Vlaheli, N. Stroescu,** precum şi un grup de ţărani socialişti din jud. Prahova: **N. Lambru, Spirea Barbu, P. Pangraţiu, Pascu, Bolan, Bancardiu, Şerbănică, Baziliu, Georgescu, Săulescu.**

CRAIOVA: **C. Nicolcescu.**

BACĂU: **dr. H. Aroneanu.**

BUZĂU: **N. Boiangiu.**

BRĂILA: **R. Popescu, Emil Ghenghea.**

SLĂNIC PRAHOVA: **R. Polană, Şt. N. Stoica.**

PAŞCANI: **I. Dragomir, I. Privinici, Gh. Tîrnosevschi, M. Hriţcu, Al. Dănţuş.**

BOTOŞANI: **Moise L. Bercovici.**

BĂICOI: **Şt. Urlăţeanu, Gh. Mihălleanu.**

MORENI: **D. Stoica, Gh. Spirea, I. Duţu.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 39 participanţi la congres:

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

AL MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

muncitorești din România întregită)

PIATRA NEAMȚ: **B. Herșcovici.**
BUHUȘI: **C. Nemțeanu.**
GALAȚI: **Jean Arhip, Al. Costescu, Ilie Rainici, C. Petrovici, Ilie Bahrim.**
FOCȘANI: **Panait Popescu, C. Dumitriu.**
CONSTANȚA: **I. Rogobete.**
TRANSILVANIA și BANAT: **I. Flueraș, Tiron Albani, Iosif Receanu, Gh. Russ, Carol Barta, Rudolf Mayer, V. Brătfăleanu.**
BUCOVINA: **G. Grigorovici, dr. Iacob Pistiner.**

Ordinea de zi a congresului

Atitudinea mișcării muncitorești față de alegerile parlamentare din 2-4 noiembrie 1919.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **Al. Gh. Oprescu.**
Vicepreședinți: **Al. Dobrogeanu-Gherea, V. Brătfăleanu, Rozalia Frimu.**

Organe de lucru

Comisia de rezoluții: I. Moscovici, Gh. Cristescu, dr. L. Ghelerter, Toma Dragu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Iancu Illescu, L. Gheller, N. Lupu Costache, Șt. Urlățeanu, I. Flueraș, Tiron Albani, Iosif Receanu, Gh. Russ, Carol Barta, Rudolf Mayer, V. Brătfăleanu.

Congresul a hotărît abținerea partidului clasei muncitoare de la alegerile parlamentare din 2-4 noiembrie 1919, precum și declararea unei greve generale demonstrative, la 3 noiembrie 1919, în semn de protest împotriva îngrădirii drepturilor electorale ale maselor. (Cu toate acestea, în mai multe județe ale țării, acolo unde candidații partidului au fost înregistrați în listele electorale înainte de congres, ei au dobîndit sufragiile alegătorilor, astfel încît 7 deputați socialiști au intrat în Parlamentul României: Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Toma Dragu, Ilie Moscovici, Al. Gh. Oprescu, Al. Dunăreanu, Gh. Panaitescu). S-a mai hotărît lărgirea componenței Comitetului Executiv al Partidului Socialist din România, prin cooptarea cîte unui reprezentant al secțiunilor socialiste din Iași și Galați, ca și a reprezentanților partidelor socialiste din Bucovina, Basarabia, Transilvania și Banat.

C. Popovici | *V. Anagnoste* | *Rozalia Frimu* | *Gh. Tănase* | *Zaharia Tănase* | *Al. Dobrogeanu-Gherea*

Nicolae Lambru | *dr. L. Ghelerter* | *L. Gheller* | *Iosif Receanu* | *Gh. Russ* | *V. Brătfăleanu*

M. Bălineanu | *Lazăr Măglaşu* | *F. Stoenescu* | *dr. H. Aroneanu* | *I. Katz* | *D. Stoica*

(7-8 decembrie 1919)

A DOUA CONFERINȚĂ NAȚIONALĂ A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

La lucrările conferinței, care au avut loc la Iași, au participat 40 delegați, din partea conducerii partidului clasei muncitoare și a organizațiilor politice și sindicale din vechea Românie, Transilvania și Banat (cele din Bucovina au aderat la hotărîrile adoptate).

Pe baza stenogramei conferinței și a altor documente au fost identificați 21 participanți la lucrări, reprezentînd:

Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România: **Gh. Cristescu, I. Moscovici, Al.Gh. Oprescu** (deputați socialiști), **I. Sion, Gh. Teodorescu.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **C. Popovici.**

BUCUREȘTI: **N. Damian Bălănescu, I. Katz, Fane Popescu.**

IAȘI: **dr. L. Ghelerter, L. Gheller, A. Naghel.**

PLOIEȘTI: **Al. Dobrogeanu-Gherea, Al. Dunăreanu** (deputați socialiști), **N. Lambru** (țăran socialist).

GALAȚI: **I. Mirea, H. Berea.**

FOCȘANI: **Panait Popescu.**

TURNU SEVERIN: **Ioan Elena.**

BUZĂU: **I. Popescu.**

TRANSILVANIA și BANAT: **I. Flueraș.**

Ordinea de zi a conferinței

1. Adoptarea unei hotărîri privind activitatea deputaților socialiști în Parlamentul României.

2. Crearea unui organism central unic de conducere a mișcării muncitorești la nivelul României întregite.

Conducerea lucrărilor conferinței

Președinte: **Gh. Cristescu.**

Conferința a hotărît ca deputații socialiști, aleși la 2-4 noiembrie 1919, să participe la activitatea Parlamentului, unde să militeze pentru transpunerea în viață a unora dintre obiectivele programului adoptat la prima conferință națională din 23-26 mai 1919. S-a hotărît, de asemenea, constituirea Consiliului General al partidului, compus din reprezentanții tuturor organizațiilor politice muncitorești din România întregită — for suprem de conducere a mișcării revoluționare din întreaga țară. Prin aceasta s-a făcut un nou pas spre centralizarea partidului clasei muncitoare la scară națională.

Au fost identificate fotografiile următorilor 14 participanți la conferință:

Gh. Cristescu	*I. Moscovici*	*I. Sion*	*Al. Gh. Oprescu*	*Gh. Teodorescu*	*C. Popovici*	*Al. Dobrogeanu Gherea*
Al. Dunăreanu	*N. Lambru*	*dr L. Ghelerter*	*L. Gheller*	*I. Flueraș*	*Ioan Elena*	*I. Katz*

STIPENDIU ROMAN PENTRU DACII LIBERI

Dr. VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA,
IOAN MITREA

Din pămîntul patriei, atît de bogat în vestigii ale trecutului, cu cîţiva ani în urmă, în toamna lui 1972, de sub plugul tractorului au ieşit la iveală şase vase de argint (1207,20 g), întregi şi fragmentare. Descoperirea a fost făcută la marginea satului Muncelul de Sus (com. Mogoşeşti-Siret, jud. Iaşi), unde, de-a lungul anilor, au mai apărut două tezaure de denari romani de argint, care, coroborate cu existenţa în apropiere a unei aşezări carpice (dacii liberi răsăriteni din sec. II-III e.n.), creează imaginea unei bogate zone arheologice — corespunzătoare, în antichitate, unui ţinut cu o multiplă şi intensă locuire.

Cele şase vase (patru cupe întregi, o caserolă şi un bol, fragmentare) reprezintă adevărate capodopere de artă veche, fiind confecţionate în diverse ateliere din Imperiul roman (mai ales din Italia), într-o perioadă cuprinsă între sfîrşitul sec. I şi începutul sec. III e.n. Cum au ajuns ele aici? Răspunsul la întrebare comportă trei ipoteze: tezaurul ar constitui fie o pradă de război (ca urmare a uneia din desele incursiuni ale dacilor liberi în provinciile romane), fie rezultatul unor schimburi comerciale, fie un stipendiu acordat de romani dacilor liberi din acest ţinut, cu scopul de a-şi asigura frontierele. Ultima ipoteză capătă un spor de certitudine prin faptul că asemenea tezaure — după toate probabilităţile, servicii de vin — se întîlnesc pe o arie largă, din Olanda pînă în Slovacia, din Scandinavia pînă în Ungaria şi, în cazul de faţă, pînă în România, cea mai estică descoperire de acest fel. Potrivit cu ştirile antice (Tacitus, în *Germania*). asemenea tezaure constituiau daruri frecvent oferite unor fruntaşi ai nobilimii locale din teritoriul necucerit de romani. Servind mai mult ca sigur unor asemenea mobiluri politice şi militare ale Imperiului roman, tezaurul de la Muncelul de Sus (aflat în muzeul din Piatra Neamţ) a fost dăruit dacilor liberi (carpi), poate, la începutul sec. III, atunci cînd puterea economică şi militară a ultimilor era în plină ascensiune.

Singura descoperire de acest gen din ţara noastră, pînă acum, tezaurul de faţă adaugă noi date privitoare la cunoaşterea relaţiilor dintre dacii liberi şi romani, cît şi la o mai completă evaluare a nivelului economico-social, dar şi politico-militar, al populaţiei autohtone de la răsărit de Carpaţi, în sec. II-III e.n.

TEZAURUL DE LA PERŞINARI

ŞTEFAN BURDA,
Muzeul de istorie al R.S. România

Este vorba de unul dintre cele mai mari tezaure preistorice de la noi din ţară. Din păcate, nu cunoaştem cu certitudine momentul şi locul descoperirii, nici numărul real al obiectelor componente. Potrivit datelor furnizate de cei ce l-au descoperit, piesele s-ar fi găsit la date diferite (în 1954 o parte, şi cealaltă în 1962), în două locuri diferite (la lutăria satului Perşinari, judeţul Dîmboviţa, şi pe ogorul unui sătean); în sfîrşit, vrînd să păstreze pentru ei comoara, autorii descoperirii au deteriorat o parte din piese: lama spadei a fost tăiată în două şi topită parţial, păstrîndu-se doar partea superioară, în greutate de 1 400 grame aur. Întregul obiect cîntărea probabil trei kilograme! De asemenea, cîteva toporaşe de argint găsite împreună cu spada de aur au fost tăiate aşa de mărunt, încît nu mai pot fi restaurate decît printr-un efort şi o muncă uriaşe. Nu se poate spune nici pînă azi dacă toate obiectele au fost recuperate; în 1979 a mai fost identificat-un pumnal, astfel că în prezent tezaurul este alcătuit dintr-o spadă de aur (numai partea superioară) şi 12 pumnale întregi sau fragmentare, precum şi o cantitate de argint obţinută prin tăierea toporaşelor care au fost găsite împreună cu celelalte arme.

Din păcate, incertitudinea s-a extins şi asupra semnificaţiei acestui excepţional tezaur, unii oameni de ştiinţă socotindu-l un import din mediul acheo-micenian, alţii considerînd piesele componente drept însemne premonetare. Poate că cercetările arheologice pe locurile indicate de descoperitori (cercetări ce nu s-au efectuat pînă azi) sau alte investigaţii vor reuşi, pînă la urmă, să ne ofere informaţii suplimentare despre lumea celor care purtau, la sărbătorile lor mari, asemenea spade sau pumnale de aur.

O constatare care se impune de la început este că piesele de la Perşinari fac parte dintr-un tezaur unitar, *descoperit în acelaşi loc şi la aceeaşi dată*. Piesele sînt extrem de unitare din punct de vedere stilistic şi tehnologic, databile deci cu certitudine în acelaşi moment istoric. Analizînd aceste piese — chiar dacă în ceea ce priveşte mînerul spadei, de exemplu, nu mai putem stabili care era forma sa, tot aşa cum nu mai putem şti, decît în mare, ce formă avea lama armei respective — avem însă suficiente date pentru a o încadra această spadă cu destulă exactitate într-un anume moment al istoriei strămoşilor noştri. Spada respectivă face parte din aşa-numitul „tip micenian", piese ce aveau lama în formă de pană triunghiulară, mult alungită, cu o nervură mediană semicirculară, foarte proeminentă, şi cîte două nervuri mai mici de fiecare parte, care se răsfrîng spre exterior în partea dinspre mîner, ca două antene. Mînerul spadei, atît cît se mai păstrează din partea sa inferioară, are garda realizată din două braţe ovale, turnate în jumătăţi separate care prind între ele lama armei, fiind consolidate cu cîte un nit puternic de fiecare parte.

Spada este nefinisată, tăişurile laterale ale lamei abia fiind sugerate. A fost turnată într-un tipar bivalv, frecvent utilizat pe teritoriul patriei noastre.

Tot turnate sînt şi cele 12 pumnale din aur, cu precizarea că pentru realizarea acestora s-au folosit patru tipare de mărimi diferite. Astfel, în exemplarul cel mai mare s-a turnat un pumnal de peste jumătate de kilogram de aur (greutatea exactă 505,760 g); pare mai degrabă o spadă scurtă decît un pumnal. Alte cinci exemplare, cîntărind între 233,155 g (cel mai mic) şi 236,155 g (cel mai mare), au fost turnate cu ajutorul unui singur tipar bivalv. Acest amănunt se deduce din faptul că una din valve avea în partea superioară o defecţiune, o crăpătură transversală vizibilă, sub forma unei nervuri, la toate cele cinci exemplare întregi.

Într-un tipar ceva mai mare au fost turnate alte trei pumnale din aur, cîntărind între 242,300 și 249,840 g, iar

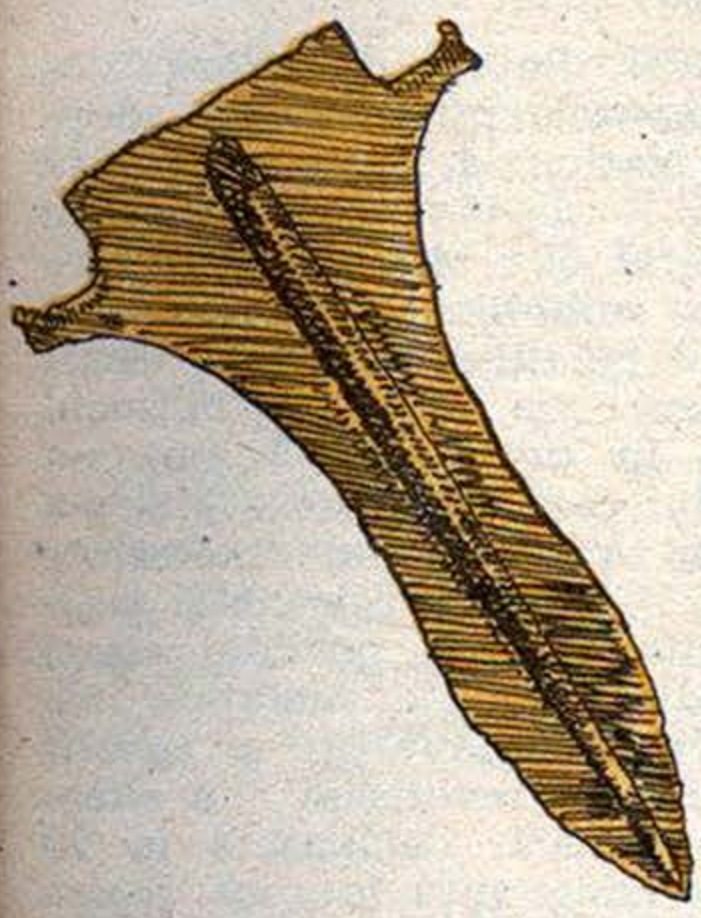

altele două au fost realizate într-o formă de dimensiuni apropiate de aceea a pumnalului amintit la început.

Faptul că aceste obiecte sînt nefinisate, unele fiind abia șlefuite, altele numai cu un început de șlefuire, că la cinci dintre ele se văd urmele amintitei defecțiuni a tiparului, reprezintă dovada indubitabilă că au fost lucrate aici, pe loc, pe pămîntul proto-geților, pentru a răspunde unor necesități ale acestora.

Sînt, fără îndoială, arme de paradă, care se foloseau numai în ocazii deosebite, dar, în același timp, și însemne de putere. Ca și topoarele de aur de la Țufalău, pumnalele de aur de la Măcin sau coroanele de aur de la Galeșu[1], acestea nu mai pot fi socotite tezaure tribale sau uniono-tribale; ele au aparținut unor persoane cu rol bine determinat în viața repsectivelor comunități.

Arme asemănătoare au mai fost descoperite la Micene, acolo unde se află mormintele „regale" ale contemporanilor lui Agamemnon — cei atît de preaslăviți de Homer în *Iliada* — și la Troia, cetatea regelui Priam, spre care aheii porniseră pentru a-i lua neînchipuitele comori. Lumea aceasta nu mai este o lume a egalilor în ansamblu, ci o societate în plin proces de stratificare, de afirmare a unei pături bogate, a războinicilor, la care setea de avere creștea pe măsură ce zorile civilizației se arătau tot mai puternice. Purtătorul spadei de aur de la Perșinari, aproximativ contemporan cu eroii *Iliadei*, ne apare asemenea lor, ca fiind un „basileos" ridicat din neamul tracilor de nord, un „mai mare între egali", posesor al unei avuții considerabile, cu o autoritate impusă prin forța armelor asupra semenilor săi.

Tezaurul de la Perșinari constituie o revelatoare dovadă că, aproximativ în veacul XV î.e.n., strămoșii noștri porniseră cu fermitate pe calea democrației militare. Ceata de războinici devenise o adevărată armată regulată, condusă de cel mai priceput dintre luptători, răz-

boiul pentru supremație fiind o ocupație permanentă a acestei armate. Realitate ce este ilustrată de numărul din ce în ce mai mare de depozite de arme (între care precumpănitoare sînt spadele și pumnalele), de existența cetăților fortificate, de apariția armelor-emblemă sau însemne ale puterii confecționate din aur.

Tezaurul de la Perșinari se adaugă celor descoperite la Ostrovul Mare, Firiteaz, Smig, Țufalău, Otlaca, Argeș, Măcin, Galeșu; el ne amintește de îndemnul marelui savant român Vasile Pârvan care chema istoricii moderni să se aplece cu mai multă atenție asupra poemelor homerice, căci între lumea zugrăvită de acestea și realitatea socială nord-dunăreană există o mare asemănare. Arme de aur, așa cum au fost pînă acum depistate într-un număr considerabil la noi în țară, nu au fost sesizate decît în două locuri: la Troia (lîngă zidul mare de incintă al cetății a fost găsit un vîrf de lance din aur) și la Micene (în cîteva morminte „regale" s-au descoperit spade cu lama

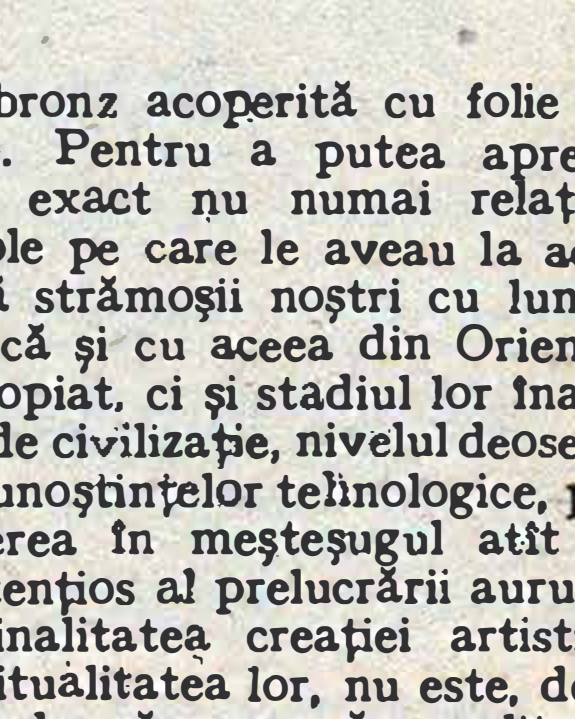

de bronz acoperită cu folie de aur). Pentru a putea aprecia mai exact nu numai relațiile ample pe care le aveau la acea dată strămoșii noștri cu lumea sudică și cu aceea din Orientul Apropiat, ci și stadiul lor înaintat de civilizație, nivelul deosebit al cunoștințelor tehnologice, priceperea în meșteșugul atît de pretențios al prelucrării aurului, originalitatea creației artistice, spiritualitatea lor, nu este, deci, în zadar să comparăm realitatea ilustrată de descoperirile de la noi cu aceea descrisă de poemele lui Homer. În acest sens, am aminti numai faptul că ni se pare deosebit de relevant un pasaj din *Cîntul X* al *Iliadei*: vorbind despre Resos, regele tracilor, se face precizarea că acesta dispunea de cai care „*n-au seamăn de mari și de mîndri / Albi ca zăpada sînt ei și la fugă sînt repezi ca vîntul. / Și ferecat îi e carul cu aur și argint. Și mai are / Arme grozave de aur ce par la vedere-o minune / Dînsul cu ele a venit. Parcă nici nu se cade pe lume / Oamenii arme de acestea să poarte, ci numai zeii.*

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

CLIO ANUNȚĂ

Cronică ploieșteană

În fondurile Filialei județene Prahova a Arhivelor statului din Ploiești a intrat, prin donație, lucrareo O cronică ploieșteană de dr. ing. C.N. Debie, animator și cercetător ol vieții culturale ploieștene. Lucrarea, în 10 volume dactilografiate, cuprinde 2 770 articole în peste 1800 pagini, cu un bogat material documentar: fotografii, corespondență, schițe, planuri, genealogii, cele mai multe dintre ele inedite. Este rodul unei munci de investigații de peste două decenii, menite să evoce viața cultural-artistică a Ploieștilor pe parcursul a 150 ani (1825-1974). Un larg spațiu este acordat activității muzicale ploieștene: societăți, asociații, orchestre și soliști, concerte, turnee etc. Sînt evocate contactele lui George Enescu, Paul Constantinescu, a altor prestigioși muzicieni, cu Ploieștii.

Din fotografiile inedite ale Cronicii, prezentăm două: Regimentul 32 „Mircea", cu fanfara, în 1900 în fața Monumentului vînătorilor din Ploiești; Formația orchestrală „Lyra", în 1907 la Slănic Prahova.

Prof. Paul Atb. PĂUNESCU,
Ploiești

DESTINUL ROMÂNIEI

(Urmare din p. 3)

Cercetarea istorică, în lumina orientărilor cuprinse în Documentele programatice adoptate la Conferința Națională, parte integrantă a Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilater l dezvoltate și înaintare a României spre comunism, evidențiază totodată faptul că partidul politic al clasei muncitoare românești s-a născut în mijlocul poporului român, în urmă cu 90 ani, s-a afirmat ca forța lui cea mai înaintată și s-a dovedit apărătorul principal al intereselor sale fundamentale. Călit în confruntări politice timp de multe decenii, partidul cl sei muncitoare, aliindu-și forțele înaintate ale țărănimii și ale intelectualității, a cucerit puterea politică în anii revoluției de eliberare socială și națională, declanșată la 23 August 1944, ca o consecință firească, legică a dezvoltării societății românești în epoca modernă.

Destinul României, ascensiunea poporului român spre orizonturile luminoase ale societății comuniste sînt legate, în mod inseparabil, de partidul comunist , de activitatea profund patriotică a bărbatului ales, în urmă cu 18 ani în fruntea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, fiul devotat al poporului român, care și-a asumat destinul poporului său, călăuzindu-l, cu înțelepciune și clarviziune revoluționară, pe noile trepte de civilizație și progres.

Destinul României, la cota înaltă a istoriei sale prezente, înseamnă legătura indisolubilă dintre moștenirea glorioasă a înaintașilor și înaltele aspirații ale cetățenilor de azi ai patriei — români, maghiari, germani și de. alte naționalități — care, strîns uniți în jurul partidului și al secretarului său general, edifică viitorul luminos al țării.

De la înalta tribună a Conferinței Naționale a partidului, evidențiind bogata experiență parcursă de poporul român în construirea noii societăți, în transpunerea în viață a Programului P.C.R., secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Putem afirma cu îndreptățită mîndrie că societatea socialistă românească și-a demonstrat forța și vitalitatea ei, capacitatea de a învinge orice greutăți și de a asigura mersul înainte spre realizarea obiectivelor strategice — victoria comunismului în România".

Prin cel mai autorizat reprezentant, partidul și poporul și-au afirmat astfel cu deplină responsabilitate, credința de nezdruncinat în destinul comunist al României. Singurul destin pe care multimilenara istorie românească îl justifică și-l impune.

Cele trei domnii ale lui Alexandru Ipsilanti (două în Ţara Românească: 1774-1782 şi 1796-1797 şi una în Moldova: 1786-1788) însumează doar 9 ani şi 10 luni. Ele acoperă însă aproape în întregime ultimul pătrar al sec. XVIII, perioadă de adînci prefaceri economice şi sociale, în care ţările române au venit tot mai intens în contact cu ideile reformatoare ale iluminismului şi modernismului european, cînd „duhul franţozesc" — cum i se spunea acestui nou fel de a gîndi societatea şi relaţiile ei — cîştiga tot mai mult teren. Fără îndoială, ideile filozofiei iluministe şi ale raţionalismului politic erau receptate de români în măsura în care răspundeau nevoilor vieţii noastre interne, procesului legic şi obiectiv ce avea loc în structura economică şi socială a principatelor române, ca urmare a apariţiei şi dezvoltării noilor relaţii de producţie capitaliste.

Meritul lui Alexandru Ipsilanti şi al colaboratorilor săi apropiaţi, majoritatea pămînteni, **constă în faptul de a fi intuit sensul acestei dezvoltări şi de a fi acţionat în direcţia lui. Acest fapt a fost remarcat de istoriografia noastră mai veche. A.D. Xenopol, de pildă, scria, în 1892, că principele Alexandru Ipsilanti reprezintă una din „figurile cele mai deosebite ale epocei fanariote"; la rîndul său, N. Iorga afirma, în 1928, că Ipsilanti „merită a fi pus printre cei mai buni domni ai noştri din secolul al XVIII-lea, dacă locul său nu e în fruntea lor chiar".**

Citindu-i pe Voltaire şi Montesquieu

Pentru a acţiona în spiritul prefacerilor pe care dezvoltarea internă a principatelor le reclama, trebuia, desigur, ca principele, el însuşi, să fie convins de necesitatea transformării societăţii, adaptării raporturilor sociale la noile cerinţe. Ştirile despre obîrşia şi tinereţea voievodului sînt, în general, puţine şi nu îndeajuns de concludente. Ştim că s-a născut prin 1736, că bunicul său, hatmanul Constantin, a fost vel postelnic pe vremea lui Mihai Racoviţă (1715-1726), dregătorie deţinută şi de Alexandru în vremea lui Grigore vodă Calimah (1761-1764 şi 1767-1769). Această dregătorie, în ale cărei atribuţii intrau primirea solilor străini şi întreţinerea corespondenţei cu străinătatea, i-a deschis drumul spre demnitatea de dragoman al Porţii (calitate în care s-a ocupat, de asemenea, de relaţiile cu ambasadorii şi trimişii ţărilor europene în capitala Imperiului

UN PRINCIPE ILUMINIST ŞI REFORMELE SALE

ALEXANDRU IPSILANTI

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

otoman), ceea ce presupunea buna cunoaştere a limbilor de circulaţie ale vremii. Atanasie Comnen Ipsilanti, care ne-a lăsat o biografie a voievodului, scrie că în atribuţiile dragomanului intrau, mai ales, „traduceri de scrisori creştineşti ale Europei şi de cărţi care înşiră [arată] starea şi veniturile şi orînduielile tuturor regatelor Europei". Prin natura sa, dregătoria impunea deţinătorilor ei o solidă cultură, pe care Alexandru Ipsilanti, cum afirmau unii dintre colaboratorii săi apropiaţi, o poseda. Din mărturiile lui Ignaz Stephan Raicevich, preceptor al fiilor domnului, reiese că Ipsilanti „studiase filozofia, logica, metafizica, fizica, matematica şi mai cu deosebire morala filozofică, astronomia şi geografia, fiind foarte versat în vechea literatură elină". Autorii săi preferaţi erau Seneca, Plutarh, Tucidide, el fiind, totodată, un admirator al luminiştilor şi raţionaliştilor din sec. XVIII citindu-i cu pasiune pe Voltaire şi Montesquieu.

În afară de inteligenţă şi o vastă cultură, Alexandru Ipsilanţi era înzestrat şi cu un real simţ politic: prin diferite publicaţii, dar mai ales prin intermediul agenţilor care-l ţineau la curent cu tot ceea ce se întîmplă în culisele diplomatice ale capitalelor marilor imperii şi ale altor state, voievodul urmărea cu multă atenţie evenimentele ce aveau loc pe plan european.

Toate aceste calităţi i-au creat posibilitatea să pătrundă adînc în secretele diplomaţiei otomane şi, mai cu seamă, să-şi facă prieteni printre cei mai înalţi demnitari ai Porţii, încît nu i-a fost prea greu, cu ajutorul acestora, să obţină numirea în scaunul de la Bucureşti, la 15 septembrie 1774. Investirea s-a făcut contrar voinţei boierilor munteni, care — potrivit unui document olandez din 3 noiembrie 1774 — aleseseră „ca domn al lor pe Ştefan Prâşcoveanu". Era perioada în care ţările române readuseseră în discuţie vechile drepturi ale ţării, aşa cum fuseseră consemnate în Capitulaţii, străduindu-se să impună Porţii, ca şi Europei, respectarea statutului de autonomie a principatelor[1]. Dealtfel, un document, de asemenea, olandez, anterior cu o lună alegerii lui Prâşcoveanu, relata că la Constantinopol circula ideea că „principatele de acum înainte vor fi cîrmuite de domni ce se vor alege dintre boieri". Legăturile pe care Alexandru Ipsilanti le avea în rîndul cercurilor conducătoare din capitala otomană au fost, totuşi, mai puternice, încît, pînă la urmă, marele stolnic Dumitrache, membru al delegaţiei boierilor trimişi la Constantinopol să susţină alegerea lui Prâşcoveanu, a primit „carte" din ţară „să recunoască pe Măria Sa vodă [Ipsilanti] de domn... şi împreună să fie sîrguitori pentru cîştigarea pronomiurilor [drepturilor] ţării".

Ipsilanti nu a plecat imediat spre Bucureşti, ci abia la 3 februarie 1775, după

patru luni de aşteptare, timp în care, se pare, a analizat cum se cuvine situaţia internă şi externă a Ţării Româneşti. În momentul venirii în ţară era, deci, un bun cunoscător al realităţilor româneşti, ceea ce i-a îngăduit ca îndată după sosire să treacă la elaborarea proiectelor sale de reformă. Mai întîi, a alcătuit un nou sfat domnesc, compus aproape exclusiv, cum remarca V.A. Urechiă, din boieri pămînteni, incluzîndu-l şi pe fostul său adversar, Ştefan Prâşcoveanu. O excepţie a constituit-o dregătoria de spătar, încredinţată unui grec, prieten al său de la Istanbul, dar spre sfîrşitul domniei şi această dregătorie a fost acordată unui boier pămîntean, anume lui Ienăchiţă Văcărescu (pînă atunci vistier), care s-a numărat printre cei mai apropiaţi colaboratori ai voievodului.

„Spre folosul şi podoaba patriei"

Înscăunarea lui Ipsilanti s-a produs în anul încheierii unui nou război ruso-turc, cel din 1768-1774, care avusese, printre altele, consecinţe grave asupra stabilităţii demografice a ţării. Mulţi ţărani îşi părăsiseră gospodăriile, deoarece atît Moldova cît şi Ţara Românească constituiseră principalul teatru de operaţii. Faptul avea repercusiuni, în primul rînd, asupra producţiei agrare; de aceea, atenţia domnului s-a îndreptat cu precădere spre măsuri menite să asigure redresarea economică, urmărind să-i readucă „pre toţi cei înstreinaţi la urma lor şi la lăcuinţa pămîntului". În acest scop, domnul a dat o serie de hrisoave (24 aprilie şi 15 mai 1775, apoi 31 iulie 1779) prin care a acordat diferite avantaje şi scutiri de dări celor ce s-ar fi înapoiat. Apelurile lui Alexandru Ipsilanti au avut ecou nu numai printre sătenii ce se refugia-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1977.

seră în timpul războiului ruso-turc şi care acum s-au reîntors la vetrele lor strămoşeşti, ci şi în rîndul multor ţărani şi păstori români din Transilvania, care, din cauza exploatării duble la care erau supuşi, au trecut Carpaţii şi s-au stabilit la fraţii lor din Ţara Românească. Numărul mare al românilor „ungureni" (cum li se spunea celor veniţi din Transilvania) l-a determinat pe domn să întemeieze, în 1776, două „isprăvnicate de ungureni" în Ţara Românească (G.D. Iscru). Concomitent cu stăruinţele pentru întoarcerea sătenilor fugari, domnul a acţionat şi pentru lichidarea abuzurilor fiscale din pricina cărora „sărmanii creştini nu erau scutiţi măcar o zi de supărările tacsidarilor [strîngătorilor] de bani". A împărţit birul în patru „sămi", ce înglobau toate obligaţiile financiare ale birnicilor, hotărînd totodată ca repartizarea dărilor să se facă „după numărul locuitorilor fiecărui sat", urmînd ca „ţăranii să-şi facă cislă [împărţeala] între ei ca să plătească fiecare în analogie [în raport] cu puterea sa". Se renunţa, astfel, la vechiul sistem în virtutea căruia birul era repartizat pe sate, fără a ţine seama de numărul locuitorilor şi, implicit, de puterea economică a unei localităţi sau alteia.

Alexandru Ipsilanti a luat măsuri şi pentru stăvilirea abuzurilor ce se făceau în privinţa zilelor de clacă. Încălcînd reglementările ce fuseseră stabilite prin reformele lui Constantin Mavrocordat[1], boierii impuneau ţăranilor o normă mare, ce nu se putea îndeplini într-o zi, obligîndu-i astfel să presteze mai multe zile decît cele prevăzute în hrisovul domnesc. Prin *Pravilniceasca condică*, pe care a introdus-o în 1780, a stabilit ca ţăranii să facă „stăpînului de moşie cîte 12 zile de om" (revenindu-se deci la numărul legiferat de Mavrocordat); aceste zile urmau a fi prestate „de la începutul primăverii pînă la sfîrşitul toamnei, în 9 luni, iar nu tot deodată". Prin aceeaşi reglementare, stăpînului de pămînt i s-a interzis „să-şi ducă clăcaşii la muncă pe alte moşii ale sale la o distanţă mai mare de 2-3 ore de moşia pe care locuiau". Nerespectarea acestor reglementări de către boieri a determinat ample procese, ajunse pînă în faţa Divanului domnesc, principele acordînd, nu o dată, dreptate sătenilor.

Pe cînd se afla în scaunul Moldovei, secretarul său, Alexandru d'Hauterive[2], i-a atras atenţia că „poporaţia celor ce aduc roade folositoare este mică, dar a acelor ce consumă fără folos este mai mare decît s-ar crede". Alexandru Ipsilanti a văzut îndreptarea acestei situaţii prin intensificarea lucrării pămîntului şi a creşterii vitelor. În preambulul hrisovului din 13 noiembrie 1775, domnul şi-a exprimat convingerea că „lucrarea pămîntului şi păstoria" au un rol fundamental în producţia economică, deoarece, „dintr-aceste curge miere şi lapte". Pentru ca aceste activităţi să devină rentabile, el a preconizat mai întîi să se întreprindă cercetări cu privire la „grăsimea [rodnicia] pămîntului"; constatările trebuiau să fie făcute de oameni „iscusiţi" în stare „*să ia plugul înşişi la începutul lucrărei, să dea pildă vrednică de minune* [s.n. — *M.D.V.*]". Învăţatul principe socotea că locuitorii ar trebui îndemnaţi „pentru însuşi folosul lor... să sîrguiască cu cea desăvîrşită silinţă şi bucurie la buna lucrare a pămîntului, la înmulţirea vitelor şi la orice altfel de zaherea, ca şi ei să trăiască cu îndestulare". Aceste îndemnuri n-au rămas, desigur, fără urmări practice; Dionisie Eclesiarhul arată în cronica sa că „ţăranii îşi lucrau pămînturile lor nesupăraţi cu greutate de dăjdi" şi că „toţi se bucurau şi fără grijă petrecea, ieftinătate era la mărfuri şi la dobitoace, boii, vacile, caprele cu puţin preţ, bucatele mai cu puţin preţ".

Domnul şi-a dat seama şi de însemnătatea dezvoltării meşteşugurilor, socotind că acestea sînt „de neapărată trebuinţă a se înmulţi". În decembrie 1775, el a alcătuit o comisie de opt boieri care să se ocupe de „pricinile" tuturor meseriilor şi „*îndeosebi de orice invenţiuni noi şi orînduieli bune ce pot fi spre folosul şi podoaba patriei*" [s.n. — *M.D.V.*]". O consecinţă imediată a acestei iniţiative a constituit-o înfiinţarea, în august 1776, a manufacturii de hîrtie („harturghiei") de pe apa Leuta, pe moşia Batiştei, din judeţul Prahova. Întemeierea „fabricii" de hîrtie a fost făcută nu numai din

Imagine a Bucureştiului, la sfîrşitul sec. XVIII (gravură de epocă)

În p. 17: *Alexandru vodă Ipsilanti*

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1981; 12/1976.

(Continuare în p. 58)

DUPĂ 40 ANI

BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

Stalingradul a fost punctul de cotitură al celui de-al doilea război mondial. Poate că nici o altă bătălie din istorie nu a avut atîtea consecinţe, nu a antrenat o asemenea răsturnare a situaţiei, nu a avut un asemenea ecou în actualitate şi posteritate. Planul sovietic de încercuire şi apoi de nimicire a Armatei 6 a Wehrmachtului a fost o capodoperă de strategie şi tactică. Peste un milion de ostaşi sovietici s-au angajat în luptă. Strategia comandamentului armatei roşii s-a dovedit excepţională, iar punerea în aplicare a planului a fost fără cusur.

S-au făcut adesea analogii între două bătălii desfăşurate aproape simultan: la Stalingrad şi la El-Alamein. O simplă alăturare a cifrelor privind efectivele şi tehnica militară arată însă că în Africa de Nord inferioritatea hitleriştilor era considerabilă pe toate planurile, în vreme ce pe Volga raportul de forţe era echilibrat, ba chiar în unele privinţe în favoarea Wehrmachtului. Rommel dispunea de 104 000 oameni, 409 tancuri, 1 219 piese de artilerie şi 675 avioane. Montgomery avea 195 000 oameni, 1 029 tancuri, 2 311 tunuri şi 750 avioane. La Stalingrad, Wehrmachtul arunca în luptă 1 011 500 oameni, 10 290 tunuri, 675 tancuri, 1 216 avioane. Pentru armata roşie cifrele corespunzătoare erau: 1 000 500, 13 541, 894 şi 1 115. Aşadar, a atribui victoria sovietică aşa-zisei „zdrobitoare superiorităţi în efective, în material de luptă" înseamnă a ignora datele fundamentale ale acestui eveniment[1].

Revista noastră a publicat mai multe articole consacrate bătăliei de pe Volga[2]. De data aceasta, facem apel la trei noi autori.

---

[1] În istoriografia celui de-al doilea război mondial, inclusiv în articolele publicate de revista noastră, datele care formează bilanţul bătăliei de la Stalingrad, ca şi al altor mari încleştări armate, variază, în anumite limite, de la autor la autor. Am lăsat fiecăruia dintre ei posibilitatea de a evalua personal aceste rezultate fără a încerca să le punem de acord. În asemenea împrejurări este firesc să lipsească cifrele riguros exacte care ar putea servi drept etalon.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1968, 1/1969, 2/1973.

Certitudinea prăbuşirii finale

Primul dintre ei este colonelul A.M. Şamsonov, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. şi autor a numeroase lucrări de istorie, cele mai multe consacrate ultimei conflagraţii: Marea bătălie din faţa Moscovei. Bătălia Stalingradului, De la Volga la Baltica.

A făcut parte din Comitetul de redacţie al celor 12 volume ale Istoriei Uniunii Sovietice de la începuturi pînă în zilele noastre. **Am ales dintr-un studiu consacrat Stalingradului cîteva pasaje pe care le prezentăm într-o formă prescurtată.**

După ce şi-a revenit din înfrîngerea suferită lîngă Moscova, Wehrmachtul a lansat o nouă ofensivă pe flancul de sud, în vara lui 1942, reuşind să ocupe noi zone ale Uniunii Sovietice, cu o suprafaţă totală de 390 000 km². Cînd forţele germane au ajuns la Voronej, la Stalingrad şi la poalele Caucazului, situaţia militară a U.R.S.S. era extrem de precară. Totuşi, obiectivele hitleriştilor nu au fost atinse. Grupul de armate B, format din 85 divizii şi operînd pe direcţia Voronej şi Stalingrad, nu a reuşit să înfrîngă rezistenţa sovietică şi grosul forţelor sale — Armata 6 şi Armata 4 blindată — s-a angajat într-o grea înfruntare în zona Stalingradului.

În septembrie şi octombrie Stavka[1] a elaborat planurile unei operaţii pe un front de 400 km, menită să elibereze Stalingradul. Executarea ei a revenit mareşalului G.K. Jukov. La 19 noiembrie 1942, ora 7.30 dimineaţa, 3 500 tunuri şi aruncătoare sovietice au deschis focul, în sectoarele dinainte prevăzute, pe două fronturi (grupuri de armate ale armatei roşii): Frontul de sud-vest şi Frontul Donului. A doua zi a trecut la atac Frontul Stalingradului, iar la 23 noiembrie s-a realizat încercuirea a 22 divizii germane, cu un total de 330 000 oameni.

La 12 decembrie, generalul Manstein, comandantul Grupului de armate Don, a trimis 13 divizii sub comanda generalului Hoth, într-o disperată încercare de a sparge încercuirea. După 11 zile de lupte înverşunate, gruparea Hoth a fost blocată la 40 km de trupele naziste asediate, iar la 24 decembrie, sub loviturile armatei roşii, gruparea s-a retras în debandadă.

La sfîrşitul lui decembrie, forţele sovietice încercuiau un sector de aproximativ 1 800 km² (53 km de la est la vest şi 35 km de la nord la sud).

La 18 ianuarie 1943, în dorinţa de a evita o inutilă vărsare de sînge, comandamentul sovietic i-a făcut lui Paulus propunerea să înceteze rezistenţa, garantînd viaţa şi integritatea prizonierilor, întoarcerea lor în Germania sau în ţara pentru care vor opta la sfîrşitul războiului, raţia reglementară de alimente şi îngrijirile medicale necesare răniţilor, bolnavilor şi celor suferinzi de degerături. Naziştii au respins ultimatumul. La 10 ianuarie, ora 8.05 dimineaţa forţele sovietice au declanşat, un puternic tir de artilerie, preludiu la atacul final. Acesta a fost executat de trupele încadrate în Fronturile Donului şi Stalingradului care, în seara de 17 ianuarie, au ajuns în imediata vecinătate a Stalingradului. În opt zile de luptă, inamicul pierduse 750 km² din teritoriul pe care îl mai ocupa.

La 21 ianuarie, naziştii au pierdut ultimul aerodrom de care mai dispuneau în zonă. De la 22 la 25 ianuarie, forţele sovietice au ajuns pînă în centrul Stalingradului, reducînd perimetrul deţinut de hitlerişti la aproximativ 90 km². Atacînd fără întrerupere, forţele sovietice au tăiat în două grupări diviziile germane încercuite: cea de la sud, în inima oraşului, cea de la nord, în vecinătatea uzinei de tractoare. Faza finală a ofensivei a debutat la 27 ianuarie şi s-a încheiat la 31 ianuarie pentru încercuirea de sud, şi la 2 februarie, pentru încercuirea de nord.

Bătălia desfăşurată între 19 noiembrie 1942 şi 2 februarie 1943, la Stalingrad şi cotul Donului, a provocat celui de-al treilea Reich o înfrîngere zdrobitoare. Wehrmachtul a pierdut 32 divizii şi 3 brigăzi. Alte 16 divizii au rămas cu mai puţin de jumătate din efectivele lor. Numărul morţilor, răniţilor şi prizonierilor se ridica la 1 500 000. Printre cei căzuţi în captivitate se aflau 2 500 ofiţeri, 24 generali şi un feldmareşal. În plus, hitleriştii au pierdut o enormă cantitate de material, printre care: 3 500 tancuri şi tunuri autotractate, peste 3 000 avioane, peste 12 000 piese de artilerie şi aruncătoare şi 75 000 vehicule diverse — o tehnică militară suficientă pentru 75-80 divizii.

Dincolo de rezultatele materiale, înfrîngerea Wehrmachtului la Stalingrad a avut un efect moral dezastruos asupra hitleriştilor. Mitul invincibilităţii maşinii de război naziste s-a spulberat definitiv. Evenimentele de pe Volga au zdruncinat din temelii dominaţia zvasticii, dînd un nou suflu mişcărilor de rezistenţă şi de eliberare naţională din ţările ocupate, ştirbind prestigiul nazist în ochii statelor neutre şi ascuţind contradicţiile în sînul blocului fascist.

Victoria dobîndită de poporul sovietic la Stalingrad a adus lumii certitudinea că Germaniei lui Hitler nu va reuşi să evite prăbuşirea finală.

---

[1] Marele Cartier General al forţelor armate sovietice în 1941-1945.

Capitulare în serie

Istoriografia militară din Republica Federală Germania a acordat o mare atenţie bătăliei de la Stalingrad. O simplă enumerare a lucrărilor publicate ar ocupa un spaţiu uriaş. Cel puţin pentru revista noastră. Este destul să spunem că această bibliografie prezintă cîteva trăsături specifice. Ele sînt evidenţiate pregnant de şirul de memorii, studii şi articole apărute în anii imediat postbelici şi aparţinînd unor foşti ofiţeri superiori nazişti, implicaţi sub o formă sau alta, în evenimente. Toate, sau aproape toate, se caracterizează prin tendinţa de a face pledoarii pro domo, **de a justifica sau chiar glorifica pe autorul respectiv şi pe camarazii cu care întreţinuse legături de prietenie. Oricine şi orice poartă vina pentru cumplita înfrîngere suferită de nazişti la Stalingrad, cu excepţia celui ce semnează textul respectiv şi a amicilor săi. Se aduc învinuiri lui Hitler şi iernii din stepele ruseşti, aliaţilor celui de-al treilea Reich şi superiorităţii numerice a armatei sovietice, îndrăznelii prea mari şi lipsei de îndrăzneală a planurilor operative concepute de Keitel şi Jodl, lipsei de combustibil pentru tancuri şi excesului de combustibil pentru avioane etc. etc. etc.**

Pe măsura trecerii timpului, a dobîndirii de documente şi a afirmării unei istoriografii mai tinere şi mai obiective, editurile din R.F.G. au început să publice analize mai apropiate de rigorile ştiinţifice ale cercetării. Relatările au abandonat treptat tonul apologetic în favoarea comandanţilor militari, polemica împotriva căpeteniilor naziste, a cărei menire fusese de a absolvi de păcate pe generali şi feldmareşali, invocarea dificultăţilor climatice şi a deosebirilor dintre efectivele celor două tabere. Istoriografia vest-germană a ajuns astfel, prin reprezentanţii ei cei mai valoroşi, să se pună de acord cu istoriografia din celelalte ţări ale lumii, oferind o interpretare corectă a evenimentelor. Cu alte cuvinte, s-a ajuns la concluzia că bătălia de la Stalingrad a fost pierdută de căpeteniile naziste, dar şi de căpeteniile militare, ca şi întregul război, şi că principala cauză a acestei înfrîngeri a fost vitejia, hotărîrea de luptă şi capacitatea de sacrificiu a ostaşilor sovietici.

Una dintre cele mai serioase monografii consacrate încleştării de pe Volga, care a schimbat cursul celui de-al doilea război mondial, este Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht **(Stalingrad. Analiza şi documentarea unei bătălii), de Manfred Kehrig, apărută la Stuttgart, ed. a II-a, 1974. Desigur, şi acestui volum i se pot aduce unele obiecţii critice cu privire la materialul utilizat, la modul în care îl valorifică şi la aprecierile pe care le face. Ni s-a părut însă că, la 40 ani de la încheierea marilor lupte de la Stalingrad, cititorii noştri vor fi interesaţi în a cunoaşte punctul de vedere al unui istoric vest-german. Reproducem, aşadar, cîteva pasaje din cartea lui Kehrig, carte ce ne-a fost pusă la dispoziţie de Biblioteca centrală a Ministerului apărării naţionale.**

O avansare pripită

La 22 ianuarie 1943, ora 8 dimineaţa, aşupra Frontului de vest al trupelor germane încercuite la Stalingrad, s-a declanşat un foc concentrat al artileriei sovietice. Armata 6 mai avea încă 30 proiectile pentru fiecare tun. Spre amiază, s-a produs o breşă adîncă; de ambele părţi ale localităţii Voroponovo, unităţile sovietice au pătruns pe o lăţime de 6 km, cu steagurile fluturînd, în interiorul teritoriului ocupat încă de Armata 6. La ora 14.05, Paulus i-a trimis lui Hitler o radiogramă: „Ce ordine să mai dau unor trupe care nu mai au muniţie şi care sînt lovite în continuare de puternice forţe de artilerie, de tancuri şi de infanterie?...“

La Cartierul general al Führerului, s-a primit după ora 16 un telefon din partea feldmareşalului Manstein, comandantul Grupului de armate Don, către generalul-maior Schmundt, adjutantul-şef al lui Hitler. Manstein cerea ca Paulus să capete cît mai grabnic răspuns la radiograma sa. Schmundt i-a replicat că Hitler tocmai dicta răspunsul — Armata 6 trebuia să lupte pînă la ultimul cartuş. La un moment dat, adjutantul a făcut legătura directă cu Hitler:

— Heil, domnule feldmareşal.

— Heil, mein Führer. Vă cer respectuos o hotărîre în legătură cu solicitarea lui Paulus.

— Răspunsul meu este deja pe drum... Ştiu cît de grea este situaţia armatei. Şi eu sufăr din cauza asta... o istorie de sute, ba chiar de mii de ani... (iar se aude prost). Propunerea (capitulării) nu poate fi acceptată. Trebuie să se lupte pînă la ultimul cartuş.

— Iar cînd se va fi tras şi ultimul cartuş?

— Nici atunci soarta armatei nu se va putea schimba. Paulus va trebui să reziste chiar şi dacă suprafaţa pe care luptă se va micşora... Dacă Paulus reuşeşte să cîştige doar cîteva zile, tot e ceva. Capitularea Armatei 6 nu este onorabilă... Heil!

— Heil, mein Führer!

În primele ore ale serii, radiograma cu hotărîrea lui Hitler a ajuns la Armata 6: „Capitularea exclusă. Trupa se va apăra pînă în ultima clipă.

Dacă e posibil, să se încerce apărarea unei zone mai mici cu trupe apte de luptă".

Hotărîrea brutală a lui Hitler a eliminat astfel orice posibilitate de a se mai salva vieţi omeneşti.

La 26 ianuarie, întregul oraş se afla sub un puternic foc de artilerie. 30 000-40 000 răniţi, cărora nu li se puteau da ajutoare, ca şi soldaţii rătăciţi de unităţile lor, îngreunau apărarea. Marea majoritate a soldaţilor continua însă să lupte, crezînd în ajutorul promis de Hitler (o formaţie de tancuri menită să distragă pe atacatorii sovietici) şi neputînd să-şi imagineze că Führerul va lăsa o întreagă armată pradă pieirii. Din acea zi, Armata 6 a fost scindată în două încercuiri, care luptau separat — în sudul şi în nordul oraşului.

La 29 ianuarie, sovieticii au atacat din nou sectorul de vest al încercuirii de sud şi germanii nu au mai opus nici o rezistenţă. Pretutindeni, se ridicau din tranşee siluete care fluturau bucăţi de pînză albă. Generalul Schlömer, care abia cu puţin înainte refuzase ideea capitulării, a arborat şi el steagul alb. În noaptea următoare, a început prăbuşirea definitivă a încercuirii de sud; în Piaţa roşie, germanii se băteau în magazinul universal. În ciuda dispoziţiilor extrem de severe, soldaţii se lăsau luaţi prizonieri cu sutele şi cu miile.

30 ianuarie era zi de sărbătoare — a zecea aniversare a datei la care Hitler preluase puterea. În ajun, Paulus i-a trimis Führerului următoarea radiogramă: „Cu ocazia aniversării zilei cînd aţi venit la putere, Armata 6 îl salută pe Führerul ei. Drapelul cu zvastică mai flutură deasupra Stalingradului. Fie ca lupta noastră să servească drept exemplu generaţiei actuale şi celei viitoare pentru ceea ce înseamnă să nu capitulezi niciodată, nici chiar în cea mai disperată situaţie. Atunci Germania va învinge. Heil, mein Führer!"

În răspunsul lui, Hitler spunea printre altele: „Naţiunea germană înţelege de-abia acum tot greul unei lupte şi se va dovedi în stare de cele mai mari sacrificii. În gîndurile mele, mereu cu dumneavoastră şi cu soldaţii dumneavoastră".

În dimineaţa de 31 ianuarie, germanii au încetat lupta în încercuirea de sud. În noaptea precedentă, Paulus fusese înaintat la gradul de feldmareşal. La ora 6.15 dimineaţa, Paulus anunţa: „Rușii se află în faţa porţii. Pregătim distrugerea documentelor". O oră mai tîrziu, venea ultima radiogramă: „Executăm distrugerea". Apoi postul de radio sovietic a anunţat că Paulus şi 14 generali fuseseră luaţi prizonieri.

Paulus, între ruinele oraşului, înaintea capitulării şi alte căpetenii militare naziste care i-au împărtăşit soarta

În p. 20: *ostaşi sovietici în atac şi soldaţi germani luaţi prin surprindere*

Încercuirea de nord, sub comanda generalului Strecker şi cu un efectiv de 50 000 oameni, a rezistat încă 48 ore la ordinul expres al lui Hitler. Luptele au încetat totuşi în dimineaţa zilei de 2 februarie, la ora 9.

Vestea prăbuşirii încercuirii de sud şi căderii în prizonierat a lui Paulus şi a atîtor generali a provocat o imensă consternare la Cartierul general al Führerului şi lui Hitler personal. La 1 februarie, Hitler îşi exprima dezamăgirea, enervarea şi furia că „ei s-au predat pur şi simplu", în loc să se împuşte cu ultimele cartuşe. Führerul a calificat modul cum au procedat Paulus şi generalii lui drept lipsă de caracter, lipsă de onoare şi dovadă de laşitate. Din spusele lui Hitler, reieşea că-l avansase în ultimul moment pe Paulus la gradul de feldmareşal numai pentru a-l obliga practic să recurgă la sinucidere, dobîndind astfel garanţia că Armata 6 va sfîrşi eroic — aşa cum înţelegea el eroismul. Faptul că Paulus nu-i făcuse această plăcere a fost socotit de Hitler drept un fel de trădare a normelor promovate de el cu privire la comportarea militarilor într-o situaţie fără ieşire.

În nici un caz steagul alb

Furia lui avea însă ca motiv şi teama că Paulus şi generalii capturaţi — primii generali

germani căzuți prizonirei în campania din Rusia — îl vor ataca pe el și regimul său în cadrul propagandei sovietice. Era firesc ca generalii și ofițerii capturați să-l considere vinovat de catastrofa survenită, deoarece nu-și respectase nici una dintre promisiunile făcute.

Cum s-au lăsat capturați acești comandanți? La 22 ianuarie, Paulus a primit din partea șefului său de stat major, generalul Schmidt, cererea de a se permite unităților să acționeze independent. Cu alte cuvinte, formațiile fărîmițate și mai ales spitalele de campanie, aflate acum în zona acțiunilor de luptă, urmau să fie autorizate de a începe negocieri cu rușii în vederea predării.

Paulus a refuzat, în schimb a trimis Führerului radiograma amintită, de la ora 14.05. Răspunsul lui Hitler a stîrnit o indignare generală la Comandamentul Armatei 6. Schmidt a insistat ca Paulus să admită măcar capitularea unor formațiuni în sectoarele unde acest lucru nu ar fi periclitat alte zone de luptă. Paulus nu s-a putut decide. Despre hotărîrea lui vorbește faptul că tot la 22 ianuarie, la Comandamentul Armatei 6 a fost chemat translatorul Boris Neidhardt. Schmidt l-a anunțat că, ținînd seama de apropiatul sfîrșit al armatei, trebuie văzut cum s-ar putea lua legătura cu sovieticii. Dar, la această primă convorbire, nu s-a luat nici o hotărîre. Neidhardt a fost trimis înapoi la unitatea de care ținea, cerîndu-i-se să păstreze cel mai desăvîrșit secret asupra discuției avute. La 23 ianuarie, Schmidt l-a chemat din nou pe translator și i-a spus că, din ordinul Führerului, capitularea este exclusă. Dar șeful de stat major nu putea să se împace cu ideea că, după tragerea ultimului cartuș, Paulus va trebui să se bată corp la corp cu inamicul. De aceea, Neidhardt urma să se țină din acest moment la dispoziția sa și a lui Paulus, intrînd în legătură cu sovieticii, dacă un pericol extrem o va cere. Condiția era însă să nu se ridice în nici un caz steagul alb.

La 24 ianuarie, Schmidt i-a oferit lui Paulus să plece cu avionul din încercuire și să obțină direct de la Hitler sau Manstein aprobarea pentru capitulare. Paulus a refuzat sugestia.

La 25 ianuarie, cîțiva ofițeri superiori i-au cerut lui Paulus „să ia în propriile-i mîini hotărîrea pentru iminentul sfîrșit". Paulus nu a răspuns decît: „Nu voi face nimic". Generalul Seydlitz, comandantul Corpului 51 armată, l-a prevenit atunci că va acționa de unul singur. Într-adevăr, în aceeași seară, el a dictat următorul ordin: „Dată fiind situația catastrofală a Armatei 6, nu se poate conta pe nici o dispoziție din partea comandamentului acesteia, privind încheierea luptelor. Este necesară fărîmițarea pe mai departe a trupei, în formațiuni mici și foarte mici. Comandanții de regiment și batalion au dreptul ca, în funcție de situația locală, să folosească toată muniția, încetînd apoi lupta".

De acest ordin a prins de veste generalul Heitz, „cîine rău", cum i se spunea, comandantul Corpului 8 armată, care refuza categoric orice idee de încetare a focului. În ultimele zile, în prezența a 5-6 generali și ofițeri de stat major, el ordonase ca oricine înalță steagul alb să fie împușcat. Heitz l-a informat pe Paulus despre ordinul lui Seydlitz și acesta din urmă a fost pus în subordinea lui Heitz.

La ora 10.30

La 26 ianuarie, rămășițele comandamentului Armatei 6 s-au instalat în magazinul universal din Piața roșie. Colonelul Roske, comandantul Diviziei 71 infanterie, a primit ordinul să rămînă permanent la punctul de comandă. El a înțeles că Paulus nu îndrăznea să negocieze cu sovieticii și că această sarcină îi va reveni lui. Roske intenționa să înceapă tratativele peste scurtă vreme.

La 27 ianuarie, generalul locotenent Schlömer, comandantul corpului de tancuri, a cerut telefonic lui Paulus aprobarea de a înceta lupta. Paulus a refuzat declarînd că armata trebuie să respecte ordinele lui Hitler. La miezul nopții dintre 28 și 29 ianuarie, Schlömer a dat un ordin de zi în care excludea orice capitulare. Totuși, peste numai cîteva ore, în dimineața de 29 ianuarie, el a înălțat steagul alb.

În seara de 30 ianuarie, ora 6 colonelul Ludwig, comandantul Regimentului de artilerie al Diviziei 14 blindate, a luat legătura cu partea sovietică, cerînd să nu se deschidă focul asupra punctului său de comandă, unde se aflau și aproximativ 2 000 răniți. Sovieticii i-au făcut, într-o formă politicoasă și în limba germană, propuneri de capitulare, pe loc, pe care el le-a respins. S-a convenit asupra unui armistițiu local, pînă a doua zi dimineața, la ora 4 urmînd apoi să renunțe la luptă și să se predea împreună cu oamenii săi.

Aflînd despre aceste negocieri, Schmidt l-a chemat de urgență pe Ludwig la punctul de comandă din magazin și l-a pus să relateze cum decursese luarea de contact. La un moment dat, Schmidt i-a întrerupt povestirea, strigînd:

— La dv. vin parlamentarii, de ce nu vine nici unul la noi?

După cum relata ulterior Ludwig, cuvintele sunau ca un strigăt de ajutor. Schmidt a aprobat hotărîrea de capitulare a lui Ludwig și a acceptat propunerea lui ca un parlamentar sovietic să vină la 31 ianuarie, ora 8 dimineața, în fața magazinului.

La rîndul său, Roske l-a trimis pe un caporal german, care vorbea perfect rușește, cu un drapel al crucii roșii la sovietici, cărora le-a comunicat că partea germană vrea să înceapă negocierile la 31 ianuarie.

Într-adevăr, în dimineața de 31 ianuarie, la ora 5, au apărut doi ofițeri sovietici, cu care maiorul medic Dobberkan și interpretul Neidhardt au convenit asupra unui armistițiu local. La 8.45 a

sosit generalul maior Laskin, șeful statului major al Armatei 64 sovietice, cu care Roske a început tratativele. Laskin a cerut ca Roske să ordone încetarea luptei și în încercuirea de nord, dar Schmidt a intervenit, explicînd că nu se putea lua legătura cu cei de acolo, deoarece aparatura radio nu mai funcționa.

După încheierea tratativelor, generalul Laskin și translatorul său au fost conduși la Paulus, pe care l-au declarat oficial prizonier. Feldmareșalul și-a predat arma și la ora 11, trecînd printre două șiruri de ofițeri și soldați germani, a luat drumul prizonieratului.

În încercuirea de nord, unde se afla Corpul 11 armată, generalul Strecker a primit, în dimineața de 2 februarie, la ora 4, pe generalii Lenski și Lattmann, din subordinea sa. Ei au declarat că nu-și mai pot asuma răspunderea de a continua lupta. Strecker a încercat să se opună, dar Lenski l-a informat că împuternicise deja pe unul dintre subalternii săi să ia contactul cu sovieticii. În fața acestei situații, Strecker a acceptat să ordone încetarea oricărei rezistențe și, la ora 10.30 statul major al Corpului 11 de armată s-a predat.

Statul major nazist în derută

Fiu al unui comandor din marina de război britanică, David Irving este unul dintre tinerii istorici englezi care s-au afirmat în ultimele două decenii. Studiile sale se concentrează exclusiv asupra celui de-al doilea război mondial. Volumele publicate, de la The Destruction of Dresden **(Nimicirea Dresdei — 1963) pînă la** The Rise and Fall of the Luftwaffe **(Ascensiunea și prăbușirea Luftwaffei — 1974), ca și articolele sale apărute în numeroase ziare și reviste din Anglia, Franța și Germania Federală, au stîrnit atît aprecieri unanime, cît și critici ascuțite. Recunoscîndu-i-se bogăția documentației, i s-au reproșat lui Irving anumite interpretări, anumite judecăți de valoare, anumite tentative de a „înțelege" și „explica" unele acțiuni ale hitleriștilor.**

Controverse a provocat și ultima sa carte Hitler's War **(Războiul lui Hitler — 1977). Indiferent însă de deficiențele de care — indiscutabil — suferă acest volum, el aduce — la fel de indiscutabil — un plus de prețioasă informație și contribuie la o mai bună cunoaștere a felului cum au gîndit și procedat căpeteniile naziste. Spre deosebire de istoricii și memorialiștii care aruncă răspunderea dezastrelor militare exclusiv pe umerii lui Hitler, Irving are tendința inversă — de a pune accentul principal pe vinile generalilor și feldmareșalilor de la statele majore ale Wehrmachtului sau de la comandamentele unităților combatante. O doză de exagerare se vădește și în aprecierile lui, dar acestea au măcar meritul de a forma o contrapondere la literatura istorică autoapologetică a militarilor germani și de a restabili pe această cale întrucîtva adevărul. Iată de ce, pentru a completa imaginea bătăliei de la Stalingrad, pe care o prezentăm în acest număr al revistei, ne-am oprit asupra cîtorva secvențe referitoare la această temă din lucrarea lui Irving.**

Pe la mijlocul lui septembrie 1942, Hitler a ordonat construirea unei linii defensive la nord de Stalingrad, îndată după ocuparea orașului. Tentant și sfidător, Stalingradul dădea lui Hitler și comandanților săi militari impresia că nu va mai rezista mult. Führerul a declarat că după încetarea oricărei împotriviri sovietice, toată populația de sex masculin a orașului va trebui lichidată, iar femeile deportate.

Dar rușii se băteau eroic, luptînd pentru fiecare stradă, fiecare clădire, fiecare metru din orașul ruinat. În ciuda acestei realități, Hitler era optimist și discuta cu Paulus despre viitoarele campanii și, mai ales, despre capturarea Astrahanului, pe malul Mării Caspice. Șeful de stat major al armatei terestre, generalul Halder, era la fel de încrezător. „Rușii sînt mult prea slăbiți ca să mai reprezinte pentru noi primejdia pe care o reprezentau iarna trecută".

În noiembrie 1942, Führerul se afla la Berghof, în Bavaria. Îi parveniseră unele vești că armata roșie s-ar pregăti de o mare ofensivă. Dar ea avea desigur să mai întîrzie. Așa glăsuiau rapoartele serviciilor de informații ale armatei de uscat. Mai era timp!

Nu, nu mai era! La 19 noiembrie, telefonul a sunat la Berghof. La celălalt capăt al firului se afla generalul Zeitzler, înlocuitorul lui Halder, ca șef de stat major al Armatei de uscat. Pe frontul de la Don, la nord de Stalingrad, un puternic tir de artilerie devenise baraj de saturație și acum trupe și mase de tancuri sovietice atacau pe un front larg. A doua zi, a început

o nouă ofensivă, de data aceasta la sudul orașului.

Începînd cu 28 noiembrie, semnele de furtună s-au accentuat în mod îngrijorător. Dar Manstein era optimist. La 9 decembrie el a anunțat că o ofensivă germană de despresurare va începe peste două sau trei zile și că, pînă la 17 decembrie, ea va restabili contactul cu Paulus. Tot la 9 decembrie, jurnalul de război al OKW-ului nota: „Führerul este pe deplin convins că vom reuși să ne redobîndim pozițiile pe Don. Prima fază a ofensivei de iarnă rusești poate fi considerată ca încheiată, fără a fi obținut vreun succes hotărîtor".

Noaptea de 11 spre 12 decembrie 1942: pentru prima oară după cîteva luni, Hitler suferea din nou de insomnie. În bunkerul de la „vizuina lupului", cartierul său general pentru Frontul de est, el se gîndea cu teamă la săptămîna care avea să urmeze. Știa că în întreaga Germanie circulau zvonuri că Armata 6 fusese încercuită. Știa că ofensiva de despresurare a lui Manstein urma să înceapă peste cîteva ore. Și mai știa că munițiile și proviziile lui Paulus erau pe cale de epuizare.

Să se retragă din Stalingrad? Dar asta însemna să-și ia orice gînd de la recucerirea orașului, să lase acolo o imensă cantitate de armament și, mai ales, să recunoască eșecul întregii sale ofensive din 1942. Cu două zile mai înainte, Führerul declarase că nu va capitula niciodată, că va continua să lupte chiar dacă ar fi să arunce în foc copii de 14-16 ani. „Mai bine să moară ei luptînd în Răsărit, decît să pierdem noi războiul...".

Pînă la urmă, o viziune glorioasă i-a ridicat moralul: peste șase zile încercuirea sovietică va fi ruptă, se va deschide un culoar prin care vor pătrunde coloanele lui Manstein cu camioane pline de alimente și muniții. Nu putea crede că Manstein va da greș.

Atacul german a început sub auspicii bune. La Cartierul general german domnea euforia. „Nu avem îndoieli asupra succesului, deoarece blindatele inamice au suferit mari pierderi", scrie jurnalul de război.

Dar rezistența rușilor s-a întărit repede. La 16 decembrie trei divizii sovietice au atacat un sector îngust de pe Frontul Donului. Peste două zile, o imensă breșă se căsca în liniile naziste. La 20 decembrie, germanii au încercat o ultimă presiune, repede zădărnicită de ruși. Hitler a ordonat aducerea a trei divizii din Franța, dar numai îmbarcarea lor în tren urma să dureze cel puțin trei săptămîni. La 21 decembrie, Manstein a recunoscut că nu se poate apropia și mai mult de Stalingrad. Dar Führerul continua să iradieze optimism: „La anul, prin mai, o să rîdem de criza prin care trecem acum". Era singurul în această dispoziție. La 17 ianuarie, Paulus transmitea prin radio din Stalingrad: „Mein Führer, ordinele dv. de aprovizionare a Armatei 6 nu sînt îndeplinite". Într-adevăr, avioanele care trebuiau să realizeze un „pod aerian" spre orașul asediat nu mai aterizau, ci se mulțumeau să arunce încărcătura din văzduh. O mare parte din puținele muniții și alimente expediate se irosea, iar răniții nu mai puteau fi evacuați. Generalii din Luftwaffe au respins — mințind — această acuzație. Göring l-a acuzat pe Paulus că hrănește de pomană niște soldați răniți: „Nu poți să te ocupi la nesfîrșit de oameni care nu mai au nici o șansă de a se înzdrăveni. Ei trebuie lăsați să treacă în liniște pe lumea cealaltă". Generalul Wolfram von Richthofen, comandantul escadrilei Luftflotte 4, îi acuza pe Manstein și Göring; Göring îi acuza pe Manstein și Paulus, iar Paulus și șeful său de stat major acuzau în bloc Luftwaffe.

La 24 ianuarie, ziarele germane au dezvăluit pentru prima oară situația disperată a Armatei 6. La 1 februarie, cînd a aflat de căderea în prizonierat a lui Paulus, Hitler a vrut să anuleze avansarea acestuia la gradul de feldmareșal, dar era prea tîrziu, presa publicase vestea. „Nu voi mai fi în stare să dorm fără somnifere pînă ce frontul se va stabiliza", a declarat Führerul. Doi ani mai tîrziu, el avea să mărturisească unui medic militar: „Pînă astăzi, cînd stau în întuneric, văd înaintea ochilor hărțile de stat major și mintea mea continuă să se zbuciume ore și ore de-a rîndul. Dacă aprind lumina, pot nota exact unde se afla fiecare divizie la Stalingrad. Ceas după ceas — și nu pot să adorm pînă pe la 5-6 dimineața".

2 februarie 1943. Bucuria victoriei pe străzile orașului de pe Volga

Toamna anului 1931. În Austria, confruntată cu grave dificultăţi economice şi sociale, mişcările de extremă dreaptă, tolerate şi încurajate de marea burghezie, încearcă să pună mîna pe putere. La 13 septembrie 1931, detaşamente paramilitare fasciste ocupă sediile instituţiilor publice din Stiria[1], iar Walter Pfrimer, căpetenia acestor bande, se proclamă dictator al Austriei. Guvernul de la Viena ezită să ia măsuri ferme. Şi totuşi rebeliunea eşuează. Referindu-se la cauza principală a eşecului, publicistul George E.R. Gedye, martor ocular la aceste evenimente, scrie în cartea Fallen Bastions **(Bastioane căzute)[2]: „Koloman Wallisch, primarul socialist din Bruck-an-der Mur, a adresat un apel muncitorilor, chemîndu-i să se împotrivească planurilor lui Pfrimer. Detaşamentele muncitoreşti au rezistat încercării de putsch pînă cînd guvernul s-a hotărît să intervină cu trupele sale. În cursul ciocnirii, au căzut numeroşi muncitori, dar, în aceeaşi seară, rebeliunea a fost înăbuşită".**

Un lugojean pe baricadele antifascismului

PRIMARUL DIN BRUCK-AN-DER MUR

Prof. emerit DAN POPESCU, Lugoj

CINE ERA ACEL BRAV ANTIFASCIST? Călătorul care trece azi prin parcul de pe malul Timişului, din Lugoj, are ocazia să vadă o stradă numită Koloman Wallisch. Aici, la nr. 3, într-o căsuţă azi demolată, vede ellumina zilei, în 1889, şi îşi petrece o parte din viaţă. Al nouălea copil al unei familii de muncitori, el este nevoit să se angajeze ucenic zidar de la vîrsta de 11 ani. Încă din adolescenţă, intră în mişcarea sindicală şi apoi în cea socialistă.

La începutul veacului nostru, Lugojul — reşedinţa comitatului Caraş-Severin, aflat pe atunci sub stăpînirea Imperiului austroungar — este un puternic centru revoluţionar. În acest oraş se desfăşoară în zilele de 24-25 decembrie 1905 (st.v.) primul Congres independent al muncitorilor români din Transilvania şi Ungaria, care consfinţeşte existenţa Secţiei române a Partidului Social-Democrat din Ungaria. Un document de epocă consemnează că, în această zonă, „mişcarea muncitorească a luat un puternic avînt cuprinzînd, pe lîngă centrele muncitoreşti, şi nenumărate sate".

În martie 1906, are loc o puternică grevă a muncitorilor din localitatea Ferdinand (azi Oţelul Roşu). Intervenţia forţelor de represiune se soldează cu zeci de morţi şi răniţi din rîndurile muncitorilor. Dar miş-

[1] Land în sud-estul Austriei, cu capitala la Graz

[2] *Magazin istoric*, nr. 4-9/1976.

Mitraliera pe una din străzile Vienei în februarie 1934 în timpul represiunilor antimuncitorești

carea grevistă continuă și, în iunie 1906, cuprinde Lugojul și Caransebeșul. Deși foarte tînăr, Wallisch participă activ, ca militant socialist, la organizarea acestor acțiuni. Urmărit de organele de represiune, el este nevoit să ia drumul pribegiei, peregrinînd, în căutare de lucru, prin Viena și Dresda; în 1908 se stabilește la Triest, oraș care făcea parte tot din Imperiul habsburgic. Acolo se angajează la o întreprindere de construcții și militează în organizația locală a P.S.D. După cum rezultă dintr-o scrisoare inedită a sa, din 1908, participă la crearea Asociației zidarilor și constructorilor din Triest, în conducerea căreia este ales în 1909. Un an mai tîrziu, se întoarce la Lugoj și își reia activitatea politică. După cîteva luni, este arestat.

Eliberat, este, ulterior, încorporat pentru satisfacerea serviciului militar. În acest timp frecventează „clubul soldaților", filială a P.S.D., și răspîndește în rîndul ostașilor publicații și manifeste socialiste. Revenind la Lugoj, în noiembrie 1913, participă la organizarea tineretului socialist și nu-și întrerupe activitatea politică nici în timpul primului război mondial cînd este mobilizat la Seghedin. În aprilie 1915, ca unul dintre organizatorii grevei textiliștilor din acest oraș, este arestat și condamnat la moarte. Dar, sub presiunea muncitorimii din Seghedin se anulează sentința și Wallisch este trimis în linia întîi, pe front.

În noiembrie 1918, după încheierea armistițiului, se întoarce la Seghedin, unde este ales în secretariatul organizației locale a P.S.D.; după proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor, la 21 martie 1919[1], face parte din sovietul orășenesc. Înfrîngerea revoluției, la 1 august 1919, urmată de teroarea dezlănțuită de horthyiști, îl obligă să se refugieze în orașul Maribor (R.S.F. Iugoslavia), unde activează în rîndul socialiștilor, înființînd și un ziar. În primăvara anului 1920, este cît pe-aci să fie arestat, dar reușește să scape trecînd granița în Austria.

Aici va milita pînă la sfîrșitul vieții pentru idealurile socialismului. La Fürstenfeld, orășel situat la granița cu Ungaria, stă puțin, deoarece, în cîteva rînduri, o bandă de horthyiști, trecînd clandestin frontiera, încearcă să-l asasineze. De aceea, în toamna lui 1920, se mută în centrul muncitoresc Bruck-an-der Mur (Stiria), important nod feroviar. În Austria deceniului 1920-1930 grupări fasciste — *Heimwehr*, *Frontkämpfer* — precum și bande înarmate ale Partidului Național-Socialist German atacă organizațiile și partidele muncitorești. În 1923, P.S.D. creează formațiile de autoapărare *Schutzbund*. În 1927, organizațiile fasciste din Stiria atacă la Schattendorf o

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1969, 2/1979.

manifestație pașnică a socialiștilor, omorînd cîțiva dintre participanți. Urmează o serie de adunări de protest în principalele centre muncitorești din Stiria. Wallisch fiind unul dintre inițiatorii și conducătorii acestei mișcări. În același an, la Viena are loc o grevă generală, urmată de lupte de stradă. Muncitorii din Graz, Bruck, Loeben se raliază mișcării, dar guvernul o înăbușă în sînge. Doi ani mai tîrziu, *Heimwehrul* din Stiria comite un nou atac armat împotriva unei adunări socialiste, ucigînd numeroși participanți, fără ca forțele de ordine să intervină. Au loc mitinguri de protest ale muncitorimii, conduși de liderii locali socialiști, printre care, la loc de frunte, se numără și Wallisch.

ÎN PERIOADA URMĂTOARE se desfășoară alegeri comunale în care forțele de stînga obțin mari succese și lugojeanul este ales primar în Bruck. În această calitate, el contribuie la întărirea *Schutzbundului* din oraș și din centrele muncitorești învecinate, fapt care permite înăbușirea unei rebeliuni a fascistului Pfrimer, în septembrie 1931.

În 1932, în Austria au loc alegeri parlamentare. În timpul campaniei electorale, *Heimwehrul*, naziștii și celelalte organizații de dreapta atacă întrunirile partidelor comunist și socialist și pe candidații lor. Împotriva lui Wallisch, care candidează p listele P.S.D., sînt comise, în această perioadă, șase atentate. Deși socialiștii obțin cele mai multe voturi, la conducerea Austriei vine un guvern de dreapta, condus de Engelbert Dolffuss, care promovează o politică de orientare fascistă. Împotriva lui, au loc, în întreaga țară, mitinguri și demonstrații populare. La Bruck, Wallisch, ales deputat în noua legislatură, organizează în piața orașului o mare adunare, la care participă 8 000 cetățeni. Moțiunea votată de ei cere un guvern democratic, care să garanteze drepturile constituționale și să împiedice fascizarea țării.

Sprijinindu-se pe *Heimwehr* și pe organizații fasciste, Dolffuss organizează, în martie 1933, o lovitură de stat, dizolvînd Parlamentul și proclamînd „sistemul autoritar de conducere"; este interzis și desființat *Schutzbundul*. La Bruck, sute de jandarmi percheziționează locuințele muncitorilor în căutarea armelor detașamentelor de autoapărare, brutalizează pe socialiști și familiile lor. Măsurile de fascizare continuă. În 1933, Dolffuss creează un partid propriu, Frontul patriotic menit să înlocuiască vechile formații politice, scoate în afara legilor partidul comunist, emite o serie de decrete-legi antimuncitorești, înăsprește cenzura presei, introduce pedeapsa cu moartea pentru delictele politice etc. În această perioadă, conducerea P.S.D. îl numește pe Wallisch în funcția de secretar al organizației din Graz.

La începutul lui 1934, Dolffuss declanșează ofensiva decisivă împotriva proletariatului. Batalioanele *Heimwehrului* atacă dietele provinciilor și cer dizolvarea P.S.D. Liderii socialiști adoptă o atitudine defensivă, încercînd să negocieze cu guvernul, pentru a evita o ciocnire armată. La 12 februarie, după ce 4 000 muncitori duc lupte de stradă la Linz cu *Heimwehrul*, la Viena sînt arestați primarul și consilierii municipali social-democrați. În Capitală, se declară greva generală și începe prima luptă armată a proletariatului din Europa împotriva fascismului. După trei zile, rezistența eroică a muncitorilor vienezi este copleșită de forțele represive: armată, poliție, detașamentele *Heimwehrului*. Masacrul se soldează cu 2 000 morți și 5 000 răniți din rîndul muncitorilor; se operează peste 10 000 arestări; mai mult de 1 000 insurgenți sînt condamnați la închisoare, iar 11 conducători socialiști sînt executați prin spînzurare.

Arestat la cîteva zile după înăbușirea insurecției, Wallisch este deferit Curții marțiale instituite la Bruck. El are o atitudine neînfricată, declarînd în instanță: „Toată viața mi-am consacrat-o clasei muncitoare; idealul meu a fost s-o servesc, cu prețul oricărui sacrificiu. Sînt sigur că voi fi condamnat la moarte, dar nu cerșesc iertare. Sentința de azi va fi nedreaptă, dar asupra acestor zile istoria își va spune cuvîntul". După un simulacru de judecată, urmează condamnarea la moarte. Temîndu-se de reacția populației, autoritățile îl spînzură în aceeași noapte. Wallisch moare ca un erou, ultimele sale cuvinte fiind: „Trăiască democrația! Trăiască libertatea!"

Amintirea luminoasă a militantului socialist erou, originar din Lugoj, rămîne neștearsă în inimile celor pentru care a trăit și s-a jertfit. Un document inedit, o scrisoare trimisă din Stiria la 20 iunie 1934 de către una dintre surorile lui Wallisch, Mitzel, unei alte surori Mina, domiciliată în Lugoj, descrie sentimentele muncitorilor din Graz, Loeben, Bruck și alte localități față de memoria fostului lor conducător. „Mormîntul este vizitat zilnic; mii de oameni vin aici, ca într-un adevărat pelerinaj. În Stiria, toți spun că acesta este cel mai scump loc pentru ei". Paula Walisch, soția eroului, scrie în Austria, cartea *Ein Held stirbt* (Un erou moare).

Ziarele și revistele de orientare democratică îi consacră articole. Poetul și dramaturgul Bertolt Brecht îi dedică un poem, intitulat *Koloman Wallisch Kantate*, iar scriitoarea Anna Seghers imortalizează figura militantului socialist originar din Lugoj în romanul său *Der Weg Durch den Februar* (Drumul lui februarie).

POTOPUL

în original şi în copie

În ultimele luni, un număr de cititori ai revistei noastre, din diferite oraşe ale ţării, ne-au întrebat în ce măsură poate fi considerată Biblia o cronică veridică a unor evenimente care s-au petrecut efectiv în timpuri mai mult sau mai puţin îndepărtate ale omenirii. Pentru a răspunde global acestei probleme, s-au scris volume întregi. În ceea ce ne priveşte, ne vom mulţumi, de data aceasta, cu examinarea unui unic episod celebru din Vechiul Testament: potopul.

Director de studii la Şcoala practică de înalte studii din Paris şi asiriolog de reputaţie internaţională, Jean Bottéro se ocupă, într-un articol publicat recent şi intitulat Cea mai veche relatare a potopului, de autenticitatea acestei calamităţi naturale, aşa cum este ea zugrăvită în paginile Bibliei.

Izolată, neaşteptată, plină de amănunte precise şi însufleţite, inserată într-o carte despre care se credea că păstrează cele mai vechi arhive ale istoriei lumii, povestirea biblică despre potop *(Geneza*, VI-VIII), ca şi multe altele din acelaşi „fond", a fost multă vreme considerată ca relatarea unui eveniment cît se poate de real. S-ar spune că mulţi o mai consideră şi astăzi aşa, dacă judecăm după vîlva pe care a stîrnit-o o expediţie „ştiinţifică", care a căutat pe un vîrf muntos al Armeniei presupusele rămăşiţe ale celebrei Arce, pe care se îmbarcase Noe şi menajeria sa.

Totuşi, arată Bottéro, se ştie astăzi — ba chiar de peste o sută de ani, de cînd asiriologii au început să ne aducă dovezi — că această relatare nu este de primă mînă. Într-adevăr, la 2 decembrie 1872, G. Smith — unul dintre primii specialişti care au descifrat şi inventariat miile

În imagini: statuetă din mileniul III î.e.n., reprezentînd un scrib sumerian şi un fragment dintr-o tăbliţă cuneiformă din biblioteca lui Assu banipal.

de tăbliţe cuneiforme din biblioteca lui Assurbanipal, excăvată la Ninive[1] — a anunţat că descoperise o naraţiune într-atît de similară celei din *Biblie*, încît asemănările nu puteau fi puse pe seama întîmplării. Această relatare, de două sute de versuri, cea mai completă din cîte s-au păstrat pînă în ziua de astăzi în Mesopotamia, forma *Cîntecul XI* al celebrei *Epopei a lui Ghilgameş*: în căutarea vieţii veşnice, Ghilgameş, ajuns la capătul lumii, află de la personajul principal al potopului cum s-a produs cataclismul.

Dar *Epopeea lui Ghilgameş* este datată în jurul anului 650 î.e.n. Prin urmare, ea nu poate precede partea socotită de istorici drept cea mai veche a *Bibliei*. Chiar aşa stînd lucrurile însă, este greu de presupus că autorii poemului, aparţinînd trufaşului, strălucitorului şi ultracivilizatului Babilon, şi-au împrumutat tema de la autorii *Bibliei*.

Un secol de descoperiri printre inepuizabilele tezaure cu tăbliţe cuneiforme ne-a permis să înţelegem şi mai bine cum s-au succedat scrierile. Ştim astăzi că *Epopeea lui Ghilgameş* îşi are originea cu mult înainte de a fi fost redactată *Biblia*, cam în jurul anului 2000 î.e.n., relatarea potopului fiindu-i grefată abia prin jurul anului 1300 î.e.n. Ea provenea dintr-o altă operă literară, unde îşi avea locul firesc: *Poemul Prea înţeleptului (Atrahasis)*. Deci în *Atrahasis* trebuie căutată versiunea originală a potopului.

Poemul începe încă înainte de apariţia omului pe pămînt. Doar zeii populau universul. Unii formau aristocraţia, ceilalţi o „clasă" inferioară, care robotea pentru primii. Exasperaţi de munca lor grea, „proletarii" au declanşat o grevă, „aruncîndu-şi în foc uneltele" şi împresurînd palatul lui Enlil, zeul zeilor. Alarmate, divinităţile s-au consultat asupra măsurilor ce trebuiau luate. După multe dezbateri, Ea, un fel de „vizir" al lui Enlil şi întruchiparea luciditătii, inteligenţei şi a capacităţii de adaptare şi născocire, a propus înlocuirea zeilor recalcitranţi cu oamenii.

Adunarea s-a declarat de acord şi aducerea la îndeplinire a proiectului a fost încredinţată „priceputei Mami", moaşa zeilor. Primii oameni, alcătuiţi din lut (material foarte la îndemînă în Mesopotamia), au fost în număr de 14: şapte bărbaţi şi şapte femei, primii părinţi ai umanităţii.

Cu timpul, spune poemul, „omenirea s-a înmulţit peste poate" şi „gălăgia iscată de oameni, care semăna cu mugetul vitelor", a început să tulbure viaţa senină şi liniştită a zeilor. Pentru a pune capăt tărăboiului, Enlil a trimis pe pămînt mai întîi Molima, apoi Seceta. De fiecare dată însă, Ea l-a învăţat pe Prea înţeleptul Atrahasis, muritorul care se bucura de cel mai mare prestigiu, cum să-şi salveze semenii.

În cele din urmă, Enlil a recurs la cea mai nimicitoare catastrofă — potopul. Suspicios, el şi-a luat toate precauţiunile pentru ca, de data asta, proiectul să nu mai poată fi divulgat oamenilor. Dar ingeniosul Ea a găsit mijlocul de a-l preveni indirect pe Atrahasis despre iminentul dezastru şi de a-l învăţa cum să-i supravieţuiască — el şi ai săi. În acest scop, Atrahasis a trebuit „să-şi întocmească o corabie cu două punţi, bine rostuită şi călăfătuită", pe care urma să-şi îmbarce „bucatele, lucrurile din casă, avuţiile, nevasta, rudele şi prietenii, meşterii, precum şi vietăţile din ogradă şi din pădure".

Prea înţeleptul a dat ascultare mentorului său, iar atunci cînd tunetele furtunii au anunţat calamitatea, s-a urcat, cu întreaga sa suită, la bordul corăbiei. Potopul, probabil o gigantică inundaţie provocată de ploi torenţiale, a durat „şase zile şi şapte nopţi... vîntul şuiera asemenea vulturului care se năpusteşte asupra prăzii. Bezna era de nepătruns, iar soarele pierise cu totul". Odată cu venirea zilei a şaptea, „urgia pustiitoare a potopului s-a potolit". Atunci Atrahasis a deschis un geamlîc şi a văzut o limbă de pămînt care ieşea deasupra apelor şi unde corabia a acostat. Prudent, Prea înţeleptul a mai aşteptat o săptămînă, înainte de a recurge la clasica stratagemă a primilor navigatori în largul mării: a dat drumul unui porumbel, care s-a înapoiat, negăsind loc uscat unde să poposească. Încercarea cu o rîndunică a dat acelaşi rezultat. Abia cea de-a treia pasăre, un corb, nu s-a mai întors pe corabie, ceea ce însemna că aflase un petic de pămînt destul de mare pentru a se opri acolo.

Atunci Atrahasis a părăsit corabia împreună cu toţi ai lui. Constatînd că planul său de exterminare eşuase, Enlil a fost cuprins de furie. Pentru a-l linişti, Ea i-a sugerat să introducă un fel de selecţie naturală în rîndul oamenilor: unele femei aveau să fie sterpe, altora moartea avea să le răpească pruncii de la sîn.

Aici — continuă Jean Bottéro în articolul său —, se încheie a treia şi ultima tăbliţă a poemului lui Atrahasis. Poemul nu este o cronică, ci o expunere teologică, o povestire mitologică. Ea răspunde întrebărilor puse în legătură cu condiţia umană. Care e sensul vieţii noastre? De ce sîntem siliţi să ne istovim muncind? De unde provine deosebirea dintre mulţimea truditorilor şi elita celor puţini şi profitori? De ce la capătul vieţii se află moartea? De ce aceasta survine uneori în masă, ca urmare a unor flageluri neaşteptate şi monstruoase?

Răspunsul la toate aceste întrebări — ne sugerează această primă versiune a potopului — este unul singur: aşa vor zeii. Încă de la naştere, omul este sluga lor şi a stăpînilor care îi reprezintă pe pămînt. Conform acestei interpretări, nu numai că orice revoltă este zadarnică, dar ea riscă să dezlănţuie cataclisme ucigătoare. Cuminţi şi supuşi, exploataţii trebuie să-şi îndure soarta fără crîcnire.

Care e partea de adevăr istoric în povestirea despre potop din *Poemul Prea înţeleptului*? se întrabă autorul

(Continuare în p. 44)

---

[1] Assurbanipal, regele Asiriei (668-626 î.e.n.), a adunat în palatul său de la Ninive cea mai mare parte din operele literare ale ţării sale, tot ceea ce merita să fie păstrat şi citit în epocă. În secolul XIX, biblioteca sa, transportată la Londra, a constituit obiectul unor fructuoase cercetări. Pentru specialişti, ea reprezintă unul dintre cele mai bogate izvoare despre statul asirian. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

ISTORIA ŞI EDUCAŢIA

Interviul care urmează, luat lui Eugeniusz Duraczyński, cercetător ştiinţific la Institutul de istorie al Academiei polone de ştiinţe şi redactor-şef al revistei Mòwia Wieki **(Veacurile vorbesc), se înscrie în amplul dialog purtat de echipa de redactori ai revistei** Magazin istoric **cu participanţii străini la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la Bucureşti, în august 1980.**

— Vă cunoaştem ca autor de lucrări despre cel de-al doilea război mondial. Cum le primesc cititorii polonezi?

— Acestui subiect i-am consacrat şase lucrări şi peste 80 studii. Mi-am concentrat atenţia îndeosebi asupra istoriei politice a acestei perioade; o a doua temă principală a investigaţiilor mele o constituie mişcarea de rezistenţă europeană. Dealtfel, cu cîţiva ani în urmă, am publicat lucrarea *Europa podziema. 1939-1945* (Europa subterană), recenzată pozitiv într-o serie de ţări, printre care şi în ţara dv., în *Revista de istorie*, de către colegul român Milică Moldoveanu.

Mă simt dator să specific însă că cercetările publicate de mine nu reprezintă decît un mic procent din realizările istoricilor polonezi, deoarece cel de-al doilea război mondial se înscrie şi se va înscrie încă mult timp ca un subiect de maxim interes al istoricilor din ţara noastră.

În ultimii zece ani, ştiinţa istorică poloneză a înregistrat un mare pas înainte, pe calea studierii vieţii şi activităţii polonezilor în timpul ultimului război mondial.

Personal, elaborez un studiu despre istoria guvernului de emigraţie între anii 1939 şi 1945, pentru care m-am documentat în arhivele din Londra, de unde am şi venit la congresul de la Bucureşti.

— În calitatea dv. de redactor şef al unei publicaţii de popularizare a istoriei, ce ne puteţi spune?

— Mi-aş permite să încep cu cîteva date „biografice" ale revistei pe care o conduc: *Mòwia Wieki* se adresează elevului de liceu, studentului, în ultimă instanţă, oricărui iubitor de istorie. Am început să o editäm la sfîrşitul anului 1957, cu un mare succes de public. Ca şi *Magazinul istoric* al dumneavoastră, se epuizează din chioşcuri foarte rapid. Acordăm un spaţiu mai larg istoriei patriei noastre, dar în atenţie ne stau deopotrivă toate continentele şi toate epocile. Dedicăm numere speciale unor momente cruciale din istoria naţională, ca, de pildă, în acest an [1980], răscoala antiţaristă din noiembrie 1830, de la care aniversăm 150 ani. Am constatat cu satisfacţie că aici, la congres, o comisie specială a fost consacrată exclusiv revoluţiilor din 1830, comisie în cadrul căreia mişcarea din Polonia a ocupat un loc distinct. Sau un alt exemplu: începînd din 1978, publicăm o suită de materiale din istoria mişcării muncitoreşti poloneze, pentru că ne aflăm în pragul aniversării centenarului primului partid marxist de pe pămîntul Poloniei (creat în 1882).

Mi se pare că, în prezent, nivelul culturii politice a persoanei, a naţiunii, a societăţii, în general, joacă un rol special. În procesul formării acestei culturi politice, cultura istorică, respectiv gradul de cunoştinţe despre istorie ale omului, capătă o pondere deosebită. În prim plan, între cunoştinţele despre istorie se disting, desigur, cele despre trecutul propriei naţiuni. Fără îndoială, sînt cele mai importante, dar nu singurele şi nici pe departe nu reprezintă totul. Din cîte sînt informat, revista dv., *Magazin istoric* (deşi nu cunosc limba română, am citit despre ea), se ocupă nu numai de cronica trecutului naţiunii române, ci şi de istoria altor state. În acest sens, cele două reviste lunare, *Mòwia Wieki*, în Polonia, şi *Magazin istoric*, în România, îşi aduc o importantă contribuţie la educaţia maselor în spiritul dragostei faţă de istorie; de aceea cred că trebuie să lărgim legăturile de cooperare între revistele noastre. Dealtfel, în Mesajul adresat congresului, preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a insistat asupra ideii de colaborare dintre istoricii întregii lumi.

Interviu realizat de
Florentina DOLGHIN

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Fotografii inedite ale „pionierului" fotografilor români şi din lume, pictorul Carol Popp de Szathmáry, aflate la Biblioteca Academiei R. S. România
Macheta artistică a planşelor: arhitect Alexandra Ţuţui

Carol Popp de Szathmáry

Album inedit (I)

În a doua jumătate a veacului trecut putea fi văzut pe străzile Bucureștilor, pe noul bulevard al Academiei coborînd pe strada Colței spre Hanu Verde sau trecînd podurile Dîmboviței, un bărbat înalt, vesel, în ciuda ochelarilor și a bărbii care, la prima vedere, impuneau un personaj reținut, chiar posomorît, cu o valiză nu prea voluminoasă, dar suficient de grea de vreme ce trebuia s-o ducă pe spinare. Valiza conținea un aparat de fotografiat. Persoanele de vază îl salutau ca pe o cunoștință veche și demnă de respect. Se numea Carol Popp de Szathmáry și deținea importanta funcție de pictor și fotograf al Curții. Se născuse la Cluj, în ianuarie 1812 și se stabilise în capitala Țării Românești prin 1840. Într-un act cercetat de George Oprescu și de Adrian Maniu (din păcate, documentul a dispărut odată cu imobilul din strada Jenei de la numărul 19, în urma bombardamentelor din timpul ultimului război mondial), se dezvăluiau originea românească a familiei Szathmáry și titlul de baron, două elemente care, asociate talentului indiscutabil și culturii alese, au înclinat balanța de partea artistului transilvan în cercurile înalte. Ambițiile sale, alimentate de o curiozitate intelectuală puțin comună, ne îngăduie astăzi să-l etichetăm drept romantic, ceea ce nu rareori l-a dus în situația să-și riște viața. Astfel, în condiții de mare pericol, a luat două sute de imagini în Războiul Crimeei, fiind, împreună cu englezul Roger Fenton, primul fotoreporter profesionist de război.[1]

Carol Popp de Szathmáry în atelierul sau din cladirea Hanului Verde (aproximativ 1863)

Evenimentele politice și edilitare l-au atras în aceeași măsură. În vara anului 1862, Szathmáry a urcat în turnul Colței și a fotografiat de acolo circular Capitala, alcătuind un ansamblu panoramic, după știința noastră, fără precedente pe alte meleaguri.

Prin 1866 a reunit fotografiile mai deosebite în Albumul României. În cadrul operei sale, fotografiile cu scop etnografic, sporadice la ceilalți artiști, ocupă un loc de primă importanță.

Datorită fotografiilor sale, astăzi putem fi martorii unor momente de răscruce ale istoriei României, martori ai Războiului de Independență, cuprins într-un album alcătuit, probabil, cu Franz Duschek, Suvenir din Rezbelul Independenței 1877, ai construirii Universității din București, ai inaugurării statuii lui Mihai Viteazul etc. etc.

Carol Popp de Szathmáry a avut marea șansă de a-și vedea împlinite visurile de creație. Juriile principalelor expoziții internaționale ale vremii sale au recunoscut valoarea artei și tehnicii sale de pionier la nivel de maestru al fotografiei, iar numeroși suverani din Europa l-au distins cu ordine și l-au onorat cum puțini contemporani au fost răsplătiți.

Fotograful acelui Cupidon cu brațele frînte din anul 1848, una din primele imagini foto din lume, s-a stins din viață în anul 1888, lăsînd în urmă un tezaur de mare preț, operă unicat prin originalitatea și vastitatea ei, care adaugă României încă un titlu de prioritate.

Emanuel BĂDESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968.

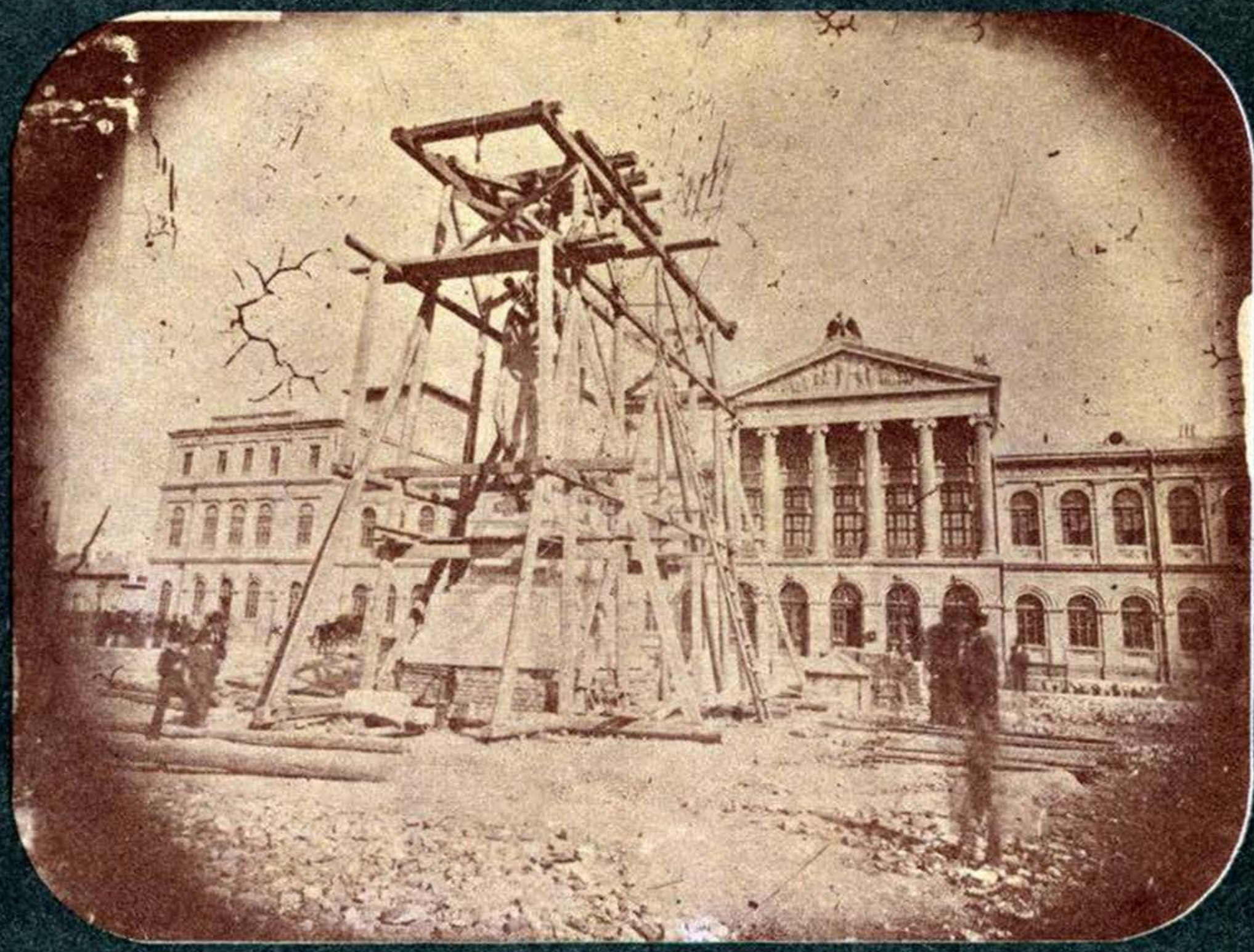

Statuia lui Mihai Viteazul în timpul construirii (în fundal, clădirea Universității din București)

Un cunoscut dans românesc, care a dus faima folclorului nostru pe multe meleaguri străine călușarii (1866)

Hanul lui Manuc
(1866)

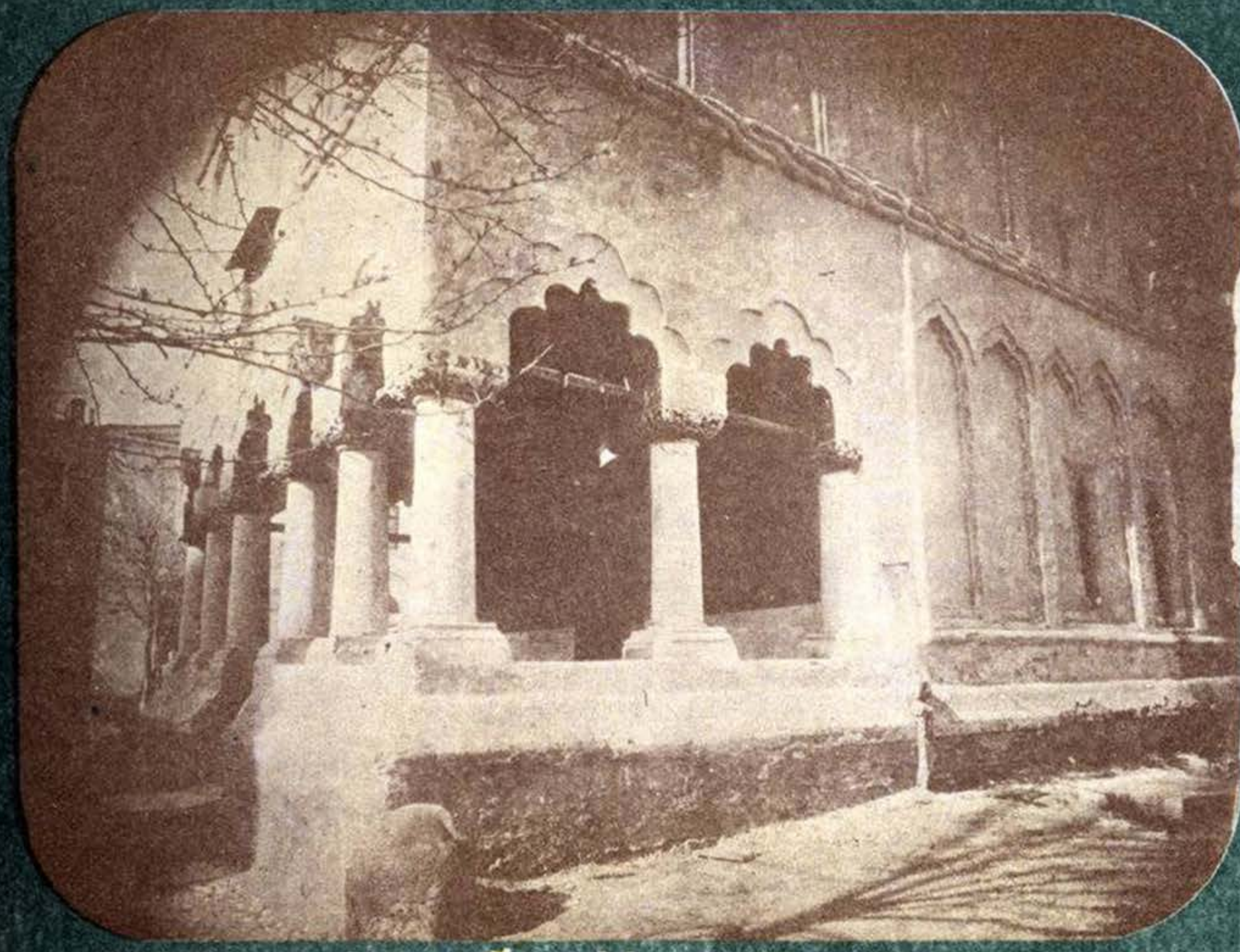

Un străvechi monument
al arhitecturii bucureștene, Biserica Colței
(1866)

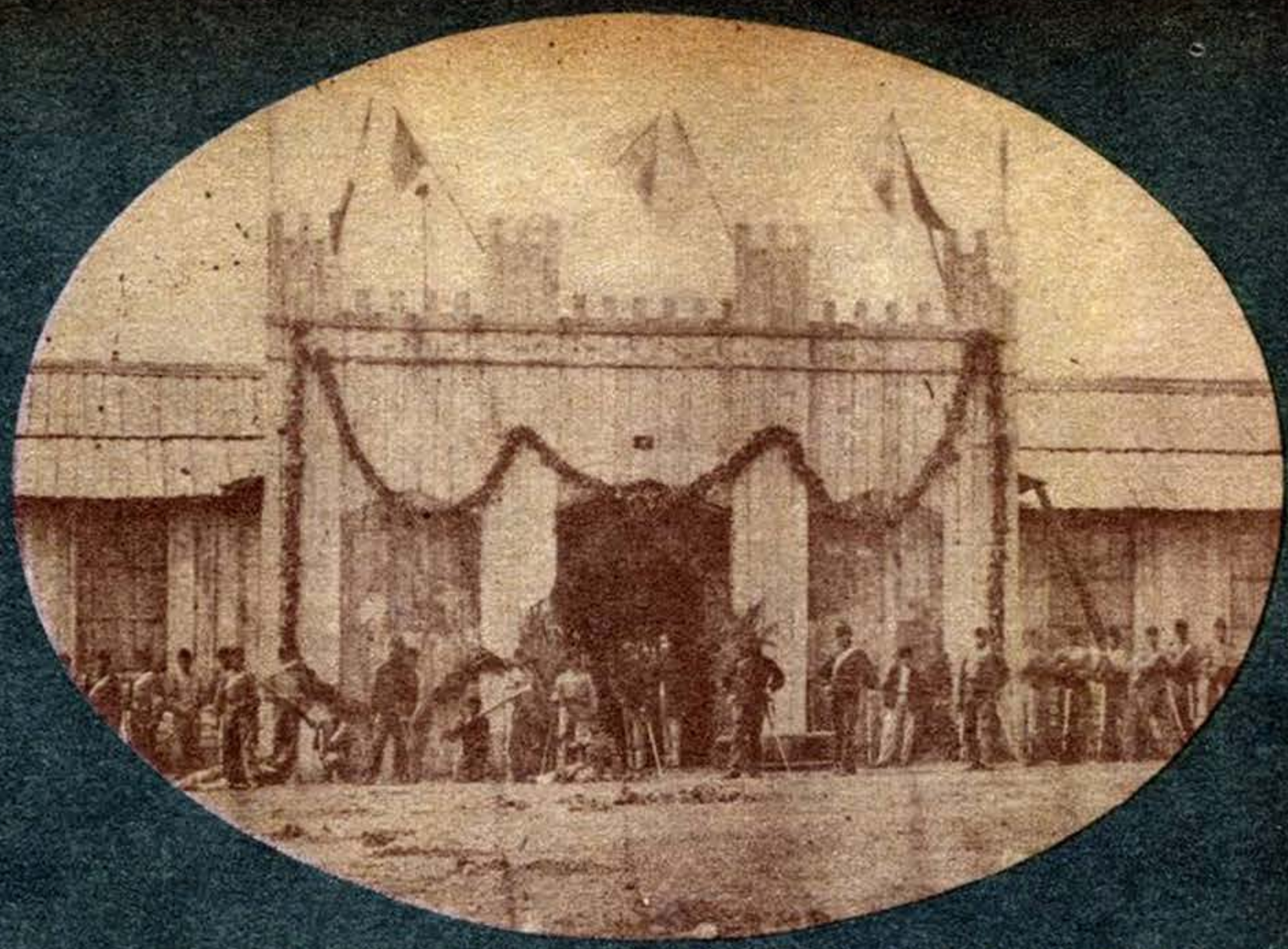

Cavaleriști români (aproximativ 1870)

Turnul Colței văzut din curtea palatului Suțu, în prezent Muzeul de istorie a municipiului București (1866)

CÎŞTIGĂTORII CONCURSULUI 15 DIN 45

„Ca la absolut toate concursurile precedente, şi de data aceasta răspundem prezent" (ION şi LIVIU POP-COMAN, tată şi fiu, pensionar C.F.R. şi, respectiv inginer constructor, din Oradea). „Din clasa a IV-a, de cînd tovarăşa învăţătoare ne preda primele noţiuni de istorie, l-am rugat pe tata să mă aboneze la această frumoasă revistă. Iubesc foarte mult concursurile organizate de Magazin istoric, nu pentru premiile care se cuvin celor mai buni dintre cei mai buni, ci pentru posibilitatea de a-mi verifica cunoştinţele" (DANIEL BOTEZ, elev cl. a VIII-a, din Tîrgu Ocna). „Particip pentru a doua oară la concursul revistei. Indiferent de cei care vor fi premiaţi, cîştigători ieşim toţi, pentru că ne îmbogăţim cunoştinţele" (LAURENŢIU CEZAR MIREA, lăcătuş mecanic din Bucureşti). „Sînt unul dintre mii de cititori ai revistei pe care am îndrăgit-o de la primele numere. Datorită marii diversităţi de teme abordate, atît din istoria naţională cît şi din cea universală, revista constituie un important act de cultură" (KISS EMERIC, sudor, Braşov). „Am rezolvat cu mult interes întrebările, aşa cum au apărut lună de lună, spre a-mi da posibilitatea să dau nu numai un răspuns scurt, ci să şi aprofundez întrebarea şi să revăd, în unele cazuri, mai multe numere ale revistei" (GHEORGHE ROMAN, învăţător pensionar din comuna Olteanca, jud. Vîlcea)... Gînduri, sentimente, aprecieri şi sugestii exprimate de cititorii noştri, participanţi la concursul 15 din 45, al cărui ultim act se consumă acum: aflarea cîştigătorilor celor 88 premii. Numeroasa participare — oameni ai muncii de vîrste şi profesiuni diferite, din toate colţurile ţării, români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi — atestă, şi pe această cale, marea dragoste a cititorilor noştri pentru istorie, interesul pentru revistă şi concursurile organizate.

La încheierea acestei ediţii a concursului Magazin istoric, un scurt bilanţ: au participat 8 933 concurenţi, dintre care 3 670 au dat răspunsuri corecte la toate cele 15 întrebări.

Desemnarea cîştigătorilor s-a făcut, şi de data aceasta, prin tragere la sorţi.

Premianţii — oameni ai muncii de cele mai felurite categorii socio-profesionale: maiştri oţelari, tehnicieni, elevi, asistenţi universitari, ofiţeri, arhitecţi, contabili, profesori, ingineri, lăcătuşi mecanici, electricieni, ţărani cooperatori, silvicultori, economişti, pensionari, casnice, şoferi etc. etc.

Cîteva precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 1 martie 1983, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbăta).

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1983.

Şi acum iată-i pe cîştigătorii concursului 15 din 45, cărora le adresăm, ca şi tuturor participanţilor, călduroasele noastre felicitări şi urări de noi succese în activitatea ce o desfăşoară.

PREMIUL 1 — 1 televizor OLT

1. VIRGIL CONSTANTINESCU, Bucureşti

PREMIUL 2 — 1 aparat radio MADRIGAL

1. CORNELIA STANCIU, Sighişoara

PREMIUL 3 — 1 aparat radio ULTRASON

1. ALECU GHERASIM, Dorohoi

PREMIILE 4-5 — 2 aparate foto ORIZONT

1. VIOREL SIMION, Buzău
2. POMPILIU DELIU, Sfîntu Gheorghe

PREMIILE 6-8 — 3 aparate radio DERBY

1. DUMITRU CRĂCIUN, Suceava
2. ION LĂZĂROIU, Bucureşti
3. CRISTIAN SELEGEAN, Arad

PREMIILE 9-13 — 5 aparate foto SMENA 8M

1. PETRE RAREŞ, Turda
2. IULICA STANC, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
3. THEODOR CEBOTARU, Cluj-Napoca
4. ROXANA CARMEN COIFESCU, Bucureşti
5. IOAN SLAVU, Deva

PREMIILE 14-23 — 10 serviete

1. ŞTEFANIA MAKAI, Constanţa
2. EUGEN NICOLAE, Bucureşti
3. NICOLAE BALOG, Reşiţa
4. ION MARINA, Hunedoara
5. DOMINUŢ I. PĂDUREANU, Constanţa
6. ION IPATE, sat Ioneasa, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava
7. HOROVITZ OSSI, Cluj-Napoca
8. PAULINA CHELARU, com. Boldu, jud. Buzău
9. DUMITRU I. GHEORGHE, Slatina
10. MIRCEA DAROŞI, com. Parva, jud. Bistriţa-Năsăud

PREMIILE 24-38 — 15 seturi diapozitive istorice

1. GHEORGHE STANIMIR, com. Chirnogi, jud Călăraşi
2. ELENA BORIGA, Cîmpulung-Muscel
3. CORNEL MEDREA, Craiova
4. CONSTANŢA ANGHELESCU, Bucureşti
5. DAN CONSTANTIN SUTEU, Braşov
6. IORDACHE M. COVAŞĂ, com. Cireşu, jud. Brăila
7. ADRIAN RADU, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
8. PETRE DROSU, Rîmnicu Vîlcea
9. GHEORGHE ALEXE, com. Mineciu, jud. Prahova
10. TRAIAN V. MANEA, Deva
11. GHEORGHE OROIANU, Tîrgu Mureş
12. NICOLAE PĂCLIŞAN, Alba Iulia
13. GHEORGHE FELEA, com. Vidra, jud. Vrancea
14. TRAIAN BIRĂU, Drobeta-Turnu Severin
15. SCHUMMER HANES, Deta, jud. Timiş

PREMIILE 39-58 — 20 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. DANIELA SORINA MIȘICI, Timișoara
2. IONIȚĂ PĂTRĂȘCOIU, sat Arsurile, com. Schela, jud. Gorj
3. CORNEL BOJA, sat Șoimu, com. Smîrdioasa, jud. Teleorman
4. NICOLAE G. CĂPITANU, București
5. GIULIO CENGHEA, Zalău
6. IOAN POPOVICI, București
7. MIHAI TINTĂ, Galați
8. MENDEL FISCHMAN, Timișoara
9. DAN KOOS, Lugoj
10. DUMITRU COSTEA, sat Tinăud, oraș Aleșd, jud. Bihor
11. BELLA LIBERMAN, Brașov
12. ANDREI POTRA, Baia Mare
13. IOSIF SIRGHEI, Tulcea
14. GETA DINU, București
15. ȘTELIAN MINCULESCU, sat Arțari, com. Ileana, jud. Călărași
16. HRISTACHE MÂNZĂ, Bîrlad
17. FLORICA TEODORESCU, com. Scărișoara, jud. Alba
18. ION VALEA, com. Vălișoara, jud. Hunedoara
19. GHEORGHE TIGMEANU, com. Leordeni, jud. Argeș
20. DOMNICA VASILE, Fălticeni

PREMIILE 59-88 — 30 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. CONSTANTIN STĂNOȘILĂ, București
2. CONSTANTIN AVASILICĂI, Iași
3. ANDREI IANCU, Cluj-Napoca
4. SANDU HENDEA, Zalău
5. COSTICĂ SPĂLĂȚELU, Turnu Măgurele
6. ION V. BRAIA, com. Conțești, jud Dîmbovița
7. LIVIA IOVĂNESCU, Tîrgu Jiu
8. CONSTANTIN M. DIANU, com. Poiana Mare, jud. Dolj
9. CLAUDIU BÎRLUT, Sibiu
10. GELU GHEORGHE PASCU, com. Semlac, jud. Arad
11. TAKACS BALASZ, București
12. VICTOR PREDA, Caransebeș
13. GABRIELA MONICA PĂUNESCU, Caracal
14. GHERGHINA TRAȘCĂ, Constanța
15. ANICA IUGA, București
16. IOAN TĂUTU, com. Bîrsana, jud. Maramureș
17. ION SĂPUNARU, Băicoi, jud. Prahova
18. LEON IACOBSOHN, Galați
19. RUXANDRA CONSTANTINESCU, București
20. IOAN PRAPAGIC, Sulina
21. ȘTEFAN I. MARINESCU, Brezoi, jud. Vîlcea
22. ION GHEORGHE, sat Coriătești, com. Berceni, jud. Prahova
23. NICOLAE MURADIN, București
24. OVIDIU PETRI, com. Nimigea, jud. Bistrița-Năsăud
25. MARIA AMBROAȘĂ, com. Țibucani, jud. Neamț
26. ȘTROE VLAHOPOL, Buzău
27. ROXANA IORGA, Gheorghe Gheorghiu-Dej
28. IULIANA IOANA MARIN, com. Valea Măcrișului, jud. Ialomița
29. FLORIAN GRIGORE PUPĂZĂ, sat Dudașu Cernetului, jud. Mehedinți

NU UITAȚI

În curînd, concursul Magazin istoric ediția 1983. Bibliografie: numerele 10, 11 și 12 din 1982 și 1, 2, 3 din 1983 ale revistei. Amănunte în numerele viitoare.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

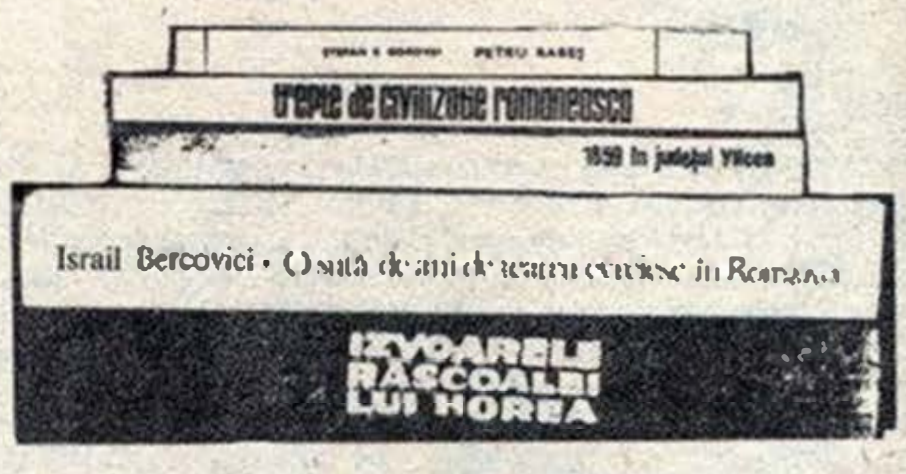

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA A. DIPLOMATARIA** *(sub redacția acad.* **Ștefan Pascu;** *volum întocmit de* **Alexandru Neamțu, Costin Feneșan).**

Editura Academiei, București, 1982, 548 pp., 57 lei: *primul volum, consacrat premiselor răscoalei, cu 329 documente din anii 1773-1784.*

● **Georgeta Tudoran — SOCIALIȘTII ROMÂNI ÎN CONFRUNTĂRI POLITICE.**

Editura Junimea, Iași, 1982, 308 pp., 15,50 lei: *pagini de istorie revoluționară dintre 1918 și 1921.*

● **TREPTE DE CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ** *(coordonatori:* **George G. Potra, Șerban Stati, Constantin Crișan).**

Editura politică, București, 1982, 302 pp., 18 lei: *culegere de studii semnate de George G. Potra, Emil Condurachi, Mihai Gramatopol, Radu Vulpe, Vasile Netea, Eugen Stănescu, Radu Florescu, Vasile Drăguț, Constantin Prut, Valentin F. Mihăescu, Ion Zamfirescu, Dan Grigorescu, Ovidiu Trăsnea, Mircea Mușat, Constantin Noica, Dan Zamfirescu, Constantin Crișan, Cristian Popișteanu, Șerban Stati, Hajdu Győző, Franz Storch, Mihnea Gheorghiu.*

● **Ștefan S. Gorovei — PETRU RAREȘ.**

Editura militară, București, 1982, 232 pp., 9 lei: *viața și faptele unui mare domn român (1527-1538, 1541-1546).*

● **Radu Ștefan Ciobanu — PE URMELE STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 336 pp., 20,50 lei: *incursiuni în istoria Țării Românești din sec. XVII-XVIII.*

● **Z. Ornea — VIAȚA LUI C. DOBROGEANU-GHEREA.**

Editura Cartea Românească, București, 1982, 516 pp., 25 lei: *evocarea sub multiple unghiuri a personalității unuia dintre fruntașii mișcării socialiste din România, pe baza multor materiale noi.*

● **Israil Bercovici — O SUTĂ DE ANI DE TEATRU EVREIESC ÎN ROMÂNIA.**

Editura Kriterion, București, 1982, 366 pp., 44 lei: *evocări documentare din perioada 1876-1976.*

● **Corneliu Tamaș, Sergiu Purece, Gheorghe Dumitrescu, Petre Bărdașu — 1859 ÎN JUDEȚUL VÎLCEA** *(cu o prefață de prof. univ. dr.* **Ștefan Ștefănescu).**

Rîmnicu Vîlcea, 1982, 280 pp.: *contribuția vîlcenilor la unirea Principatelor.*

● **BIHAREA.**

Oradea, 1978-1981, vol. V — 302 pp., vol VI — 344 pp., vol. VII-VIII — 452 pp., vol. IX — 276 pp.: *studii de etnografie și artă în publicația editată de Muzeul Țării Crișurilor.*

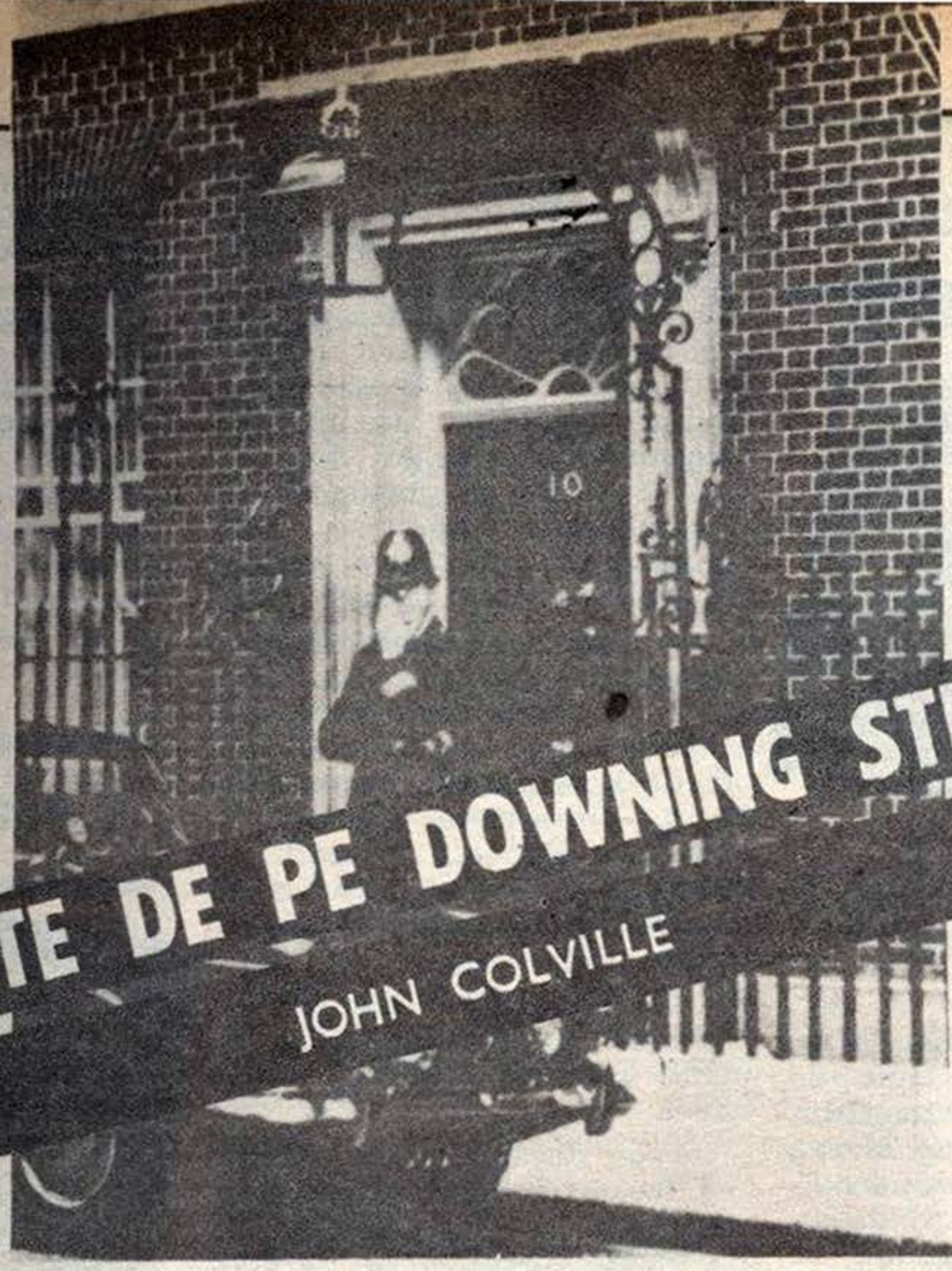

VINIETE DE PE DOWNING STREET

JOHN COLVILLE

Născut în 1915, John Colville a studiat istoria la Universitatea din Cambridge, pe care a absolvit-o ca şef de promoţie. În 1937, a intrat în diplomaţie, dar, la scurtă vreme după aceea, a fost numit în echipa de secretari particulari ai primului ministru Neville Chamberlain. Postul şi l-a păstrat sub alţi doi premieri, Winston Churchill şi Clement Attlee, devenind astfel unul dintre cei mai constanţi „locatari" ai faimoasei clădiri de pe Downing Street nr. 10. În cursul războiului, şi-a întrerupt activitatea civilă vreme de trei ani, înrolîndu-se ca pilot de vînătoare în Royal Air Force. Revenit în preajma lui Churchill în 1944, Colville a funcţionat pe Downing Street şi după instalarea lui Attlee în fruntea guvernului laburist care a cîştigat alegerile din iulie 1945. La sfîrşitul aceluiaşi an, el s-a înapoiat la Foreign Office. În 1951, după ce conservatorii au obţinut o neaşteptată victorie electorală, Churchill l-a readus în secretariatul său particular. Cei doi au rămas în strînse legături pînă la moartea fostului prim-ministru, în 1965. Mulţi biografi consideră că, exceptînd familia Churchill, John Colville este omul care l-a cunoscut cel mai bine pe acesta, în ultimii săi 25 ani de viaţă.

Ca istoric, Colville are la activul său cîteva studii şi lucrări, printre care o biografie a feldmareşalului Gort, unul dintre comandanţii britanici nedreptăţiţi de cronicarii celui de-al doilea război mondial.

De un deosebit succes s-a bucurat cartea sa Footprints in Time (Urme de paşi în timp) apărută în a doua sa ediţie la Londra, în 1979. Subintitulat Amintiri, volumul este, de fapt, o suită de portrete şi evocări. Cititorul la cunoştinţă de episoade în aparenţă mărunte, dar pline de culoare şi avînd o adîncă semnificaţie umană. Personalităţi de mare anvergură istorică sînt surprinse în ipostaze neoficiale, care le evidenţiază trăsături ignorate de marele public şi reacţii nu tocmai conforme cu imaginea pe care le-a plăcut să o dea despre ele însele. Printre cei intraţi sub acest neaşteptat fascicul de lumină se numără, bineînţeles, Churchill, dar şi generalul de Gaulle, preşedintele Roosevelt, feldmareşalul Montgomery, premierul Chamberlain şi mulţi alţii. Aşa cum aprecia recenzentul literar al cotidianului Times, „Colville este un ghid extrem de spiritual, care ne conduce printr-o galerie de portrete, istorisindu-ne o mulţime de anecdote, admirabil şlefuite".

În cele ce urmează, prezentăm într-o formă oarecum condensată cîteva dintre aceste viniete. Subtitlurile aparţin uneori autorului, alteori redacţiei noastre.

Trei cuvinte fatidice

După München. Chamberlain (în prim plan) afișează o mulțumire deplină

Îmbrăcat într-un costum de marinar — costumul tipic de duminică pentru băieţaşii din Anglia, pe vremea cînd Marea Britanie încă mai domina mările — tatăl meu a fost introdus o dată prin fraudă în Camera lorzilor, pentru a-l asculta pe lordul Beaconsfield[1]. Împrejurarea i-a provocat sentimente durabile, de adîncă reverenţă, faţă de Dizzy, cum îi spuneau partizanii politici. Probabil că tata nu fusese martor ocular la un eveniment, pe care totuşi mi l-a relatat după aceea cu multă mîndrie: triumfala întoarcere a lui Dizzy, de la Congresul de pace ţinut la Berlin, în 1878. De la o fereastră a reşedinţei sale de pe Downing Street nr. 10, Disraeli a anunţat atunci că aduce cu sine „pace cu onoare".

Cu exact 60 ani mai tîrziu, un alt prim-ministru, Neville Chamberlain, s-a întors triumfal de la München[2]. Ministerul de externe, unde lucram acum în calitate de secretar III, nu era deloc entuziast faţă de rezultatele obţinute, ba chiar de-a dreptul ostil, în limitele bunei cuviinţe. Cîteva minute m-am aflat singur pe balconul de la etajul I, situat exact vizavi de Downing Street 10, în timp ce colegii mei se cufundaseră ostentativ în dosarele lor. Jos, pe stradă, nu se vedea însă nici un semn de rezervă. Mulţimea aclama zgomotos şi intona cîntece patriotice. Spre deosebire de colegii mei, împărtăşeam entuziasmul londonezilor, deoarece mi se părea că iniţiativa lui Chamberlain amînase războiul şi că un război amînat poate deveni un război evitat.

În timp ce maşina primului ministru îşi croia cu greu drum prin mulţimea electrizată, alături de mine, pe balcon, şi-a făcut apariţia Sir Orme Sargent, subsecretar adjunct la Foreign Office. Privind cu dezgust şi dispreţ scena ce se desfăşura la picioarele noastre, mi-a spus:

— Ai putea crede că am repurtat o victorie mare, şi cînd colo am trădat o ţară mică.

Apoi, după o pauză, văzînd că fereastra casei de vizavi se deschide şi că Chamberlain se va adresa mulţimii, Sargent a adăugat:

— Îi trec orice cu vederea, numai să nu spună că ne aduce „pace cu onoare".

După cum aveam să aflu mai tîrziu, Chamberlain se decisese să urce la etajul I şi să spună cîteva cuvinte celor de pe stradă, de la fereastra dormitorului lui Disraeli. Atunci a intervenit doamna Chamberlain, care i-a sugerat:

— Spune-le că le-ai adus pace, dar nu numai pace, ci „pace cu onoare".

Primul ministru a dat curs recomandării[3] şi, pe cînd mulţimea de jos aplauda furtunos, Sir Orme Sargent s-a răsucit pe călcîie, a intrat înăuntru şi m-a lăsat singur pe balcon.

Au trecut doi ani, în care am devenit eu însumi secretar particular la nr. 10. Deoarece nu-mi plăcea aerul cam închis din încăperea centrală, dedesubtul căreia mi se pusese la dispoziţie un dormitor minuscul, am reuşit să mă instalez nopţile în camera acum goală, de la fereastra căreia cuvintele lui Disraeli şi ale lui Chamberlain porniseră pentru a răsuna în întreaga Anglie şi apoi în întreaga lume. În toamna anului 1940, de onoare nu ne puteam plînge — o aveam din belşug. Dar pacea rămăsese doar o amintire şi, noapte de noapte, bombele germane răvăşeau Londra. La începutul lui 1941, suflul uneia dintre ele a spart geamul faimoasei ferestre, obligîndu-mă să-mi trag plapuma peste cap pentru a mă feri de cioburi.

5 000 havane pe an

Churchill, cu nedespărţita sa havană

Bătălia Angliei fusese cîştigată, dar bătălia Atlanticului rămînea încă nedecisă. Submarinele naziste atacau convoaiele noastre, scufundînd zeci de cargouri. Astfel că alimentele, îmbrăcămintea, ţigările şi benzina erau strict raţionalizate. Ca toate articolele de lux, ţigările de foi nu se mai importau. Numai primul ministru Churchill le considera de strictă necesitate.

Stocul său antebelic de havane se epuizase. Cum Churchill fuma sau, mai bine zis, mesteca 10-15 pe zi, ca să nu mai vorbim de cele pe care le oferea musafirilor, pînă şi cadourile oferite de prietenii şi admiratorii săi de peste ocean se dovedeau insuficiente. Situaţia era pe cale să devină desperată, cînd, într-o după-amiază de la sfîrşitul anului 1940, pe Downing Street a sosit ministrul Cubei la Londra. Venea într-un taxi cu capotă înaltă, care adăpostea o i-

---

[1] Benjamin Disraeli (1804-1881), înnobilat ca lord Beaconsfield, lider conservator, prim-ministru (febr.-dec. 1868 şi 1874-1880).

[2] În toamna lui 1938, după semnarea pactului de dezmembrare a Cehoslovaciei de către Chamberlain, Daladier, Hitler şi Mussolini. Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1973.

[3] De la fereastra reşedinţei sale de pe Downing Street, Chamberlain a fluturat textul Acordului de la München, declarînd că aduce „pace cu onoare" pentru o generaţie.

mensă ladă din lemn de cedru, ce conținea 5 000 havane de cea mai bună calitate. El i-a declarat unui Churchill plin de bucurie că erau dovada admirației pe care guvernul și poporul Cubei i-o purtau. Soarele se ivise printre nori.

A doua zi, s-a înființat la mine un funcționar al vămilor britanice, care a declarat că primul ministru datorează pentru darul primit o taxă de aproximativ 10 000 lire sterline. Mi-a revenit mie sarcina să primesc pe acest aducător de vești triste. I-am explicat că salariul primului ministru se ridica la exact 10 000 lire sterline pe an. I-am mai spus că englezii vor fi dezamăgiți, poate chiar demoralizați, dacă îl vor vedea pe Churchill fără obișnuita lui țigară de foi. Dar vameșul, cu chipul lui de granit, era de neclintit:

— Numai regele e scutit de taxe vamale, mi-a declarat el. Nu regina, nu regina-mamă și, cu atît mai puțin, primul ministru.

Agitat, l-am informat pe Churchill de cele întîmplate. El s-a mulțumit să-mi spună:

— Găsește dumneata o soluție satisfăcătoare.

În asemenea împrejurări, un om invocă fie pe Dumnezeu, fie pe propria sa mamă. În ciuda respectului pe care îl aveam și pentru unul și pentru cealaltă, am considerat că nu-mi vor fi de nici un ajutor, așa că m-am adresat secretarului particular al ministrului de externe [Anthony Eden]. I-am explicat că primul ministru va fi silit să refuze darul și să restituie țigările. Mi-am dat cu părerea că un asemenea gest va duce la o considerabilă înrăutățire a relațiilor dintre Cuba și Imperiul britanic. Am amintit că văzusem un raport sosit de la Washington, din care rezulta că guvernul american era preocupat de o eventuală utilizare a bazelor cubaneze de către submarinele germane. Am insinuat că dacă Statele Unite, care nu erau o țară beligerantă, se nelinișteau de această perspectivă, era cazul să nu o privim nici noi cu indiferență.

Spusele mele au avut efectul dorit. În aceeași zi, de la Foreign Office a pornit o misivă în numele ministrului Eden[1] către Ministerul de finanțe. În scrisoare se arăta că, din motive politice, era extrem de important să nu se aducă vreo jignire guvernului cubanez, refuzîndu-se havanele. Cei de la finanțe s-au conformat, trimițînd vămii instrucțiuni corespunzătoare. Churchill și-a păstrat țigările, iar eu mi-am păstrat slujba. Mai mult decît atît, s-a creat un precedent fericit. An de an, ministrul Cubei a continuat să aducă la Downing Street 10 o splendidă ladă din lemn de cedru, ca dovadă a nestinsei admirații a guvernului și poporului cubanez față de Churchill. An de an, primul-ministru a primit-o fără a plăti nimic. Lucru cu atît mai remarcabil, cu cît cei doi miniștri implicați în această treabă — cel de finanțe și cel de externe — au plătit taxe pentru fiecare cadou căpătat din străinătate. Ce-i drept însă, ei nu erau monumente naționale ca Winston Churchill.

Vizită din cer

10 mai 1941. Hess urcă la bordul unui Me 110, cu care va ateriza în Scoția

Așa se numea o ingenioasă și amuzantă povestire publicată de Peter Fleming la începutul celui de-al doilea război mondial: Hitler era obligat din greșeală să aterizeze în Marea Britanie și relatarea continua cu jena și încurcăturile cărora acest eveniment le dăduse naștere. Am citit-o în primele luni ale anului 1940, apoi am dat-o uitării.

Bombardamentele cele mari asupra Londrei au debutat în septembrie 1940. Seară de seară, deîndată ce se lăsa întunericul, sirenele începeau să se văicăre și noapte de noapte mureau cîteva sute pînă la o mie de londonezi. Ultimul și poate cel mai puternic raid din această serie a avut loc în noaptea de 10 spre 11 mai 1941.

În după-amiaza de 10 mai, mă aflam singur pe Downing Street. Unul dintre colegii mei se dusese cu primul ministru la Ditchley[2] deoarece era lună plină și în asemenea cazuri se considera că Chequers[3] este prea expus. Ceilalți doi secretari căpătaseră o îndelung așteptată învoire de sfîrșit de săptămînă. Fusese o zi caldă, de început de vară. Dar odată cu înserarea au sunat sirenele și m-am culcat pe o laviță dintr-un adăpost cam șubred, construit în grabă, cu puțin înainte de izbucnirea războiului, sub bucătăria clădirii.

Bombele au început să cadă. Cîteva au nimerit peste cazarma gărzii călare și una pe Whitehall[4]. Din cine știe ce motiv, mă trezeam cu cîteva secunde înaintea fiecărei explozii, apoi, obosit și deja familiarizat cu raidurile aeriene, adormeam aproape imediat. Cu puțin înainte de 6 dimineața, zgomotul bombelor și al artileriei antiaeriene s-a mai potolit. Stăteam întins, pe jumătate adormit, pe priciul meu inconfortabil, și, în mod bizar, gîndurile m-au dus la cartea lui Peter Fleming. Mi-am amintit și de un raport emanat de la Serviciul de informații al Ministerului aerului, care afirma că Göring zbura din cînd în cînd într-un bombardier german, pentru a se delecta cu distrugerile săvîrșite de Luftwaffe la Londra[5]. Îmi

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4-6, 8/1971.

[2-3] Reședințe oficiale de la țară, în apropierea Londrei, rezervate primilor miniștri.

[4] Mare arteră din centrul Londrei, pe care se află principalele ministere.

[5] Informația era eronată. Reichsmarschallul Göring nu numai că nu a participat niciodată la vreun raid asupra Londrei, dar în tot timpul războiului s-a ferit să zboare fie și ca pasager, preferînd să călătorească pe șosea și pe calea ferată.

spuneam ce nostim ar fi fost să fie silit să se arunce cu parașuta dintr-un aparat cuprins de flăcări. Și tot visînd cu ochii deschiși, mă gîndeam mereu la cartea lui Fleming.

La 7.30 în acea dimineață de duminică, m-am îmbrăcat și am pornit-o prin Londra. Era — sau ar fi trebuit să fie — o adevărată zi de mai. Dar un nor gros de fum plutea deasupra orașului. Un antrepozit de hîrtie fusese lovit și de sus se cerneau fulgi mărunți și albi, de parcă ar fi nins. Camera Comunelor era o ruină, dintre zidurile palatului Westminster țîșneau flăcări, iar Westminster Abbey înregistrase singura lovitură directă primită în anii războiului. Cazarma gărzii călare și terenul din jurul ei erau ciuruite de cratere, iar apa dintr-o conductă spartă se revărsa ca un torent pe Whitehall. Cum de rămăseseră în picioare clădirile fragile de la nr. 10 și 11 de pe Downing Street, cum de nu se prăbușiseră ca niște castele din cărți de joc, habar nu am pînă astăzi.

Înapoiat la nr. 10, am sunat Ditchleyul și i-am relatat primului ministru cele văzute.

— Bine cel puțin că am doborît 33 porci, mi-a răspuns el, care aflase cifra de la ministrul aerului.

Treptat, fumul s-a spulberat, mașinile pompierilor și ambulanțele și-au văzut de treburile lor obișnuite și viața s-a întors la normal — la normalul unei Londre bombardate.

Pe la orele 11 am traversat strada și am urcat la Foreign Office. Voiam să aflu ce mai era nou și să mai bîrfesc cîte ceva cu Nicholas Lawford, secretarul particular al lui Anthony Eden. L-am găsit vorbind la telefon. Văzîndu-mă, a spus în receptor:

— Tocmai a intrat omul care vă trebuie. Așteptați o clipă.

Apoi, punînd palma pe receptor, mi-a șoptit:

— O fi vreun nebun! Zice că-i ducele de Hamilton, că s-a întîmplat ceva nemaipomenit și că vrea să plece cu avionul din Scoția la Northolt, unde să se întîlnească cu Alec Cadogan[1] și cu secretarul primului ministru. Alec are prima zi liberă de luni de zile și refuz să i-o stric. Ăsta nu vrea să spună despre ce e vorba, zice numai că e ca într-un roman de aventuri! Da, trebuie să fie un nebun.

Mi-a întins receptorul și presupusul duce mi-a repetat și mie mesajul. Dintr-o dată, mi-a revenit în minte „visul" meu din zorii zilei și l-am întrebat:

— A sosit cineva?

A urmat o lungă pauză, apoi am auzit la celălalt capăt al firului:

— Da. Vă rog să mă așteptați la Northolt.

Am telefonat imediat la Ditchley și am cerut instrucțiuni.

— *Cine* a venit? m-a întrebat primul ministru.

— Nu știu, i-am repetat pentru a patra oară. Nu vrea să spună.

— Să fie Hitler?

— N-aș crede.

— Lasă-te de crezut și trimite-l pe duce — dacă e chiar ducele — direct de la Northolt aici, la Ditchley.

Și așa s-a făcut că, în după-amiaza aceleiași zile, Churchill a aflat de la ducele de Hamilton — care s-a dovedit a nu fi nici impostor, nici nebun — că Rudolf Hess aterizase în Scoția.

---

[1] Sir Alexander George Montagu Cadogan, ministru plenipotențiar în China (1933–1936), pe atunci lucrînd în centrala Foreign Officeului.

CHURCHILL

Microfișă biografică

Winston Leonard Spencer Churchill se naște la 30 noiembrie 1874, la Blenheim Palace, din comitatul Oxfordshire, ca fiu al Lordului Randolph Henry Spencer Churchill și al Jeanettei Jerome, fiica unui editor newyorkez. Moare la Londra, la 24 ianuarie 1965.

Elev-problemă, neînclinat spre învățătură, viitorul prim-ministru nu manifestă interes în școală decît pentru limba și literatura engleză, istorie și teatru. După studiile sale dezastruoase de la Colegiul Harrow, Lordul Churchill nu vede altă salvare pentru fiul său decît cariera armelor. Bălatul urmează, deci, cursurile Școlii militare de la Sandhurst, după care pleacă în Cuba (1895), în calitate de corespondent de război; își slujește apoi țara ca ofițer în India și în Sudan. În 1898, părăsește armata, pentru a se dedica ziaristicii și politicii. Prima sa tentativă de a intra în viața politică — deputat conservator în Oldham (Lancaster) — se soldează cu un eșec. La începutul războiului burilor (1899-1902), Churchill se înrolează pentru Africa de Sud, unde este luat prizonier. Reușește însă o evadare spectaculoasă.

Cariera politică a lui Winston Churchill începe în 1900, cînd devine deputat conservator. Trei ani mai tîrziu optează însă pentru liberali. În 1906, este numit subsecretar de stat la Ministerul coloniilor, iar în 1908 devine ministru al comerțului, pentru ca în 1910 să devină ministru de interne, funcție în care întreprinde importante măsuri cu caracter social. Prim-lord al Amiralității în 1911, el dă directivele care fac ca Marea Britanie, în numai patru ani, să producă cea mai modernă și mai puternică flotă din lume. În urma eșecului expediției franco-engleze asupra Dardanelelor (martie 1915), își pierde postul. Doi ani mai tîrziu Churchill este rechemat în guvern ca ministru al armamentului, iar în 1918 devine secretar de stat la Ministerul de război și la Ministerul aviației. În 1921, obține portofoliul coloniilor. Învins succesiv în alegerile din 1922 și 1923, reintră în guvern în 1924 — de astă dată după ce fusese ales deputat conservator — ca ministru de finanțe. Răspunzător de unele măsuri financiare dezastruoase pentru economia țării, Churchill este îndepărtat zece ani (1929-1939) de la orice funcții în conducerea țării. În tot acest timp însă, el manifestă același interes pentru treburile politice, atrăgînd consecvent atenția că lumea se îndreaptă spre catastrofă, fiind un adversar irreductibil al reînarmării Germaniei și îndeosebi al politicii hitleriste. În ziua declanșării conflagrației, Sir Neville Chamberlain, primul ministru britanic, îl cheamă pe Churchill în funcția de prim-lord al Amiralității. La 10 mai 1940, cînd începe bătălia Angliei, el devine prim-ministru, rămînînd în acest post pînă în iulie 1945, cînd laburiștii ciștigă alegerile. În 1951, conservatorii revin la putere, cu Churchill în fruntea guvernului. Din considerente de sănătate, în 1955 el își dă demisia.

Pentru întreaga sa operă — adunată în 40 volume — în 1953 i s-a decernat Premiul Nobel pentru literatură.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR

Cu 11 luni în urmă

GORDON W. PRANGE

În deceniul 1930-1940, clica militaristă care — indiferent de guvernul aflat la putere — conducea efectiv destinele Japoniei a elaborat o noțiune nouă: „sfera de coprosperitate a marii Asii răsăritene". Sub această titulatură pompoasă se ascundea, de fapt, intenția de a transforma întreagă această parte a continentului într-o zonă aservită intereselor imperialiste nipone.

Prima mișcare pe eșichier (pe care mulți istorici o consideră a fi debutul real al celui de-al doilea război mondial) a constat în atacarea de către japonezi, la 18 septembrie 1931, a părții de nord-est a Chinei, cunoscută pe atunci sub numele de Mancluria. Peste cîteva luni, în regiunile cotropite s-a instaurat regimul de marionete al așa-zisului stat Manchuko — un satelit obedient al guvernului de la Tokio. Au urmat alte incursiuni pe teritoriul chinez, care s-au lovit însă de o rezistență mult mai îndîrjită decît se așteptau agresorii. La 7 iulie 1937, înscenînd cunoscutul „incident de la podul Marco Polo", din apropiere de Beijing, militariștii niponi au lansat o ofensivă de mare amploare, în urma căreia sperau ca războiul să se încheie repede și cu o victorie deplină. Dar, din nou, așteptările le-au fost înșelate. În ciuda pierderii unor teritorii vaste și a unor orașe de primă importanță (Beijing, Shanghai, Nanjing etc.), poporul chinez a opus o împotrivire crescîndă și ofensiva japoneză a început să bată pasul pe loc.

Izbucnirea războiului în Europa, în septembrie 1939, nu a modificat la început situația din Extremul Orient. Dar, în mai și iunie 1940, după victoriile-fulger obținute de Wehrmacht în Belgia, Olanda și Franța, perspectivele Japoniei s-au ameliorat considerabil. Guvernul de la Vichy era prea slab pentru a mai putea proteja Indochina, cu resursele ei de orez și caucluc. Și mai rău stăteau lucrurile pentru Olanda ocupată de naziști și al cărei guvern se refugiase la Lon-

dra. Olanda nu mai avea deci decît foarte puține mijloace la dispoziție pentru a apăra Indiile Orientale (actuala Indonezie), cu bogatele lor zăcăminte de petrol. Cît despre Marea Britanie, ea părea în pragul prăbușirii și existau slabe șanse să-și împartă forțele, pentru a pune la adăpost plantațiile sale de caucIuc din Peninsula Malacca și bazele militare de la Singapore și Hong Kong. În Asia de Sud-Est și în Pacificul de Sud-Vest se crease un vid al puterii, pe care Tokio se simțea cu atît mai ispitit să-l umple cu cît avea neapărată nevoie de materiile prime respective, pentru a-și duce la bun sfîrșit proiectele de dominație în Asia.

La mijlocul anului 1940, numai două puteri mai puteau sta în calea ambițioaselor planuri ale clicii militariste nipone: Uniunea Sovietică și Statele Unite. Dar amîndouă erau preocupate de evoluția războiului din Europa și nu păreau să acorde Extremului Orient o atenție deosebită. La 17 iulie 1940, la Tokio s-a format un nou guvern, prezidat de prințul Fumimaro Konoye și avîndu-l ca ministru de externe pe Yosuke Matsuoka, un om ambițios, brutal și lipsit de scrupule.

Conștient, cel puțin în parte, de amenințarea care se contura spre coasta de est a S.U.A., guvernul american a sperat o vreme că îi va putea face față printr-o serie de măsuri cu caracter diplomatic și economic. La 25 și 31 iulie 1940, Washingtonul a instituit practic un embargo asupra exportului de petrol și metale vechi în Japonia, condiționînd orice vînzare de o autorizație prealabilă. Benzina cu înalt coeficient octanic, destinată avioanelor, era supusă unei interdicții totale, alte produse au rămas însă libere la export.

La sfîrșitul aceleiași luni, noul cabinet japonez a luat în discuție obiectivele fundamentale ale politicii sale externe. S-a discutat posibilitatea declanșării unui atac împotriva posesiunilor britanice din Asia de Sud-Est și a Indiilor olandeze, încă înainte de încheierea războiului cu China. S-a convenit să se limiteze, pe cît posibil, conflictul doar la Anglia și Olanda, dar s-a luat în considerare și eventualitatea unei intervenții americane și s-a ajuns la concluzia să se facă toate pregătirile necesare în acest sens.

La 22 septembrie 1940, guvernul de la Vichy a acceptat ultimatumul primit de la Tokio încă din august și japonezii au căpătat baze militare (îndeosebi aeriene) în nordul Indochinei. Malacca și Singapore — în care se aflau trupe ale Imperiului britanic — intrau astfel în raza directă de acțiune a bombardierelor nipone, iar China devenea vulnerabilă și pe flancul de sud. Reacția Washingtonului a fost promptă: la 26 septembrie, guvernul american a anunțat un embargo total asupra exporturilor de fier vechi și oțel în Japonia. A doua zi, Tokio a aderat oficial la Pactul Tripartit, alături de Germania lui Hitler și Italia lui Mussolini. Era o măsură care nu avea nimic de-a face cu ripostа americană, ea fiind hotărîtă mai demult și avînd drept țel să intimideze S.U.A. Pactul celor trei dictaturi de extremă dreaptă era îndreptat împotriva oricărei puteri care se afla sau ar fi intrat în conflict cu vreunul dintre statele semnatare.

Între timp, Matsuoka mai obținuse un succes, silindu-i pe britanici să închidă așa numita „șosea birmană", singurul canal prin care China mai primea ajutor din străinătate, și să-și retragă garnizoanele din Shanghai și Tianjin, ocupate de japonezi. Ministrul de externe nipon a supus, de asemenea, unor mari presiuni autoritățile olandeze din Indiile Orientale, cerîndu-le să semneze un contract pe termen lung, pentru livrarea unor uriașe cantități de petrol din Sumatra și Java. Sub presiuni similare, guvernul Thailandei a trebuit să încheie un tratat extrem de favorabil Japoniei.

Dar izbînzile diplomatice ale lui Matsuoka nu au continuat la nesfîrșit. Încurajați de guvernul de la Washington, olandezii au refuzat să semneze contractul cerut cu atîta insistență de Tokio, iar la 18 octombrie 1940, englezii au redeschis „șoseaua birmană". Peste cîteva zile, au început tratative militare între britanici, olandezi și australieni, cu privire la o apărare concentrată a zonei, în eventualitatea unei agresiuni nipone. În decembrie, Washingtonul a făgăduit guvernului chinez un împrumut de 100 milioane de dolari și o forță aeriană ale cărei echipaje urmau să fie formate din voluntari.

La sfîrșitul anului 1940, politica de forță complicase și mai mult situația Japoniei, ridicînd numeroase probleme. În China, războiul se prelungea, în pofida ocupării unor teritorii întinse și a principalelor porturi de la Marea Chinei de Sud: nădejdile puse fie într-o victorie militară decisivă, fie într-o lentă strangulare economică se dovediseră iluzorii. Un mare semn de întrebare se punea în legătură cu aprovizionarea cu materii prime și, mai cu seamă, pentru un stat angajat într-un conflict de lungă durată. Alternativa devenea foarte strictă: ori se abandonau proiectele de expansiune imperialistă, ori se deschideau noi fronturi de luptă, atît pe continentul asiatic, cît și în Oceanul Pacific.

Militariștii niponi au respins de plano prima soluție. Agresiunea și invazia reprezentau, pentru ei ca și pentru fasciștii din Europa, principala rațiune de existență. Cea de-a doua cale promitea să ofere roade dintre cele mai atrăgătoare. După șapte ani de campanii în China, trupele armatei de uscat japoneze aveau o solidă experiență a războiului, iar tunurile, tancurile și avioanele trecuseră cu bine grelele probe ale luptei. În numeroasele operații de desant maritim împotriva porturilor chineze, se efectuaseră veritabile repetiții generale ale acțiunilor amfibii pe care le necesita un conflict cu Marea Britanie, Olanda și Statele Unite, iar comandamentul nipon își demonstrase capacitatea de a coordona în modul cel mai adecvat forțele terestre, aeriene și navale.

Dispoziția strategică a acestor forțe constituia, de asemenea, un atu de mare valoare în mîna Japoniei. Insulele din centrul Oceanului Pacific — foste posesiuni germane, intrate sub mandat nipon după primul război mondial — fuseseră fortificate în secret, devenind excelente baze pentru operații militare la est împotriva arhipelagului Hawaii, la vest împotriva Filipinelor și la sud împotriva Noii Guinee, a insulelor Salomon și a Australiei. Insulele americane Guam și Wake nu erau deloc fortificate și puteau fi ușor cucerite. Filipinele, pe atunci principalul avanpost al S.U.A. în Extremul Orient, erau abordabile din trei direcții de atac: insulele Palau la est, Taiwanul ocupat la nord și Indochina la vest. Așa cum am mai văzut, Hong Kong, Singapore și Indiile Olandeze deveniseră accesibile din Taiwan, din porturile chineze cucerite și din nordul Indochinei.

Iată, foarte pe scurt, argumentele care au convins statul major imperial de la Tokio, la sfîrșitul anului 1940 și începutul lui 1941, să la în considerare invadarea prin forță a acestor așa numite „regiuni sudice", bogate în materii prime. Amiralul Isoroku Yamamoto, comandantul șef al marinei militare nipone, a propus atacarea prin surprindere a flotei americane, staționată la baza Pearl Harbor din arhipelagul Hawaii, considerat a fi punctul cel mai apropiat și vulnerabil al apărării S.U.A. Acest atac a fost inclus în faza întîi a planului discutat, fază care mai cuprindea ocuparea rapidă a Peninsulei Malacca, a Indiilor Orientale și a Filipinelor, precum și constituirea unui perimetru de protecție, care să ajungă pînă în imediata apropiere a Australiei și pînă pe la mijlocul Oceanului Pacific. Faza a doua prevedea întărirea acestui perimetru, prin construirea unui lanț de baze fortificate, începînd la nord cu insulele Kurile și ajungînd la sud pînă în arhipelagurile Marshall, Gilbert și Bismarck, Noua Guinee, Timor, Java, Sumatra și Borneo. Faza a treia și ultima preconiza interceptarea și nimicirea oricăror forțe care ar fi încercat să pătrundă în perimetrul amintit, ceea ce însemna angajarea unui război de uzură cu Statele Unite, principalul antagonist din zonă.

Ajunși la acest punct al pregătirilor japoneze — care, la 7 decembrie 1941, aveau să ducă la năpraznicul atac de la Pearl Harbor, dînd astfel războiului o dimensiune cu adevărat planetară — să ne adresăm celei mai noi și uneia dintre cele mai importante monografii pe această temă, lucrarea At Dawn We Slept (În zori, dormeam). Apărut în 1981, în prestigioasa editură americană Mc Graw-Hill Book Company, volumul de aproape o mie de pagini este rodul a nu mai puțin de treizeci și șapte de ani de muncă din partea profesorului Gordon W. Prange, titular al catedrei de istorie de la Universitatea din Maryland. Decedat în mai 1980, el nu a mai apucat să-și vadă opera tipărită. Sarcina a revenit foștilor săi studenți, dr. Donald M. Goldstein și Katherine V. Dillon, care au trebuit să reducă aproape trei sferturi dintr-un manuscris de peste 3 500 pagini.

Începîndu-și investigația în 1943, deci în toiul conflagrației, Prange a fost numit, după capitularea Japoniei, șef al secției istorice a forțelor de ocupație americane, de sub comanda generalului Douglas MacArthur. În această calitate, el a avut acces la toate izvoarele scrise din arhivele nipone și a putut sta de vorbă cu toți ofițerii japonezi în viață, care participaseră la atacul de la Pearl Harbor. Înapoiat în Statele Unite, autorul a consultat, de asemenea, toate sursele documentare americane, începînd cu cele 40 volume care cuprind dezbaterile, depozițiile și raportul comitetului mixt al Congresului S.U.A. pe marginea dezastrului de la 7 decembrie 1941. Ca și în Japonia, Prange s-a adresat protagoniștilor dramei. Astfel, amiralul în retragere Husband E. Kimmel, comandantul șef al flotei Pacificului în perioada atacului și unul dintre principalii inculpați de anchetatorii Congresului, i-a acordat patru zile întregi de convorbiri și i-a pus la dispoziție un tezaur de informații.

Inițial, Prange intenționase să prezinte cele întîmplate la Pearl Harbor exclusiv din punctul de vedere al japonezilor. Ulterior însă, el s-a hotărît să sintetizeze pozițiile ambelor tabere. De la bun început, trebuie subliniat că autorul nu a fost, niciodată și în nici o măsură, de acord cu teza — promovată de unii istorici americani în epoca postbelică — potrivit căreia președintele Roosevelt ar fi scontat atacul nipon, ba chiar că l-ar fi permis sau provocat. Prange ține să sublinieze că japonezii n-au fost niciodată niște marionete pe care Roosevelt putea să le manipuleze după pofta inimii, tîrîndu-le în conflict. Nu Washingtonul, ci Tokio decidea asupra politicii externe nipone. Iar dacă trebuie neapărat să se desemneze un singur individ, pe umerii căruia apasă răspunderea, acela este amiralul Isoroku Yamamoto, nu Franklin Delano Roosevelt.

Dar o asemenea viziune nu corespunde, decît într-o mică măsură, criteriilor științifice

ale istoriografiei. În realitate, Prange apreciază că evenimentele de la Pearl Harbor nu s-au desfăşurat nici ca urmare a dorinţelor unei singure persoane, nici cu inevitabilitatea unei tragedii din Grecia antică. Ele s-au datorat unei vaste şi complexe înlănţuiri de realităţi istorice obiective şi de greşeli omeneşti subiective. Autorul subliniază că nu poţi arăta cu degetul la nici unul dintre aceşti factori, spunînd „iată, el e de vină", aşa cum nu te poţi uita la o clădire, spunînd: „Această cărămidă ţine tot edificiul".

Viziunea lui Prange este una dialectică, de strînsă corelare şi determinare reciprocă între ceea ce el numeşte „forţele tăcute, invizibile, care fac să curgă măiestruosul fluviu al istoriei". După părerea lui, cu sau fără Pearl Harbor, războiul ar fi fost inevitabil între Statele Unite şi Japonia. Dacă Washingtonul nu ar fi reacţionat la expansionismul nipon în 1940, prin măsurile menţionate anterior, militariştii ar fi perseverat nestingheriţi şi, mai devreme sau mai tîrziu, problema confruntării armate tot s-ar fi pus.

În serialul care urmează, vom prezenta o suită de pasaje din lucrarea În zori, dormeam, într-o adaptare care elimină anumite detalii şi digresiuni[1]. Începem cu momentul la care am ajuns în schiţarea tabloului general al situaţiei — începutul anului 1941, cu unsprezece luni înainte de faimosul atac.

Paradoxurile unei corespondenţe

În acea zi de 7 ianuarie 1941, un bărbat cu o înfăţişare gravă stătea în cabina sa, de la bordul cuirasatului „Nagato". Impozanta navă de 32 000 tone tocmai aruncase ancora în Golful Hiroshima. Mic de statură chiar pentru un japonez, bărbatul avea umeri largi, pe care epoleţii masivi îi accentuau şi mai mult, un piept bombat, acoperit de decoraţii, nasul proeminent, buzele cărnoase şi ochii mari şi scrutători, sub un păr cărunt şi tuns scurt. Amiralul Isoroku Yamamoto[2], comandantul-şef al întregii flote militare a Japoniei, în vîrstă de 57 ani, se pregătea să redacteze o scrisoare destinată amiralului Koshiro Oikawa[3]. Mîinii sale stîngi îi lipseau arătătorul şi degetul mijlociu, pe care le pierduse în bătălia navală de la Tsushima, în mai 1905, împotriva flotei ruse.

În scrisoarea sa, Yamamoto a început prin a arăta că marina japoneză „trebuie să se pregătească serios de război, deoarece un conflict cu Statele Unite şi Marea Britanie a devenit inevitabil". În continuare, el sublinia că navele de sub comanda sa vor trebui „să atace şi să distrugă principalele unităţi ale S.U.A. încă de la început, astfel încît moralul americanilor să se prăbuşească pînă la un punct de unde nimic nu-l va mai putea ridica". După părerea lui, „soarta războiului avea să fie decisă încă din prima zi". Planul său operativ propunea atacarea pe cale aeriană a forţelor navale de la Pearl Harbor, citadela militară americană din Pacific, indiferent dacă ele se aflau în port sau în larg. În acest scop, urmau să fie trimise în Hawaii două escadre de portavioane, una de distrugătoare, una de submarine şi cîteva petroliere, pentru aprovizionarea cu carburant în plin ocean.

Faptul că tocmai Yamamoto concepuse un astfel de plan era întrucîtva o ironie a destinului. Fost student la Universitatea Harvard, de lîngă Boston, apoi ataşat naval la Washington pe la mijlocul deceniului 1920-1930, Yamamoto era pe deplin conştient de superioritatea Statelor Unite asupra Japoniei în materie de industrie, tehnologie şi, îndeosebi, resurse naturale. O bună bucată de vreme, sperase sincer că un conflict cu S.U.A. va putea fi evitat. Mai mult decît atît, nu avea nici o simpatie pentru Hitler sau Mussolini. „Aşa cum îi scria, la 4 septembrie 1939 lui Shimada, fostul său coleg de an de la Academia navală[4]: „Maşinaţiile lui Ribbentrop şi Hitler îmi inspiră numai dezgust... Mă înfior gîndindu-mă la consecinţele pentru Japonia ale alianţei cu Germania şi Italia, date fiind uriaşele frămîntări care au loc astăzi în Europa".

Un an mai tîrziu, la sfîrşitul lui septembrie 1940, opiniile lui nu se schimbaseră. Într-o discuţie purtată cu primul ministru Konoye, Yamamoto i-a declarat: „Dacă mi se va ordona să lupt, indiferent de urmări, mă voi bate ca un diavol în primele şase, cel mult douăsprezece luni, dar nu am nici o încredere în ce se va întîmpla peste doi sau trei ani. Pactul Tripartit a fost semnat, aşa că nu mai avem nimic de făcut. Sper însă că vă veţi strădui să evitaţi un război cu Statele Unite"

Amiralul nu acorda prea mult credit nici oamenilor politici de la cîrma propriei sale ţări. La 10 decembrie 1940, el îi scria, cu cea mai totală sinceritate, aceluiaşi Shimada: „Guvernul nostru de astăzi este în plină confuzie. Felul cum îşi manifestă surprinderea faţă de presiunile economice americane, jeluirile şi furia sa faţă de Washington îmi amintesc de hachiţele unui şcolar, care se lasă mînat de capriciile sale de moment... For-

---

[1] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

[2] Născut la 4 aprilie 1884, ca fiu al lui Teikichi Takano, Isoroku a fost adoptat, în 1916, de familia Yamamoto conform unei practici răspîndite în Japonia, mai ales printre familiile de prestigiu care, neavînd descendenţi de sex masculin, voiau ca numele lor să nu se piardă. Postul de comandant-şef îl deţinea din august 1939.

[3] Ministru al marinei de război din 4 septembrie 1940 şi susţinător atît al agresiunii în China, pe care o numea „campania sfîntă", cît şi al expansiunii spre sud.

[4] Viceamiralul Shigetaro Shimada a comandat flota japoneză din Marea Chinei de Sud, apoi baza navală de la Yokosuka, iar în octombrie 1941 a devenit ministru al marinei militare, în locul lui Oikawa.

țele noastre navale nu ar trebui să acționeze în ideea că se pot bizui pe oameni ca prințul Konoye sau ministrul de externe Matsuoka..."

Yamamoto se îndoia că diferendele nipono-americane mai puteau fi rezolvate pe cale diplomatică. „Nomura[1] nu speră cîtuși de puțin să își ducă misiunea la îndeplinire", scria el în continuare, adăugînd: „Dealtfel, e prea tîrziu să ne ameliorăm relațiile cu Statele Unite prin intermediul unor astfel de negocieri".

În mod paradoxal, într-o altă scrisoare, datată 26 ianuarie 1941, deci la nouăsprezece zile după cea adresată lui Shimada, Yamamoto părea să facă o sarcastică demonstrație a imposibilității unui război cu S.U.A.: „În cazul cînd ar izbucni ostilitățile între Japonia și Statele Unite, nu ar fi suficient să ocupăm insula Guam și Filipinele, nici măcar arhipelagul Hawaii sau orașul San Francisco. Pentru a fi siguri de victorie, ar trebui să mărșăluim pe străzile Washingtonului și să dictăm condițiile de pace la Casa Albă. Mă întreb dacă politicienii noștri, la care argumentele războinice, debitate din fotoliu, țin loc de strategie și tactică, au cît de cît încredere în rezultatele unui conflict și sînt dispuși să facă sacrificiile necesare".

Cu alte cuvinte, Yamamoto avertiza extrema dreaptă de la Tokio că Statele Unite nu erau, așa cum le plăcea să creadă expansioniștilor, un uriaș cu picioare de lut, gata să se prăbușească la prima lovitură. Pentru ca japonezii să-i învingă pe americani, ei ar fi trebuit să debarce pe coasta de vest a S.U.A., să-și croiască drum peste șiruri de munți, prin deșerturi și prin imense cîmpii, luptînd la fiecare pas, pentru a ocupa, în cele din urmă, însăși capitala țării. Dar militariștii au denaturat concepția amiralului publicînd pasajul de mai sus, minus ultima lui frază. În felul acesta, se crea impresia că Yamamoto își lua angajamentul să aducă forțele nipone la Casa Albă. Din nefericire, la data cînd scrisoarea a văzut lumina tiparului, războiul începuse, așa că Yamamoto nu a mai dezmințit-o în mod public, din dorința de a nu crea disensiuni.

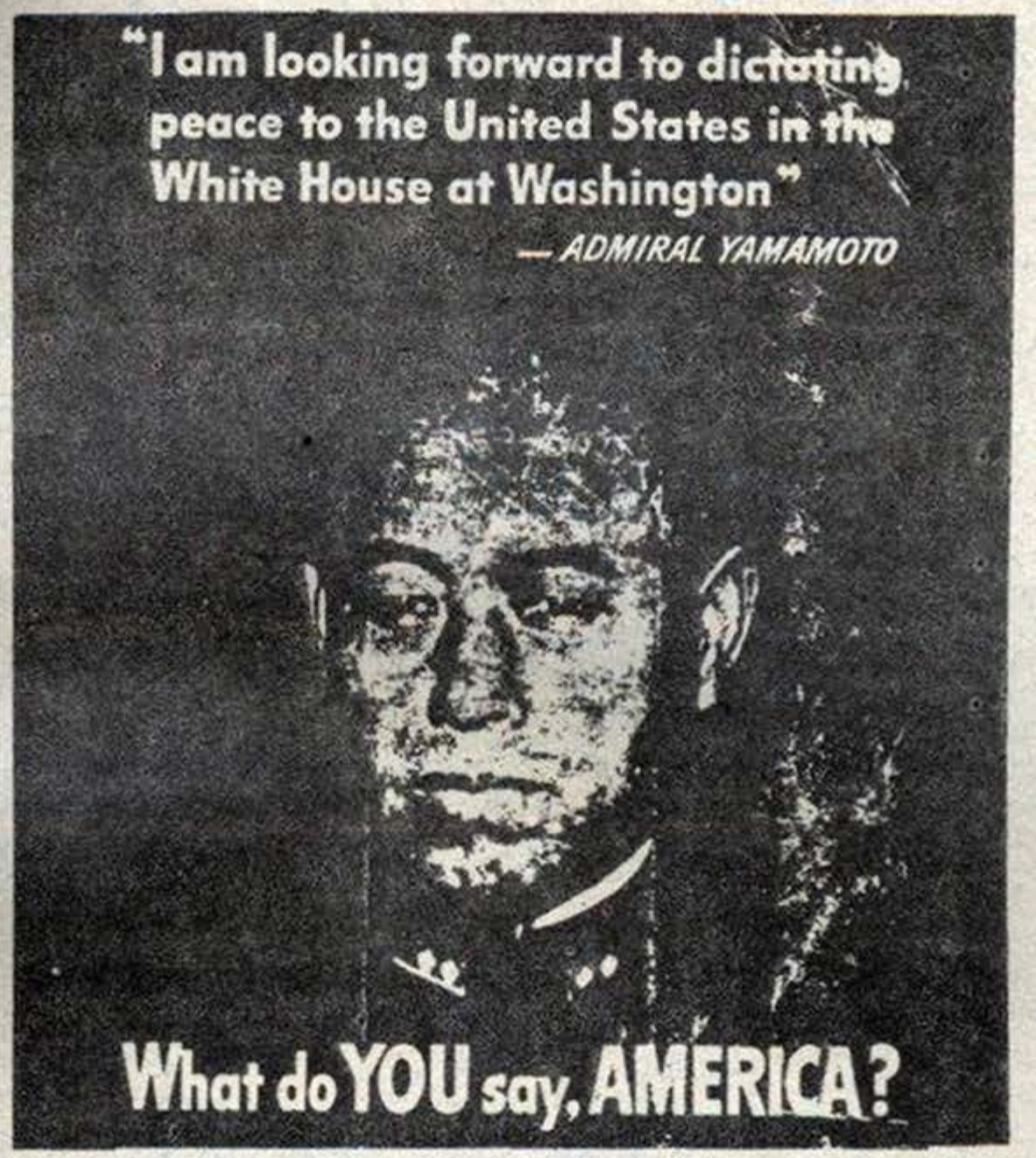

„Ce spui despre asta, America?" Unul din afișele edilate în S.U.A. și pe care se poate citi și celebra frază ce definea felul lui Yamamoto: „Savurez anticipat ideea de a dicta pacea Statelor Unite de la Casa Albă din Washington"

În p. 39: *militarizarea Japoniei începuse cu mulți ani înainte de atacul din 7 decembrie 1941*

Jucătorul de poker

Cum putea, așadar, un om care prevedea atît de limpede consecințele să preconizeze lovitura menită să declanșeze un război pe care ar fi vrut să-l evite? Un prim răspuns este că guvernul de la Tokio adoptase deja o orientare cu un curs fatidic și că amiralul nu făcea decît să ofere o soluție tehnică. Nu trebuie uitat, pe de altă parte, că și el era crescut în tradiția samurailor și în convingerea că japonezii aparțin unei „rase superioare", avînd de jucat rolul dominant în comunitatea asiatică a națiunilor.

La data venirii sale în fruntea marinei militare, concepția generală de luptă urma o doctrină strict defensivă, cunoscută sub numele de *Kantai Kessen*, ceea ce s-ar traduce prin „bătălia decisivă în Pacificul de Vest". Ideea suna cam așa: să lăsăm inamicul să se apropie de insulele metropolei, unde scurtimea liniilor de comunicații ne conferă imense avantaje strategice și tactice; să-l atacăm cu avioane decolînd atît de la baze terestre, cît și de pe portavioane, eliminîndu-l din văzduh; să-l atragem într-o cursă, la momentul potrivit, și să-l anihilăm.

Din punct de vedere naval, doctrina Kantai Kessen anticipa dislocarea spre vest a unei puternice flote americane. Submarinele japoneze urmau s-o atace, pe măsură ce se îndepărta de la bazele sale, scufundînd cît mai multe unități. În cele din urmă, cînd navele inamice ar fi ajuns într-o poziție avantajoasă pentru niponi, trebuia să se desfășoare marea ciocnire, soldată cu distrugerea escadrelor dușmane.

Yamamoto considera doctrina ca mult prea învechită față de necesitățile și posibilitățile unui război modern. După părerea lui, o ofensivă japoneză spre sud — dirijată împotriva unor obiective atît de numeroase și de distanțate între ele, cum erau cele prevăzute în planul statului major imperial — nu avea șanse de succes decît dacă flota americană era zdrobită cu mult

[1] În noiembrie 1940, guvernul japonez a numit ca ambasador în S.U.A. pe Kichisaburo Nomura, amiral în retragere, în vîrstă de 64 ani. Fost atașat naval la Washington, el își făcuse numeroși prieteni americani, printre care și pe Franklin D. Roosevelt, pe atunci secretar adjunct al Departamentului marinei militare. Nomura a plecat la post cu peste două luni de la numire, în ziua de 23 ianuarie 1941.

înainte de a se apropia de apele japoneze. În acest sens, Yamamoto își punea toate speranțele în aviație. Deși nu pilotase niciodată vreun aparat, el avusese un strîns contact cu forțele aeriene ale marinei militare, pe care le sprijinise cu consecvență în dezvoltarea lor rapidă. Numit, în decembrie 1936, director al departamentului aeronautic din Ministerul marinei, Yamamoto luase măsuri energice pentru modernizarea acestei arme, dotînd-o cu o aparatură bine pusă la punct și cu echipaje instruite conform celor mai avansate tehnici de luptă.

Trebuie adăugat că, în conceperea planului de atac de la Pearl Harbor, un rol de seamă a jucat și temperamentul lui Yamamoto, om căruia îi plăcea să înfrunte riscuri mari și să joace totul pe o carte. Aforismele sale favorite dezvăluie această mentalitate: „Un șobolan încolțit e în stare să muște o pisică", sau: „Dacă vrei un pui de tigru, trebuie să intri în vizuină". Mare amator de poker, i se întîmpla adesea să invite pe cei din jur la o partidă de o noapte întreagă, cu precizarea că cel care se ridică primul pierde totul.

De cum s-a instalat la comanda „flotei combinate", amiralul a introdus un program bazat pe două puncte principale: creșterea accelerată și multilaterală a forței de șoc a aviației navale și deplasarea cît mai spre sud-est a zonei unde urma să se desfășoare „bătălia decisivă" — în largul arhipelagurilor Caroline și Marshall. În 1940, cînd flota americană a apărut în Hawaii, Yamamoto a ajuns la concluzia că acolo trebuia dată lovitura hotărîtoare. El știa, din proprie experiență, că un mărunt luptător de judo poate birui un adversar mult superior ca înălțime și musculatură, dacă îl surprinde într-un moment de neatenție și dezechilibru. Aceasta era marea — și singura, în opinia lui — șansă a flotei nipone.

Nu știm exact data la care Yamamoto s-a gîndit prima oară să atace Pearl Harbor. Dar o prețioasă indicație în această privință ne-o oferă bunul său prieten Fukudome[1]. După amintirile lui, se pare că subiectul a fost abordat în martie sau aprilie 1940. Cei doi prieteni vorbeau despre progresele realizate de avioanele capabile să torpileze nave militare, cînd Yamamoto a murmurat, dus pe gînduri:

— Mă întreb dacă nu am putea întreprinde un atac aerian asupra bazei americane de la Pearl Harbor...

Fukudome a primit ideea cu scepticism. În anii trecuți, mai ales cu prilejul manevrelor, statul major al marinei cochetase cu proiectul unei astfel de operații, dar, de fiecare dată, se renunțase la ea, considerîndu-se că „e ceva imposibil". Unii înclinau să creadă că singura șansă ar fi avut-o, eventual, submarinele. Dar Yamamoto a rămas neclintit de partea unui atac aerian, executat de piloți decolați de la bordul unor portavioane.

La 19 decembrie 1940, el și-a așternut planul pe hîrtie. Iar în scrisoarea trimisă lui Oikawa, la 7 ianuarie 1941, amiralul aducea precizări suplimentare, anticipînd că „succesul nu va fi lesne de dobîndit, iar participanții vor trebui să se consacre cu trup și suflet misiunii lor, fiind gata să-și jertfească viața pentru reușita ei".

În încheierea scrisorii, Yamamoto formula o cerere cu caracter personal: „Doresc din tot sufletul să fiu numit comandant-șef al forței aeriene care va ataca Pearl Harbor, astfel încît să pot conduce eu însumi acțiunea".

Vom vedea în ce măsură i s-au realizat speranțele.

---

[1] Viceamiralul Shigeru Fukudome a fost șeful de stat major al lui Yamamoto de la 15 noiembrie 1939 pînă la 10 aprilie 1941. Confident al amiralului, Fukudome discuta adesea cu el probleme de strategie navală.

POTOPUL

(Urmare din p. 31)

francez. După toate porbabilitățile, întîlnim aici un amalgam de amintiri ale multor generații. În Mesopotamia, excesul de precipitații atmosferice provoca adesea mari revărsări ale Tigrului și Eufratului. Arheologii au descoperit urme, uneori impresionante, ale unor astfel de calamități, îndeosebi la Ur, Kish și Fâra-Shuruppak. Muntele Niçir, menționat ca loc de acostare al corăbiei lui Atrahasis, pare să fie masivul Pir Omar Gudrun, înalt de aproape 3 000 m și situat în Kurdistanul de astăzi, adică la nord-estul Mesopotamiei, la aproximativ 80 km est de Kirkuk. El domină întreg acest sector al Irakului de astăzi, motiv pentru care s-ar putea să fi fost ales ca punct final al călătoriei potopului.

Revenind acum la povestirea biblică, ne va fi mai ușor să o vedem în adevărata ei lumină. Oricine a citit-o, reflectînd cît de cît asupra ei, nu se poate să nu fi remarcat cît de puțin posibilă era o astfel de inundație într-o țară de coline și pîrîiașe că vechea Palestină, fără urmă de fluviu demn de acest nume, fără cea mai mică vale suficient de largă pentru a permite acumularea apelor. De la bun început se impune cu probabilitate ideea unui împrumut al acestei povestiri. Asemănarea mai mult decît substanțială cu potopul babilonian nu lasă loc nici unei îndoieli, totuși, prea multe amănunte diferă pentru a considera narațiunea *Genezei* ca o simplă transcriere în ebraică a textului din *Atrahasis*.

În realitate — conchide Bottéro — potopul face parte dintr-un larg buchet de teme teologice, mitologice și de alt fel, pe care le-a elaborat prodigioasa Mesopotamie și care au fecundat întregul Orient Apropiat și Mijlociu. Ca și *Atrahasis*, primele 11 capitole ale *Genezei* zugrăvesc în viziune teologică — dar într-o versiune destul de serios remaniată — tabloul condiției umane în vremurile străvechi, preistorice.

File din istoria Guineei

În acțiunea militară de cucerire a Africii, pe care au declanșat-o în 1879, mărșăluind apoi din nordul Senegalului spre nordul Nigerului, francezii au întîmpinat o puternică rezistență din partea unui suveran al țărilor din sud, cunoscut sub numele de Samudu sau Samori[1]. Abia în septembrie 1898, ei au reușit să îl captureze, în urma celei mai îndelungate și mai tenace rezistențe întîlnite de o putere colonială în Africa neagră. Nu este, deci, de mirare că Samori — a cărui arie de acțiune, denumită în sursele franceze Sudanul francez, a fost actualul stat Guineea — a devenit un simbol pentru tinerele state naționale de pe Continentul Negru.

SAMORI
un iscusit conducător de oşti

YVES PERSÒN

Populația malinke de sud, care se întindea din Sierra Leone pînă în Coasta de Fildeș, era o ramură a poporului manding, cel care în evul mediu întemeiase celebrul imperiu Mali[2]. Această populație era constituită într-o societate funciarmente țărănească, alcătuită în principal din oameni liberi, între care meseriași, mai ales fierari, vopsitori și grioți. Acest ultim cuvînt, senegalez, desemna pe cîntăreții păstrători ai tradițiilor, cu un considerabil rol cultural, dar și pe lăudătorii și consilierii celor puternici. Meseriașii erau uneori disprețuiți (vopsitorii, cizmarii), dar mai ales temuți (fierarii). Ei nu formau un oprimat.

Întreaga viață socială a obștei gravita în jurul pieților săptămînale. Comerțul pe distanță mare, care nu antrena, înainte de secolul XIX, decît cantități mici de mărfuri, juca un rol de catalizator social și cultural, el făcînd parte, încă din evul mediu, din structura societății manding. În aceste țări din sud, din cauza lipsei de fluvii mari și de animale de tracțiune, alungate de muşca țețe, transporturile în marile piețe-etape, între care era o zi de mers (20-30 km), se făceau aproape întotdeauna cu spinarea și uneori pe cîțiva măgari. De la micul hamal individual, în permanentă mișcare, alături de nevasta și măgarul lui, pînă la marele antreprenor de caravane — imobil în centrul rețelei sale, de unde strunea o armată de sclavi — gama raporturilor sociale era foarte largă.

Încă din evul mediu, negustorii au coborît în sud pentru a căuta sclavi, uneori aur și îndeosebi nuci de kola. Acest excitant, la fel de indispensabil sudanezilor precum cafeaua europenilor, nu creștea decît în pădurile locului și se conserva greu. Comercianții aduceau, în schimb, țesături, arme și vite.

Începînd din sec. XVIII, societatea manding își asigură ieșirea la mare. Sclavii sînt transportați de acum înainte spre America, în timp ce țesăturile și armele de foc

[1] Articolul care urmează semnat de Yves Person, profesor la Sorbona — ca și casetele care îl însoțesc — sînt extrase, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile revistei noastre, din volumul întîi al enciclopediei *Les Africains* (Africanii), apărută în 1977, în prestigioasa editură „Jeune Afrique".

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1967.

importate din Europa joacă un rol crescînd în cultura locală. Tehnicile de vînătoare şi cele de război, înrudite cu ele, sînt zdruncinate din temelii. Nici o putere politică nu mai poate ignora acest fapt. Importanţa comerţului exterior sporeşte. Satele şi cvartalele de negustori se măresc şi se înmulţesc. Rolul minorităţii comerciale în societate creşte. Acesta este tabloul economico-social al mediului natal al lui Samori.

Cucerind pentru a se apăra

Născut către 1830, Samori vădeşte de timpuriu un caracter dificil, distant şi autoritar. Cu acordul tatălui său, se consacră foarte devreme comerţului. Nefiind destul de suplu ca să izbutească, îşi descoperă curînd adevărata vocaţie: armele.

Din 1861 pînă în 1865, Samori îşi alcătuieşte o mică oaste profesionistă, care-i este în întregime devotată şi în care toţi luptătorii sînt înarmaţi cu puşti. Comandamentul este asigurat de fraţii săi şi de prieteni din copilărie, dintre care unii vor fi tovarăşii săi cei mai fideli, precum grioţii Morifinjan şi Nyamakala-Amara Jeeli. Samori se instalează la Sanankoro şi domină de acolo văile înalte ale rîului Milo, afluent al Nigerului. Treptat, el este recunoscut drept căpetenia cea mai puternică a regiunii. Cucereşte tot mai multe teritorii şi îşi stabileşte capitala la Bisandugu. Între 1876 şi 1878 ocupă toată partea de sus a Nigerului, îşi impune stăpînirea asupra ţinutului Boure, ţară a aurului.

Samori este acum stăpînul unui întreg imperiu şi puterea sa se află în continuă ascensiune. Integrează armatele învinse celor ale lui şi îşi formează astfel cele mai bune trupe. Controlul teritoriului, acum uriaş, este asigurat prin crearea de vaste guvernăminte militare, fiecare încredinţat unei armate. Suveranul se înconjură de un consiliu, în care fraţii şi rudele sale joacă un rol considerabil, pînă cînd îi înlocuieşte cu fiii săi. Aceştia se grupează în facţiuni, care divizează uriaşa familie, mişunînd de copii, a suveranului.

Cu timpul, caracterul statului lui Samori suferă modificări. Elementul negustoresc este principalul beneficiar. Puşti cu tragere rapidă şi, mai tîrziu, cu repetiţie sînt importate în număr mare, graţie comerţului exterior, dirijat cu talent de negustorii locului. După 1886, Samori se străduieşte, cu succes, să antreneze mai multe corpuri de elită, după model european, întrebuinţînd ca instructori vechi trăgători francezi şi britanici. Meseriaşii imperiului, organizaţi în ateliere, vor izbuti, după 1890, să fabrice puşti cu repetiţie autohtone, ceea ce reprezintă o performanţă extraordinară pentru vechea Africă. Samori recompensează întotdeauna iniţiativele, oricare ar fi originea sau casta celor care le avansează. Printre aceştia, un număr considerabil îl constituie grioţii şi captivii, cărora le dă cele mai înalte răspunderi.

Istoriografia colonială l-a prezentat pe Samori drept un neîndurător şi sîngeros negustor de sclavi. Într-adevăr, el a făcut mulţi prizonieri, urmare a campaniilor sale războinice. A sporit, desigur, numărul sclavilor luaţi în marşurile sale, din care a vîndut un număr destul de mare vecinilor, pentru a-şi procura vite sau hrană. Cel mai adesea însă a păstrat sclavii pentru a-i integra în armată sau a-i pune la muncă în uriaşele sate agricole care înconjurau reşedinţa sa de la Bisandugu. Ceea ce, dealtfel, au făcut dintotdeauna suveranii malinke. Samori nu s-a dovedit cu nimic mai sclavagist decît ei.

În 1881, imperiul condus de el este deja alcătuit. Nu atinge, totuşi, cea mai mare extindere a lui. După prima ciocnire cu francezii, în 1882, Samori ocupă Nigerul mijlociu. Se întoarce apoi spre sud şi, în 1883, îl elimină pe conducătorul unui grup etnic vecin. În acest timp însă fratele său, Keme-Brema, eşuează în faţa fortului francez de la Bamako. Spre vest, un general al său ocupă interiorul Sierrei Leone, în 1884, şi ia contact cu britanicii, pentru a organiza comerţul de arme.

Jaule-Karamoxo la Paris

Încă în 1879, în momentul în care imperiul lui Samori se afla în plină expansiune spre nord, francezii începeau cucerirea Sudanului de la apus spre răsărit, astfel încît forţele africane şi franceze, înaintînd, trebuiau, în mod necesar, să se încrucişeze pe Niger, spre Bamako, unde se sfîrşea calea ferată proiectată de europeni.

În pp. 45-47: *luptători samorieni*

Operaţia franceză a fost încredinţată trupelor de marină, întărite, după 1885, cu un mare număr de trăgători. Corpul de armată se afla sub comanda unor ofiţeri, adesea cu tradiţie republicană, dar pradă unui naţionalism exaltat şi dornici de fapte de arme care să justifice avansarea rapidă pentru care au acceptat serioasele riscuri ale serviciului militar de peste-mări. Dispreţul faţă de birocraţii şi civilii de la Paris, pe care-i consideră incompetenţi, îi împinge să revendice autonomie deplină în domeniul lor şi să organizeze operaţiile fără să ţină seama de instrucţiunile ministrului de resort. Pînă la normalizarea situaţiei, în 1893, cînd Théophile Delcassé, subsecretar de stat la Ministe-

rul coloniilor, va pune în fruntea coloniei pe guvernatorul civil Grodet, Sudanul francez va constitui fieful trupelor de marină, ai căror șefi, împătimiți de activism, vor găsi în Samori cel mai redutabil adversar.

Primul dintre acești șefi este bretonul Borgnis-Desbordes, care conduce, din 1881 pînă în 1883, marșul Nigerului. În 1882, este paralizat de febră galbenă, dar neresemnîndu-se cu inacțiunea, folosește prima ocazie care i se ivește. Cînd Samori asediază fortul Kenyeran, Borgnis-Desbordes lansează un raid adînc pentru a apăra localitatea, dar ajunge prea tîrziu. Trebuie să fugă, urmărit îndeaproape de Samori și la un pas de dezastru.

În anul următor, la 1 februarie 1883, Borgnis-Desbordes ocupă, în sfîrșit, Bamako, luîndu-i-o înainte lui Keme-Brema, fratele lui Samori, pe care acesta l-a însărcinat să cucerească orașul. Dar Keme-Brema este învins categoric, trebuind să se îndepărteze de pozițiile franceze. Conștient de primejdie, Samori își dezavuează fratele și un *modus vivendi* se stabilește pe malul Nigerului, între cele două puteri. Pacea va domni aproape doi ani. Samori folosește la maximum acest răgaz, întinzîndu-se larg spre apus și spre răsărit, unde pornește duelul cu Ceba, șeful militar local.

În 1885, maiorul Combes, numit în fruntea Sudanului pentru o simplă campanie de utină, nu poate rezista tentației de a ataca pe localnici. Fără provocare, ocupă Boureul, țara aurului, și-i aruncă pe samorieni pe malul drept al fluviului Niger. Samori nu acceptă această umilire gratuită. Își pornește toate armatele pe Niger și le azvîrle asupra garnizoanelor franceze în momentul cînd Combes, plin de morgă și de inconștiență, tocmai pornea spre Franța (mai 1885). Superioritatea tactică și strategică a lui Samori s-a impus neîncetat în timpul luptei, dar a fost neutralizată de insuficiența armamentului. Samori este perfect conștient de puterea inamicului și hotărît să nu se lase ținut în clește între francezi și Ceba. Pentru a putea ocoli obstacolul pus de acesta din urmă, Samori tratează cu francezii, încă din iarna lui 1885 și în acest scop, începe negocieri cu locotenentul Peroz, comandantul localității Nyagasola.

Între timp însă în locul lui Peroz, Parisul îl numește pe colonelul Frey. Acesta vrea să lovească tare și repede, înainte de a trece în rezervă. La 19 ianuarie 1886, el surprinde și dispersează ariergarda samorienilor, care se retrăgea în spatele Nigerului. Dar pe cînd îi urmărea pe samorieni, colonelul este nevoit să se îndrepte în altă direcție, unde izbucnise o revoltă locală. Această conjunctură, providențială pentru șeful african, permite angajarea de negocieri: Samori evacuează malul stîng al Nigerului și localitatea Tenkisso, dar menține alte avantaje. Fiul său preferat, Jaule-Karamoxo, viitorul moștenitor, pleacă în Franța, însoțit de Peroz. Frey vrea să-l impresioneze cu superioritatea albilor. Într-o oarecare măsură reușește, căci Karamoxo, primit de președintele republicii, Jules Grévy, asistă la niște manevre și se întoarce acasă lămurit asupra puterii militare a francezilor. Această călătorie stîrnește vervа cronicarilor parizieni, însetați de exotism. Karamoxo va fi una dintre principalele căpetenii militare ale lui Samori pînă în 1893. El va muri în 1894, în Coasta de Fildeș, în împrejurări obscure.

La sfîrșitul anului 1886, cînd generalul Gallieni[1] ia în mînă Sudanul, el trimite în misiune pe lîngă Samori pe căpitanul Peroz, care stă la Bisandugu șase săptămîni; francezii obțin cedarea totală a malului stîng al Nigerului, cu condiția să amîne ocuparea țării. Tratatul îi este necesar lui Samori, pentru a se putea îndrepta cu toate forțele împotriva unui ținut vecin, vrăjmaș, fără a fi atacat pe la spate de francezi.

În mai 1887, începe lupta. Adversarii lui Samori se dovedesc foarte puternici. În plus, ei se aprovizionează de pe teritoriul lor, nu trebuie să-și care hrana în spinare, ca oamenii lui Samori, cărora conducătorul lor le cere un efort supraomenesc, ceea ce trezește nemulțumirea generală. În două cazuri, Samori este pe punctul de a învinge, dar pînă la urmă eșuează, înregistrînd pierderi sîngeroase. Înfrîngerea marchează o cotitură majoră în istoria Sudanului. Din această acțiune, imperiul iese secătuit, confruntat cu iminența unei agresiuni franceze, care va eclipsa cu timpul orice alt pericol.

În această vreme, Gallieni ocupă Siguiri, de pe malul Nigerului, în ciuda tratatului de la Bisandugu, și este hotărît să urgenteze căderea lui Samori, pentru a-i anexa ținutul. În consecință, el împinge la revoltă populațiile obosite de un război dur și amenințate cu foametea, din cauza rechiziționărilor. Îl încurajează apoi pe Ceba, cu care poartă tratative, în contradicție cu actul de la Bisandugu. Revolta se întinde ca un foc de paie și, în iulie 1888, circulă zvonul că Samori a murit.

Speranțele lui Gallieni sînt deșarte. Sprijinindu-se pe zonele credincioase, în septem-

---

[1] Generalul Joseph Simon Gallieni (1849-1916) — absolvent al școlii de la Saint-Cyr, viitor mareșal (post mortem, 1921), guvernator al Parisului la începutul primului război mondial, în timpul căruia a fost combatant și ministru de război (1915-1916) — a servit în Niger, Senegal și Sudan în timpul colonizării franceze, iar în anii 1896-1905 a fost guvernator general al insulei Madagascar. A lăsat numeroase lucrări despre campaniile sale coloniale: *La Pacification de Madagascar — 1899; Madagascar de 1896 à 1905; Lettres de Madagascar (1926); Mémoires (1926).*

brie 1888, Samori începe să zdrobească sistematic pe insurgenţi. Instalat la Nyako, în Ouassoulou, îşi restabileşte controlul asupra văilor Nigerului şi ale rîului Milo, apoi îşi împinge avangărzile spre Sierra Leone şi spre nordul Coastei de Fildeş, unde revolta se va stinge complet, în noiembrie acelaşi an.

Un civil disciplinează pe militari

La sfîrşitul anului 1889, imperiul lui Samori se află, în mare, în vechile sale graniţe, dar este mistuit de război. Populaţia a scăzut la mai puţin de jumătate, revoltaţii refugiindu-se la periferie, în pădure, dar mai ales pe malul francez al Nigerului, unde trăiesc în mizerie, provocînd numeroase incidente de frontieră. În ţinutul său sărăcit, Samori îşi restabileşte puterea. El îl proclamă pe unul din fiii săi mai mici, Sarankenyi-Mori, moştenitor al imperiului. Armata se reorganizează şi se reînarmează febril cu puşti moderne, pe care le importă de la englezi, prin portul Freetown.

Samori este uimit de lipsa de lealitate a lui Gallieni, care a încălcat prevederile tratatului de la Bisandugu. La începutul anului 1889, are o nouă experienţă similară cu francezii. De data aceasta, Samori le răspunde cu aceeaşi monedă: în mai 1889, el anulează un text semnat cu francezii cu numai o lună în urmă, la Nyako. Noul comandant francez, tînărul Archinard crede că prin anularea tratatului de la Nyako, deţine deja un *casus belli* şi poate ataca fără alt pretext, atunci cînd va socoti oportun. Din mai 1889 pînă în aprilie 1891, se va instala pacea. Fără să ţină deloc seamă de instrucţiunile de la Paris, acţionînd după propria inspiraţie, în aprilie 1891, pe cînd se apropiau ploile, Archinard atacă, sperînd că Samori va ceda. El ocupă fără greutate Kankanul şi Bisandugul, dar Samori adoptă tactica pămîntului pîrjolit, foarte dură pentru supuşii săi, dar eficace pentru a paraliza mişcările adversarului.

Bolnav, Archinard se întoarce la Paris. Camaradul lui, Humbert, care îl înlocuieşte în funcţie, reuşeşte să se implanteze în inima imperiului lui Samori, care adoptă singura soluţie ce i-a mai rămas: se retrage spre răsărit, spre liziere le pădurii Coastei de Fildeş. Francezii — conduşi acum de Combes, devenit, între timp, locotenent-colonel — nu înţeleg ce se petrece şi se pregătesc să dea o mare lovitură. Dar coloanele franceze lovesc în gol. Samori sustrăgîndu-se, Combes reuşeşte să ocupe fără greutate o întindere vastă, aproape pustie. În plus, Samori pierde drumul spre Freetown; nu-şi mai poate reînnoi stocul de arme moderne.

Dar în acest moment ia sfîrşit nemiloasa urmărire a francezilor. Un nou guvernator civil trimis din metropolă are alte planuri cu trupele franceze: el vrea să întreprindă un marş asupra Ciadului, pornind din Dahomey. De aceea, el începe negocieri cu Samori, care dobîndeşte astfel o amînare.

Răgaz refuzat

Ultimii ani ai lui Samori pot fi descrişi pe scurt. Singura lui grijă este acum să-şi întărească armata, departe de albi. Nu mai face proiecte pentru o societate nouă. Structurile statului sînt simplificate la extrem. Puterea politică rămîne monopolul celor care l-au urmat în exod. Partidul intransigenţei, regrupat în jurul fiului său Sarankenyi-Mori, îşi păstrează în continuare influenţa asupra stăpînului. Armata, metodic antrenată, atinge gradul cel mai înalt de eficienţă. Este îmbogăţită permanent cu contingente furnizate de populaţiile locale, dar populaţia malinke va alcătui întotdeauna marea masă şi numai ea va furniza principalii conducători. Cîmpul său de acţiune este de aci înainte limitat, căci împărţirea Africii este în toi. Din toate părţile, francezi, britanici, germani îşi întind tentaculele. Pentru a evita orice incident, Samori trebuie să se mulţumească să controleze un teritoriu restrîns, ai cărui locuitori îl suportă greu. Este limpede că nu va fi lăsat în pace la nesfîrşit.

În anii 1894 şi 1895, Samori zdrobeşte cîteva populaţii vecine, dar teritoriul lui nu se întinde prea mult spre răsărit, căci avangărzile Europei sînt deja acolo. În aşteptarea francezilor, samorienii stabilesc relaţii cu germanii din Togo. Aceştia îi furnizează ceva arme, dar în cantităţi insignifiante.

Samori speră mai mult în ajutorul britanicilor din Coasta de Aur (viitoarea Ghană), care se găsesc la graniţa sa. Dar aceştia refuză să reia comerţul de arme. Atitudinea lor faţă de Samori devine, dealtfel, din ce în ce mai ostilă, cînd constată că poziţiile lui închid singura lor cale posibilă de a ajunge la bucla Nigerului şi a se opune dominaţiei francezilor.

În aprilie 1897, fiul lui Samori nu se poate împiedica să nu-i atace pe britanici, pe care-i disprefuieşte. Îi urmăreşte, le distruge parţial coloana şi îl face prizonier pe căpitanul ei. Samori, care nu vrea să fie prins în cleşte, încearcă să repare greşeala. Îl trimite pe căpitan la Accra, în Ghana, cu mari onoruri. Dar răul era făcut. Britanicii îşi mobilizează trupele împotriva lui. În acelaşi timp, Samori află cu îngrijorare că francezii au întemeiat de curînd, în apropierea sa, fortul de la Diébougou.

Mai la sud, britanicii intră în Boudoukou. Menghina se strînge. Pentru a scăpa, Samori face încă o dată dovada geniului său diplomatic. În iulie 1897, îi scrie lui Caudrelier, care tocmai a întemeiat regiunea Niger-Volta, oferindu-i localitatea Bouna, pe care se aştepta să o ocupe britanicii. Aruncînd cele două puteri coloniale una împotriva celeilalte, poate obţine un nou răgaz. Dar planul nu-i reuşeşte. Partidul războiului, grupat în jurul fiului său, nu-şi poate tempera ura şi neîncrederea pe care le-a acumulat faţă de francezi. Însărcinat să predea Bouna căpitanului Braulot, fiul lui Samori nu-i poate opri pe oamenii săi să nu masacreze în întregime coloana franceză, la 20 august, în centrul oraşului.

Represaliile nu se anunţă deocamdată. Francezii au de

rezolvat litigii teritoriale cu britanicii din Coasta de Aur și Nigeria. Cînd însă, în ianuarie 1898, un tînăr ofițer francez îi atacă, fără ordin, pe samorieni, aceștia se retrag adînc în pădure, urmărind să se unească cu partizanii ce așteptau în Liberia din 1894. Armata lui Samori, sau cel puțin elementele ei de origine malinke, este încă intactă, dar o mulțime de c. 100 000 persoane se îngrămădește în jurul ei. Turmele și stocurile de alimente o vor ajuta să supraviețuiască pînă la recoltă. Dar atunci va trebui rechiziționată hrana autohtonilor. Or, populația din regiune, cu toate că odinioară a fost aliată cu Samori, nu e deloc dispusă să cedeze și se dovedește ostilă.

În iulie 1898, cînd pădurea amenință să se prăvale sub ploile grele și garnizoanele se retrag, de obicei, în forturile lor, coloane armate franceze brăzdează Sudanul francez, îndreptîndu-se spre munții înalți unde se ascunde Samori. Înghesuiți pe poteci înguste, oamenii lui avansează foarte lent, pierzîndu-și vitele și alimentele și murind de foame. În septembrie, avangarda sa, surprinsă de cercetașii francezi, capitulează aproape fără luptă.

Cu cei ce-i rămîn credincioși, Samori se retrage fără țintă spre inima munților. Acolo îl găsesc și îl capturează cercetașii francezi, la 29 septembrie 1898. La 22 decembrie, la Kayes, francezii îi aduc la cunoștință în mod public că va fi deportat în Gabon. Samori încearcă să se sinucidă la Saint-Louis, în Senegal, în ajunul îmbarcării sale.

Instalat în localitatea gaboneză Ndjolé, împreună cu puținii săi fideli, simțindu-se străin într-un mediu cu desăvîrșire deosebit de al său, Samori moare de pneumonie, la 2 iunie 1900. Pierdut printre mărăcini, mormîntul său devine de negăsit.

Rezistența înverșunată a populației malinke în fața trupelor franceze, care a durat 18 ani, ia astfel sfîrșit. Sudanul Occidental trece sub autoritate franceză.

Samori, un bărbat frumos, cam de 50 ani, cu trăsăturile puțin dure, are, contrar bărbaților din rasa lui, nasul lung și subțire, ceea ce conferă o expresie de finețe fizionomiei sale generale; ochii îi sînt foarte mobili, dar deseori nu-și privește interlocutorul în față.

Aspectul său mi s-a părut mai curînd primitor decît dur: foarte mișcat cînd i se face un compliment, știe să fie neatent și indiferent cînd nu vrea să răspundă direct la o întrebare. Vorbește cu multă locvacitate și îl cred capabil să se exprime cu căldură și persuasiune cînd i se oferă ocazia.

Așezat într-un hamac de bumbac, cu dungi bleu și albe, adus de la Paris de fiul său, ține în mîini o bucată mare de lemn moale, numit niendossila, cu care își curăță dinții.

Poartă un pantalon indigen dintr-o stambă cu dungi negre și roșii, de fabricație europeană; gambele, de un maron șocolatiu, mai deschis decît fața, îi sînt unse; e încălțat cu papuci indigeni din piele roșie.

Poartă un turban roșu de tirailior, în jurul căruia e înfășurat un alt turban subțire alb, care îi trece pe sub gură, încadrîndu-i figura neagră. Pe umeri poa un burmuz, aruncat neglijent.

La pielcarele sale se află: un bătrîn care nu îl părăsește niciodată, doi asceți musulmani, cîțiva grioți și cei patru captivi, care au în grijă hamacul, un scaun, un taler de campanie, în care se spală pe mîini, și ceainicul cu apa cu care își clătește din cînd în cînd gura. Rar părăsesc captivii aceste obiecte; pretutindeni unde merge suveranul, instrumentarul îl urmează. Sub același acoperiș (un soi de hangar, unde e legat hamacul), doi croitori sînt ocupați cu coaserea halnelor galbene pentru femeile sale. Unul dintre grioți ține o umbrelă mare roșie, altul un baston — de fapt o pușcă lefuită din uz. Toate obiectele pe care le-am enumerat sînt de fabricație engleză, în afară de hamac și talerul de campanie.

Comandant **BINGER**

(din lucrarea Du Niger au golfe de Guinée)

Numărul de personaje convocate aici, bogățiile etalate în această împrejurare indicau importanța deosebită a lui Samori.

Noi înșine am fost foarte șocați de destoinicia punerii în scenă, al cărei cadru original — cu moscheea, donjonul, colibele înalte și meterezele palatului — era făcut pentru a pune în valoare măreția. Înaintăm încet, conduși de Karamoxo, către marchiza largă care îl adăpostește pe Samori și Curtea sa.

Samori este pe jumătate culcat și are alături mai multe cuverturi cu desene țipătoare. E îmbrăcat foarte simplu: cizme arăbești, un turban negru, un caftan de culoare închisă. O diademă de aur cizelat cu finețe și un colier din același metal, lucrat cu multă artă, sînt singurele însemne care îl trădează rangul. Suita sa, așezată pe fotolii foarte joase, face să lase în evidență austeritatea costumului suveranului, prin veșmintele ei în culori vii. Amestecătura de nuanțe conferă întregului tablou un ton cald. La stînga sa, chircit la pămînt, stă Ansoumana, grîotul său nelipsit, fără de care nu se decide nimic. De aceeași parte, Kleei, șeful trezoreriei, a cărui haină verde aruncă ansamblului o primă notă veselă.

Samori nu se ridică pînă ce nu coborîm de pe cai. Ne oprim în fața lui după ce l-am salutat și ne întinde mîna cordial. Din toate părțile izbucnesc zgomote de goarne răgușite, amestecîndu-se cu duruitul tam-tamurilor și cu bubuitul tamburului de război al lui Samori...

Vacarmul instrumentelor de tot felul care salută sosirea noastră face la început orice conversație imposibilă și acoperă cuvintele de bun venit, care ne sînt adresate pe un ton voalat; profităm de acest respiro, pentru a admira sincer spectacolul.

Ceea ce izbește la prima vedere este forma în care este așezată suita: de semilună. Escortele diferiților șefi ai lui Samori descriu un semioval perfect.

Comandant **PEROZ**

(din lucrarea Au Soudan français)

După 18 ani de rezistență... în captivitatea albilor

ianuarie-februarie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Început de an 1933. În capitala României din urmă cu cinci decenii, ca dealtfel în întreaga țară, viața se desfășoară sub semnul puternicei crize economice care a afectat întreg sistemul capitalist și ale cărei consecințe sînt tot mai greu suportate de masele largi populare, de clasa muncitoare în primul rînd. Clasă revoluționară care, sub conducerea Partidului Comunist Român, își întețește, în acest început de an 1933, lupta pentru dreptate, pentru o viață mai bună, împotriva exploatatorilor și a aținătorilor la război. Să urmărim, în continuarea incursiunii noastre în viața Capitalei din urmă cu 50 ani, cîteva dintre evenimentele petrecute în lunile ianuarie-februarie 1933, așa cum sînt ele înfățișate în presa timpului.

Unul din evenimentele care reținatenția presei bucureștene este demisia gùvernului ce se produce în primele zile ale anului. Confruntat cu gravele probleme ale crizei economice, guvernul național-țărănist prezidat de Iuliu Maniu și instaurat cu numai trei luni mai înainte își depune, la 13 ianuarie, mandatul. Motivul formal al demisiei îl constituie criza de autoritate.

Este adevărat, o criză de autoritate exista. Ea se vedea între altele în conflictul care apăruse între ministrul de interne, Ion Mihalache, și prefectul Poliției Capitalei, colonelul Gabriel Marinescu, unul din pilonii camarilei grupate în jurul lui Carol II. Nemulțumit, probabil, de atitudinea sfidătoare a șefului poliției, ministrul de interne încearcă să-l înlăture. Gabriel Marinescu, bizuindu-se pe sprijinul Palatului reacționează. Dar să vedem cum relatează aceste episoade ziarul *Facla* din 9 ianuarie: „Cauza principală a conflictului este circulara pe care d. colonel Gabriel Marinescu a trimis-o cu prilejul anului nou tuturor organelor polițienești din țară"[1] și prin care „iritat probabil de zvonurile despre înlocuirea d-sale din postul pe care-l deține, le dădea o drastică dezmințire. Sînt și rămîn prefect al poliției, spunea cam în acești termeni circulara, numit prin decret regal, și voi rămîne pînă ce tot prin decret regal voi fi înlocuit". Ion Mihalache „a găsit că această circulară constituie un act de indisciplină și, în același timp, o provocare și o jignire față de ministrul de interne și de guvern". La aceasta se adaugă și un ordin de zi al generalului Dumitrescu, comandantul jandarmeriei, în care „arăta că nu din vina d-sale nu a putut realiza toate îmbunătățirile pe cari le proiectase în favoarea corpului jandarmieresc. Și acest ordin de zi, cu această frază, a fost interpretat ca un act de indisciplină și o acuzare, deci o ofensă directă, adusă ministrului".

Cauza reală a crizei ministeriale o constituie însă neputința guvernului de a face față complexelor probleme ale momentului. Săptămînalul *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, din 15 ianuarie scrie: „Cu tot optimismul afișat de reprezentanții guvernului, cu toată fățarnica asigurare a presei de mare tiraj că sîntem la sfîrșitul crizei, criza economică continuă să existe și mai ales continuă să se adîncească. Pe această criză primară și de structură se grefează criza financiară, care a produs nu

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, scrierea din original.

Cronică măruntă

● Citim în ziarul Adevărul o însemnare a poetului Adrian Maniu despre obiceiurile strămoșești, din care spicuim: „Între multe datini din ajunul anului nou, una dintre cele mai poetice — deși nu prea des pomenite — e amenințarea pomilor neroditori, pe care o fac copiii români din Munții Apuseni. Se adună cîrd, cu clopote în mînă și cu securi pe umeri, apoi pleacă prin grădini. Copiii, înconjurînd pomul neroditor, sună aprig din talangă, iar cel mai tînăr se oprește și vorbește arborelui, îl amenință cu securea, că îl va tăia pentru că e leneș, nefăcînd poame, nedînd rodul așteptat. Atunci, alt copil îi răspunde — nu-l tăia că mă bag eu chezaș, la anul va face poame. E un șir pe care îl dau copiii inspirîndu-se poate dintr-o paraboală. Ar trebui numai ca și bietul pomișor să poată răspunde și să ceară curățirea de omizi, tăierea rămurelelor de prisos, ba chiar să roage să fie altoit trunchiul și îngrășat pămîntul din care își va lua putere. Datinile închideau puțin cît îl cunoștea omenirea veche păstrînd o învățătură nescrisă. Datini noi, sau, mai bine zis, întregite, ar ajuta mult acelui progres pe care îl dorim pe toate tărîmurile, pentru o însuflețire nouă". (1 ianuarie)

● În anul 1932, 18 620 cititori au consultat la Academia română 66 678 volume și broșuri tipărite; 1 895 cititori au consultat 3 411 manuscrise, 5 403 documente, 320 cărți vechi românești.

Colecțiile Academiei au sporit în acest an cu 6 790 volume și broșuri, 5 149 numere de reviste românești, 3 051 reviste străine, 128 atlase și hărți, 341 stampe și portrete, 32 volume manuscrise, 1 422 do-

În pp. 51 și 52 la atelierele C.F.R. Griviță, în zilele de 15-16 februarie 1933, imagini din revista Realitatea ilustrată

numai dezastruoasa dezechilibrare bugetară, dar a paralizat întreg organismul de stat din România. Neputința organică pentru guvernanți de a face față greutăților născute în aceste împrejurări, imposibilitatea de a stabili un cît de șubred echilibru, cu toată mobilizarea tuturor forțelor care le stau la îndemînă pentru spolierea maselor prin regimul fiscal anunțat, prin noua ofensivă patronală, prin măsurile de represiune și prigoană puse în mișcare, zămislește și actuala schimbare guvernamentală".

La 14 ianuarie se formează un nou cabinet național-țărănist, prezidat de Al. Vaida-Voievod, care depune jurămîntul, în aceeași zi, la miezul nopții, în următoarea componență: G.C. Mironescu — vicepreședinte și interne; N. Titulescu — externe; M. Popovici — justiție; D.R. Ioanițescu — muncă, sănătate și ocrotiri sociale; Ed. Mirto — comunicații; Voicu Nițescu — domenii; N. Samsonovici — apărarea națională; I. Lugojianu — comerț; Dim. Gusti — instrucție, culte și arte; Virgil Madgearu — finanțe; Pan Halippa, Sauciuc Săveanu, Emil Hațiegan — secretari de stat.

Unele ziare se amuză în legătură cu noua schimbare de guvern. *Facla*, de astă dată din 14 ianuarie, scrie că la ultimul consiliu de miniștri, prezidat de I. Maniu, care s-a ținut în palatul Cantacuzino de pe Calea Victoriei (azi sediul Muzeului muzicii românești), „cu toată gravitatea împrejurărilor și în pofida solemnității, s-au petrecut scene de suculent humor. Unde e Iuliu Maniu scrie publicația amintită, se nimerește și Puiu Iancovescu, geniul strengar al scenei românești, care aflînd că președintele consiliului e de acum înainte liber, venise să-l invite, pur și simplu, la teatru!

Cineva apreciază netam-nesam:

— Teatrul pe care-l joacă d. Iancovescu e frivol...

— Nu e frivol, d-le, răspunde imbat bilul Puiu, e inteligent!

Și, ca o completare cu vagi sugestii, sumete un surîs de circumstanță:

— De ce crezi că pe d-ta nu te invit?"

„Toată trupa, continuă ziarul, trece apoi în marele hol al palatului. Grupul miniștrilor se formează strîns, se așează în mai multe chipuri, în sfîrșit nemișcare: se vor trage poze.

Inevitabil, fotograful rostește formula sacramentală: zîmbiți, vă rog!

Rumoare. Iar unul dintre miniștrii demisionați adaugă cu convingere: Imposibil!"

La rîndul său, *Adevărul* din 17 ianuarie scrie, făcînd aluzie la obiceiul celor doi lideri ai P.N.Ț. de a se retrage, atunci cînd nu le izbutesc calculele politice, în localitățile lor de origină[1]: „Dl. Alex. Vaida-Voievod, venind de la Valea Seacă, a format guvernul... Iar d. Maniu, demisionînd de la președinție, desigur că se va retrage la Bădăcin... Jocul continuă!"

Dincolo de situațiile mai mult sau mai puțin hazlii, noua criză de guvern evidențiază o realitate a vieții politice din România acelor ani: partidele și oamenii politici burghezi erau, de fapt, instrumente ale jocului politic practicat de rege și de camarila regală. Adevăr exprimat și de

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1982.

Cronică măruntă

cumente, 161 fotografii, 21 albume, 16 foi volante, 30 partituri muzicale, 43 obiecte de muzeu și 287 monede și medalii. Biblioteca este deschisă în fiecare zi de lucru, pentru cărțile tipărite, de la orele 8-12 și 14-18; pentru manuscrise, documente și cărți vechi românești, între orele 8-13 (13 ianuarie)

● Se aduce la cunoștința pensionarilor din cuprinsul orașului București care își primesc pensia trimestrial că, spre a putea ridica suma respectivă pe anul 1933, trebuie să prezinte un certificat de la comisariat, cu indicația exactă a adresei, că sînt în viață și că nu ocupă nici un serviciu la stat, județ sau comună; iar pentru pensionare că nu sînt căsătorite. Acest certificat se va prezenta odată cu carnetul de pensiune la ad-ția financiară a jud. Ilfov, la data cînd se va anunța plata pensiilor pe trimestrul ianuarie.

● Invitația adresată de oamenii de știință americani celebrului fizician Einstein de a vizita Statele Unite ale Americii a fost primită cu proteste de un grup de femei din cercurile reacționare americane, care vedeau în marele savant „un radical și un comunist". Aceste proteste au avut darul de a-l amuza pe Einstein: „Niciodată nu mi s-a întîmplat ca o încercare de a mă apropia de sexul frumos să fie respinsă cu atîta energie și de atîtea gentile persoane deodată. Dar, în definitiv, aceste vigilente cetățene au poate destule motive ca să mă bănuiască... De ce li s-ar impune oare prezența individului care înghite pe cei mai aprigi capitaliști cu aceeași poftă, cu care, pe vremuri, minotaurul din Creta înghițea pe delicioasele fete grece!

ianuarie-februarie

1933

Cronică măruntă

Un om destul de vulgar, în definitiv, care vrea să se opulе la toate războaiele, afară de acela de neînlăturat cu femeile. Îmi mai permit apoi să amintesc acestor înțelepte doamne patrioate, că mîndra capitală a puternicului Imperiu roman a fost pe vremuri salvată de trîncăneala credincioaselor sale gîște". (16 ianuarie)

● „Criza politică a fost prelungită, scrie cu ironie Adevărul. Între altele, și din cauza unei crize la rinichii d-lui Vaida-Voievod. Sîmbătă după-amiază, tocmai cînd cazanul fierbea mai tare și trebuia să se alcătuiască noul cabinet, Vaida s-a pus la pat și a eliminat două pietre. Temperatură, dureri, medicamente — așa cum se întîmplă în asemenea neplăcute împrejurări. Unii au susținut că au fost pietre... diplomatice. Totuși adevărul este că d. Vaida a eliminat pietre din rinichi, deși i se cerea să elimine altfel de pietre din lista ministerială". (17 ianuarie)

● Societatea „Țesătoarea", de sub președinția d-nei Alexandrina Gr. Cantacuzino, deschide al V-lea concurs de covoare cu motive românești, în zilele de 30 martie-3 aprilie a.c. la Casa Femeii, din Splaiul Independenței 46. Se vor acorda trei premii în bani celor mai frumoase covoare din punct de vedere al desenului, al coloritului și al țesutului. (23 ianuarie)

● Ziarul suedez Dagens Nyheter consacră o pagină obiceiurilor poporului nostru. Între altele este publicat un amplu și documentat studiu, însoțit de fotografii, despre Tîrgul de

dr. N. Lupu în Parlament, la 31 ianuarie 1933, care relevă că această situație este, de fapt, consecința practicii de a „se trage dintre culise sforile schimbărilor de regim și de guvern".

Dacă pentru guvernanți anul a început printr-o criză ministerială, pentru masele populare, pentru cei mulți și exploatați, 1933 a debutat prin înăsprirea condițiilor de trai, prin noi concendieri, prin mii și mii de familii rămase fără minimul necesar existenței. Puternic afectați de criză sînt muncitorii ceferiști și petroliști. Comentînd *Anul muncitoresc 1932* ziarul *Universul* din 2 ianuarie 1933 relevă grelele urmări ale crizei și în „metalurgie, arta grafică, industria minieră și cea forestieră... S-a observat o creștere a șomajului în lumea funcționarilor de bancă, din industrii și comerț".

Muncitorimea, sub conducerea partidului său revoluționar, P.C.R., se ridică la luptă, în lunile ianuarie-februarie 1933 înregistrîndu-se în toată țara un val de greve și acțiuni de protest, dintre care cele mai puternice sînt cele ale lucrătorilor ceferiști din București, din 15-16 februarie 1933. De-a lungul anilor, revista *Magazin istoric* a evocat sub multiple aspecte istoria eroicelor lupte muncitorești din ianuarie-februarie 1933 într-o suită de articole și studii (nr. 7-8/1968, 2/1970, 2/1971, 2/1973). Eroismul clasei muncitoare condusă cu vigoare și fermitate de comuniști, ecoul în țară și dincolo de hotarele ei al acestor mari bătălii revoluționare sînt înscrise la loc de frunte în cronica de luptă a poporului nostru, din acest veac, pentru libertate.

Dar să rememorăm, prin intermediul ziarelor de acum cinci decenii, cîteva din secvențele acestei lupte. La 29 ianuarie, ceferiștii din Capitală se întrunesc în sala Marna, într-o mare adunare de protest împotriva măsurilor luate de guvern de a li se reduce salariile cu 10-12,5 la sută. „Personalul C.F.R. — se spune în finalul moțiunii adoptate — avertizează guvernul țării că înțelege a-și apăra drepturile la viață cu orice risc, neputînd primi a fi tratat cu dispreț de cei care sînt chemați să le prețuiască munca excepțională ce o depun zi cu zi în condițiunile cele mai grele".

Promisiunile pe care ministrul comunicațiilor, Ed. Mirto le face și la care se referă și *Adevărul* din 30 ianuarie nu pot satisface pe muncitori. La 2 februarie, lucrătorii de la Atelierele Griviția intră din nou în grevă (întreruperi ale lucrului mai avuseseră loc în 28 și 31 ianuarie). *Cinci mii de lucrători din atelierele C.F.R. au încetat lucrul azi dimineață*, scrie *Adevărul* din 3 februarie. „Cei aproape cinci mii de lucrători ceferiști sunt liniștiți, așteptînd rezultatul demersului făcut în cursul dimineții. S-au luat măsuri de siguranță în jurul atelierelor". A doua zi, aceeași publicație, referindu-se la greva din 2 februarie, consemnează între altele: „Întrunirea începută la ora 9 în sala de vagonetaj a continuat de fapt toată ziua. Doar tribuna se muta din loc în loc. După-amiază i s-a vorbit mulțimei din balconul clădirii administrației, unde vorbitorii s-au cățărat cu ajutorul unei prăjini. Pînă la amiază se primiseră adeziuni de la atelierele din Cluj, Iași și Galați. Greviștii au stat nemîncați aproape toată ziua. Spre seară au început să sosească la porțile atelierelor nevestele și copiii cu de ale mîncării". În cursul după-amiezii greviștii dau următorul comunicat: „Noi demonstrăm pașnic. Am asigurat direcțiunea că atîta timp cît nu vom fi provocați de forța publică răspundem de orice cui care ar fi mișcat din ateliere. În caz de provocare, ne degajăm de orice răspundere". În

Capitala „oficială" petrece

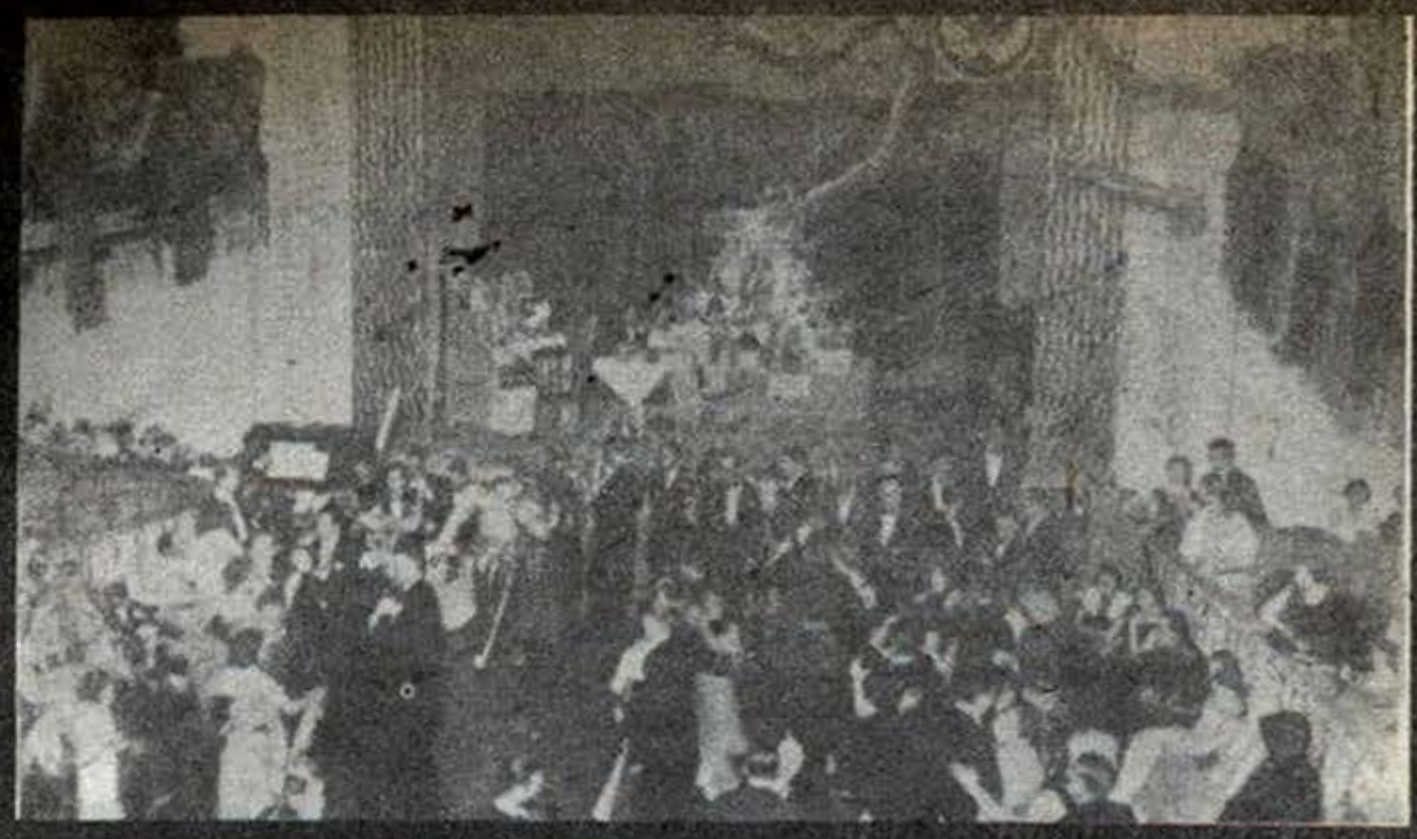

cursul zilei sînt masate, de la podul Grand pînă în dreptul atelierelor, puternice detaşamente de jandarmi şi gardieni publici.

În aceeaşi zi, de 2 februarie, au loc incidente la Ploieşti şi Moreni, unde muncitorii încetează lucrul. Lucrătorii de la Societatea „Subsolul român" n-au primit salariile de patru luni de zile. Frămîntări sînt semnalate şi în rîndurile ceferiştilor de la Galaţi şi ale petroliştilor din regiunea Dîmboviţa.

Primul ministru se întîlneşte, la 2 februarie, cu G.G. Mironescu, ministrul de interne şi D.R. Ioaniţescu, ministrul muncii, apoi şi cu generalul Samsonovici, ministrul de război. Ministrul comunicaţiilor, Ed. Mirto, încearcă să minimalizeze lucrurile, declarînd presei: „Zvonurile că la atelierele C.F.R. ar fi o situaţie îngrijorătoare sînt nu numai exagerate, dar pe de-a-ntregul inventate".

Alarmat de sporirea continuă a valului de acţiuni revendicative ale muncitorilor, guvernul emite la 4 februarie Legea stării de asediu, care este votată în Cameră cu 202 voturi pentru şi 43 contra, şi în Senat cu 111 voturi pentru şi unul contra. În aceeaşi zi, regele semnează decretul prin care intră în vigoare starea de asediu în municipiile Bucureşti, Cernăuţi, Galaţi, Iaşi, Timişoara şi Ploieşti, precum şi în regiunile industriale din judeţul Prahova. La 5 februarie, preşedintele Consiliului, împreună cu G.G. Mironescu, Mihai Popovici şi generalul Samsonovici emit Ordonanţa pentru aplicarea stării de asediu. Sub semnătura aceloraşi, la 6 februarie este lansată o proclamaţie a guvernului în care, vinovate pentru mişcările ceferiştilor şi petroliştilor sînt declarate unele „organizaţii ascunse comuniste [care] lucrează la răsturnarea prin violenţă a ordinei de stat".

În acest timp, Capitala oficială — evident, nu familiile celor care se ridicaseră la luptă pentru un minimum de drepturi — petrece. E vremea balurilor. „Cel mai mare bal al presei, anunţă *Adevărul* din 5 februarie. Balul mascat şi nemascat organizat de *Realitatea ilustrată*, pentru 11 februarie în palatul Roxy. Formidabil program artistic, la care îşi dau concursul principalele vedete ale teatrelor din Capitală. Concursul baloanelor cu mari premii. Jocuri de lumini. Cortegii groteşti. Orchestra de jazz mărit Hönigsberg-Seidman şi orchestră specială de tangouri. Cea mai elegantă costumare, cea mai reuşită deghizare, precum şi masca cea mai grotescă, vor fi alese de un juriu şi răsplătite cu următoarele 3 premii: o statuetă de artă din porţelan de Saxa, o lampă modernă de masă din renumitele fabrici «Wiirttem Metallwarenfabrik» şi un ceas fantezie de masă, toate furnizate de «Cartea Românească». Debutul diseurilor selecţionaţi prin concursul *Realităţii ilustrate*. Baruri şi bufete americane. Orchestră specială de muzică naţională. Un serviciu special de secretariat va primi şi fotografiile concurentelor pentru marele concurs de frumuseţe organizat de *Chicago Tribune* şi *Realitatea ilustrată*, etc."

La 11 februarie, comandantul Corpului 2 armată emite o ordonanţă prin care reaminteşte că, printre alte organizaţii muncitoreşti şi democratice, „sunt şi rămîn disolvate următoarele organizaţiuni: Comitetele de conducere ale organizaţiilor comuniste; Uniunea Tineretului Comunist; Blocul Muncitoresc-Ţărănesc; Ajutorul Roşu Internaţional; Ajutorul Muncitoresc Român; Birourile juridice comuniste; Sindicatele muncito-

Cronică măruntă

fete de pe munţii Găina Totul vădeşte multă simpatie faţă de ţăranul român şi de obiceiurile sale, autorul articolelor relevînd, pe acest plan şi numeroase puncte de asemănare între România şi Suedia. (26 ianuarie)

● Se pare că obiceiul mestecatului gumei vine din vremuri îndepărtate. Cel puţin aşa susţine Adevărul, care precizează că nu americanii au inventat această modă, ci ea a existat la unii vechi locuitori din zone ale Europei şi Asiei, printre care şi Laponia. Aceştia mestecau o compoziţie pe bază de răşină. „În Finlanda, scrie ziarul, s-a găsit, cu ocazia unor săpături în straturile neolitice, un fragment de pastă răşinoasă identică cu cea întrebuinţată de către laponi şi pe care se distinge în mod vizibil amprenta măselelor care au mestecat-o acum mii şi mii de ani. În Cehoslovacia un profesor arheolog a găsit o asemenea pastă calcinată, alături de dantura omenească dintr-o epocă cu mult mai depărtată". (28 ianuarie)

● Teatrul românesc sărbătoreşte pe unul dintre cei mai mari actori ai săi, Tony Bulandra, cu prilejul împlinirii a 30 ani de teatru. În acest răstimp a jucat peste 200 roluri.

Într-un interviu acordat ziarului Dimineaţa, Tony Bulandra mărturiseşte: „Tatăl meu mă destinase carierii militare. Reuşisem la examenul de admitere în şcoala de ofiţeri. Trebuia să fiu un sublocotenent tînăr, undeva, într-o garnizoană... Desigur, aş fi spus versuri la petrecerile de sîmbătă seara, în familii. Sau la festivalul artistic care precede obişnuitul bal mascat al Crucii roşii — evenimentul

Un „mărțișor" al păcii: N. Titulescu, B. Jefici și E. Beneș, miniștrii de externe ai României, Iugoslaviei și, respectiv, Cehoslovaciei

Imagine apărută în Realitatea ilustrată cu ocazia semnării pactului de reorganizare a Micii Înțelegeri

Elena Văcărescu și mama sa

Cronică măruntă

cel mai de seamă în micile orășele provinciale. Chemarea mea însă era mult mai puternică decît dorința tatălui meu. Am stăruit și am izbutit să intru în conservator. N-aș fi izbutit, dacă n-ar fi intervenit maestrul Nottara pe lîngă tata. Precum vezi, bunul maestru m-a făcut actor și a lipsit armata de un ofițer în plus! Oricît de cludat ar părea — continuă Tony Bulandra — am fost totuși peltic. Da, da, peltic... Eu nu-mi dăduseem seama de acest defect de pronunție. Cînd maestrul Nottara mi-a atras atenția, a fost pentru mine ca o lovitură de trăsnet. Am fost profund nenorocit. Am suferit cum nu-ți poți închipui. Dar în urma unor exerciții repetate, cu stăruința unei voințe ferme hotărîtă să înlăture acest defect am izbutit să-l corijez încetul cu încetul și, la sfîrșitul primului an de studii, nu mai eram peltic.

Am terminat conservatorul condus pe atunci de Wachman, avînd ca profesor pe maestrul Nottara. Pe urmă, am plecat la Paris, unde am urmat cursurile lui Silvain și le Bargy și, în același timp, spectacolele Comediei franceze, ale Odeonului și, mai ales, ale Teatrului Antoine. Aruncîndu-mi ochii înapoi, văd toți acești 30 de ani închinați teatrului și numai teatrului. Noblețea artei actoricești stă tocmai în credința cu care o slujești". (1 februarie)

● **Dem I. Dobrescu, primarul general al Capitalei, comunică delegației parlamentare a municipiului că o comisie din trei pictori s-a pronunțat pentru acceptarea donației marelui colecționar de tablouri Zambaccian. Este vorba de o colecție de 150 tablouri, între care**

rești neafiliate Confederației Generale a Muncii; Comitetul central comunist de acțiune al lucrătorilor C.F.R."

Dar toate aceste măsuri nu înspăimîntă pe muncitori, care sub conducerea comuniștilor se ridică cu tot mai multă hotărîre la luptă. La 16 februarie, ziarele anunță: *4000 de lucrători din Atelierele Griviția din nou în grevă*. În aceeași zi, în București și în țară (Constanța, Chișinău Cernăuți, Cluj, Timișoara, Bîrlad) sînt arestați membri ai P.C.R., confiscîndu-se broșuri, manifeste etc. La Atelierele C.F.R. Griviția sînt arestați mai mulți muncitori. În seara zilei de 15 februarie, la orele 20, atelierele trec în stăpînirea armatei și sînt declarate închise pînă la 19 februarie. Au loc incidente între jandarmii postați la porțile și gardurile atelierelor și familiile celor dinăuntru, care au venit să le aducă mîncare. Se trag salve de arme și jandarmii încep să evacueze strada. „Pînă la orele opt, piața din fața atelierelor a fost complet evacuată — scrie *Adevărul* din 17 februarie. Aceasta nu s-a făcut însă fără vărsare de sînge".

În cursul nopții, incidentele continuă. În dreptul podului Grand un cordon de trupe cu baionete la armă reușește să împrăștie un grup de greviști. În busculada de după-amiază este rănit și un vînzător de ziare, „rănit cu patul armei în cap, umăr și piciorul stîng".

În zorii zilei de 16 februarie, armata deschide focul asupra greviștilor. Se trage în plin. Cad morți și răniți. Se operează aproape 700 arestări. Arestații sînt duși sub escortă de la Prefectura poliției la Consiliul de Război al Corpului II armată. Sînt ținuți sub pază într-o sală de manej. Ministerul de interne dă un comunicat în care arată că „din partea lucrătorilor sînt trei morți, [de fapt, șapte muncitori au fost uciși] și numeroși răniți, dintre cări 16 mai grav". În aceeași zi, după-amiaza, faptele petrecute la Atelierele Griviția sînt aduse în discuția Camerei. Printre cei care iau cuvîntul este dr. Lupu care, cum citim în ziarul *Adevărul* din 18 februarie „reproșează autorităților că au somat pe muncitori să evacueze niște ateliere atît de vaste în cinci minute. Suprafața atelierelor se întinde pe patru kilometri. A trebuit un oarecare timp pentru ca, pe toată această suprafață, să se vestească ordinul. Muncitorii au cerut încă cinci minute, termenul nu le-a fost acordat. După primele cinci minute, fără o nouă somațiune, s-a început jocul mitralierelor". În continuare, dr. N. Lupu relatează cele povestite de un lucrător „care a venit la d-sa și i-a spus că nici în război nu i-au trecut pe la urechi atîtea gloanțe de mitraliere".

Propunerea făcută de un grup de deputați de a se deschide o anchetă parlamentară asupra evenimentelor de la Griviția este respinsă. „Dl. Vaida-Voievod roagă adunarea să respingă ancheta parlamentară. Apoi părăsește banca ministerială".

„Atelierele Griviția din București au fost teatrul celor mai înverșunate și sîngeroase lupte de pînă azi dintre clasa muncitoare și burghezia și moșierimea din România", scrie *Scînteia* din 15-28 februarie 1933. La rîndul său, *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, din 19 februarie 1933, consemnează: „Represiunea barbară de la Atelierele Griviția înscrie o nouă pagină pătată cu sînge, alături de masacrul de la Lupeni, în istoria guvernării reacționare național-țărăniste".

Împotriva conducătorilor luptelor din ianuarie-februarie 1933 a fost intentat un proces judecat la București, în iulie-august 1933 și rejudecat la Craiova, în iunie 1934. Din însărcinarea partidului, în iunie 1934

Clădirea Şcolii române „Accademia di Romania". Inaugurată la Roma

a fost trimis la Craiova tînărul comunist Nicolae Ceauşescu, spre a aduce mesajul de solidaritate şi îmbărbătare al muncitorimii române tovarăşilor arestaţi.

Deşi aflat la anii tinereţii, militantul comunist Nicolae Ceauşescu se afirmaşe că un luptător înflăcărat pentru cauza proletariatului, pentru libertate şi dreptate, împotriva fascismului şi războiului. Cu un an mai înainte, în iunie 1933, fusese trimis de Secretariatul C.C. al P.C.R. în conducerea Comitetului Naţional Antifascist, în cadrul căruia a desfăşurat o susţinută activitate patriotică revoluţionară, împotriva războiului.

În zilele şi lunile care au premers procesului de la Craiova, Comitetul Naţional Antifascist a acţionat intens pentru încetarea înscenării judiciare şi eliberarea celor arestaţi pe nedrept. Au fost strînse mii şi mii de semnături pe scrisori şi memorii de protest, pe adresa Corpului I armată din Craiova. Tovarăşul Nicolae Ceauşescu împreună cu alţi comunişti a fost însărcinat să prezinte completului de judecată aceste documente exprimînd protestul şi indignarea celor mai largi pături ale opiniei publice româneşti. Prezent la Craiova în acele zile de iunie 1934, a fost arestat în vecinătatea Tribunalului militar. Asupra sa şi a tovarăşilor săi s-au găsit 15 liste de subscripţie, 7 proteste ale muncitorilor şomeri din Bucureşti, împreună cu un memoriu al Comitetului regional antifascist din Cluj, semnat de 200 muncitori, intelectuali, studenţi etc. Anchetat la Parchetul Tribunalului Dolj, tînărul comunist Nicolae Ceauşescu declară cu dîrzenie că a venit pentru „a face declaraţii în favoarea acuzaţilor" şi arată că „muncitorimea se solidarizează cu ei". După cercetări minuţioase, împreună cu ceilalţi tovarăşi arestaţi, este pus în libertate. Într-o notă trimisă de Ministerul de interne către Prefectura Poliţiei Capitalei sînt semnalaţi militantul comunist Nicolae Ceauşescu şi tovarăşii săi „care, făcîndu-se vinovaţi de adunare de adeziuni de solidaritate a muncitorilor cu ceferiştii condamnaţi în procesul de rebeliune, au fost deferiţi Parchetului Tribunalului din Craiova şi apoi puşi în libertate, după care s-au întors în Capitală".

În timpul procesului de la Craiova, P.C.R. a editat publicaţia *Apărarea ceferiştilor*[1] care, în primul număr menţiona: „Această gazetă apare în timpul procesului muncitorilor ceferişti condamnaţi la muncă silnică. Un proces cunoscut atît în ţară cît şi în străinătate. Un proces în care tresaltă la un loc viaţa şi lupta, organizarea şi jertfa. Este procesul care pune problema acţiunilor solidare şi hotărîte".

În nr. 2 al publicaţiei, M. Popilian subliniază faptul că ridicarea la luptă a muncitorilor de la Griviţa constituie şi o importantă acţiune de protest a proletariatului român împotriva fascismului şi hitlerismului care „caută să-şi întindă dominaţia imperialistă..., continuă să inventeze noi mijloace de sărăcire şi terorizare a maselor. Totodată, gazeta publică moţiuni de solidaritate cu muncitorii arestaţi. „Subsemnaţii — se spune într-un memoriu semnat de un mare număr de muncitori, studenţi, funcţionari şi intelectuali — avînd în vedere că muncitorimea de la C.F.R. a făcut grevă pentru pîine şi libertate, avînd în vedere mijloacele necinstite cu care s-a încercat să se arunce în sarcina muncitorilor răspunderea vărsărilor de sînge, considerăm ca o consecinţă a culturii româneşti şi un impe-

[1] Au apărut două numere; publicaţia şi-a avut redacţia şi administraţia în casa avocatului craiovean Mihail Popilian, unul dintre apărătorii muncitorilor acuzaţi, care ne-a pus la dispoziţie unele documente din acea perioadă.

Cronică măruntă

90 semnate de mari pictori români — Grigorescu, Luchian, Andreescu şi străini — Courbet, Corot şi alţii. (3 februarie)

● Între informaţiile pe care le găsim în presa de acum 50 ani se află şi aceea despre „numărul românilor ce frecventau, în anii 1868-1871, cursurile universităţii vieneze, precum şi şcolile superioare de acolo. Între alte nume ilustre, găsim şi pe acelea ale lui Slavici, Th. Nica, fost director la Banca Naţională, părintele dr. V. Lucaciu, Caragiani, fost profesor la Universitatea din Iaşi şi membru al Academiei române, M. Eminescu şi alţii". Marele poet era membru activ al „Societăţii literaro-ştiinţifice din Viena", numele şi calitatea sa, „Michaiu Eminescu", „auditoriu la filosofie", înscris în baza unui certificat de studii, ocupînd demnitatea de bibliotecar, figurînd în „consemnarea" membrilor acestei societăţi la nr. 55. (4 februarie)

● Creionul se intitulează o notiţă apărută în Adevărul: „Dl. C. Stere nu scrie decît cu creionul, cum fac dealtfel mulţi publicişti. E un mijloc de a scăpa de plictisul mulatului condeiului în cerneală. Cum, pe de altă parte, d. Stere scrie mult, a utilizat şi un imens număr de creioane, cumpărate toate, şi de acelaşi fel, de la Socec. Rezultatul? Vînzătorii au început să vorbească de creioane Stere. Atîta a fost suficient ca să se consume enorm de multe creioane de acest fel. Cumpărătorii vin să întrebe:

— Cu creionul acesta scrieaă. Stere?

Firește, nu este nici o legătură între creion şi operă şi oricîte creioane vor cumpăra cei mai mulţi,

Capitala în straiele unui viscol de iarnă

Cronică măruntă

ei nu vor reuși să scrie lucrări ca acelea ale d-lui Stere". (5 februarie)

● Revista săptămînală engleză The Boock Window a cerut scriitorilor britanici să semnaleze, în ordinea preferințelor, 12 din cele mai bune romane. G.B. Shaw a răspuns: „Deși cred că ancheta aceasta este o copilărie, deoarece nimeni nu a citit toate romanele existente și deci orice apreciere este incompletă, iată totuși operele mele preferate, în ordinea în care îmi plac: Don Quijote, Robinson Crusoe, Tom Jones, Le Vicaire de Wakefield, Manon, Ivanhoe, Rob Roy, Les milles et une nuits, Candide, Gulliver, Le voyage du pèlerin, Les Miserables". (7 februarie)

● Într-o conferință despre viața și opera sa, Liviu Rebreanu se referă, firesc, și la marele roman Ion: „În urmă cu vreo 20 ani, scrie un ziar al vremii, într-o dimineață, ieșind afară la cîmp, scriitorul a surprins un țăran îngenunchiat cu fața la răsărit și sărutînd pămîntul. Atît de mult l-a impresionat acest gest, încît a început de atunci să se gîndească la o operă literară în care să se oglindească toată setea de pămînt a plugarului român". (10 februarie)

● Profesorul N. Iorga își deschide cursul anual la Sorbona, iar George Enescu obține un răsunător succes la New York. Ziarele Times și Herald Tribune consacră articole admirative. (12 februarie)

● Pentru prima oară la noi se cîntă ciclul integral al sonatelor pentru pian și vioară de Beethoven, în trei concerte ce se vor da de d-na Celia Delavrancea și de d. Alexandru Theodorescu, primul concert-maestru al

rativ al conștiinței umanitare stingerea acestui proces și imediata eliberare a acuzaților". Printre semnatari Tudor Bugnariu, V. Cherestețiu, M. Beniuc, Zoe Bugnariu, Mircea Biji.

Evocînd zilele procesului de la Craiova, avocatul M. Popilian nota: „Fostul ministru al comunicațiilor, Mirto, a fost nevoit să recunoască, sub jurămînt, că lucrătorii lucrau la 20 grade sub zero, că aveau salarii ridicole și că acuzația ce li se aduce că au pregătit un atac în contra statului este o insultă gratuită. Îmi amintesc ce penibilă impresie a făcut această depoziție care avea aspectul jalnic al prezentării unor scuze ce se aduceau muncitorilor în fața justiției de către un membru al guvernului național-țărănist, care trimisese muncitorilor gloanțe, în loc să li se dea pîine".

Printre evenimentele pe care le găsim pe larg comentate în presa de acum 50 ani se înscrie și inaugurarea sediului Școlii române din Roma, petrecută la 10 ianuarie.

Școala română de la Roma, notează *Universul* din 11 ianuarie, a fost înființată în 1922 cu scopul de a sprijini specializarea tinerilor absolvenți ai învățămîntului universitar în domeniile arheologiei, istoriei și filologiei. Inițiatorul și conducătorul școlii a fost, pînă la moartea sa, Vasile Pârvan. La inițiativa sa a fost conceput și proiectul ridicării unui local pentru școală, cu subvenția Băncii Naționale a României. Planurile construcției au fost făcute de arhitectul Petre Antonescu, rectorul Academiei de arhitectură, iar lucrările au început în 1925. „Înălțat pe un teren de peste 600 m pătrați, scrie același ziar, ce se urcă în pantă ușoară din Viale delle Belle Arti către terasele Villei Borghesse, palatul școalei noastre, cu titlul de *Accademia di Romania*, săpat pe frontispiciu, înfruntă cu noblețe și măreție imediata vecinătate a importantelor monumente: Muzeul Etrusc (faimoasa villă a Papei Iuliu II) și Academia olandeză. Clădirea, continuă ziarul, cuprinde 12 mici locuințe, compuse din cîte o cameră și un cabinet de toaletă; la acestea se adaugă șase ateliere pentru arhitecți, sculptori și pictori, precum și apartamente pentru director și secretar. Serviciile generale sînt compuse dintr-o sală de repaus, o sală de mîncare, o sală de conferințe, o galerie de expoziție și o mare bibliotecă cu depozite și birouri anexe".

Vorbind cu prilejul inaugurării noului edificiu al școlii, Dimitrie Gusti, ministrul instrucției publice, aduce un cald omagiu lui Vasile Pârvan: „Activitatea sa în ordinea științifică și practică are acest caracter de solidaritate și de lumină al unei existențe care s-a transpus în ea și s-a sfărîmat sub intensitatea însăși a efortului său. El știa să organizeze admirabil opera științifică, să creeze o școală și, tot atît de bine, să organizeze viața sa și să creeze profunde prietenii". O caldă evocare a lui Vasile Pârvan și a Școlii române din Roma semnează și George Oprescu, în *Universul* din 16 ianuarie 1933: „El [Pârvan] vroia să arate de ce erau capabili tinerii români sub o direcție energică și inteligentă. Mi s-a întîmplat, tocmai în acea epocă, să întîlnesc pe cunoscutul istoric francez Jerôme Carcopino, pe atunci directorul Școalei franceze din Roma. El mi-a

Actorul Tony Bulandra la 50 ani, în rolul lui Hamlet

vorbit cu mare admirație de activitatea de director a lui Parzan, de rolul de animator al acestuia, de locul din ce în ce mai important pe care instituția română îl cîștiga printre numeroasele școli din Roma".

Între evenimentele externe ale acestui început de an 1933, presa bucureșteană acordă o deosebită atenție celor ce se petrec în Germania, unde la 30 ianuarie, Hitler preia puterea în stat, fiind numit cancelar. Este începutul unei lungi și sumbre perioade din istoria Germaniei și a lumii. Numeroasele articole și comentarii apărute în paginile ziarelor în legătură cu aceste evenimente reflectă profunda îngrijorare a opiniei publice românești. Partizanii lui Hitler, scrie, de exemplu, B. Brănișteanu în *Adevărul* din 1 februarie, se așteaptă ca acesta să-și pună în aplicare programul dictatorial: „parlamentul să fie trimis la plimbare; ca forța să ia locul constituției; ca averile evreilor să fie expropriate, iar ei înșiși despuiați de drepturi și excluși de la dreptul de aprovizionare; ca presa să fie limitată în drepturile ei".

Tot la 1 februarie, *Facla* consemnează: „Guvernul lui Hitler înseamnă o declarație de război tacită, dacă ne putem exprima astfel, la adresa claselor muncitoare germane și introducerea la fascismul oficial de stat".

Să reținem dintre numeroasele comentarii prin care presa bucureșteană a timpului dezvăluie gravele consecințe pe care le are venirea lui Hitler la putere și articolul intitulat *Speranțele absurde ale hitlerismului* semnat de Heinrich Mann și reprodus în *Adevărul* din 19 februarie, în care cunoscutul scriitor exprimă punctul de vedere al opiniei publice democrate din Germania, al celor conștienți de realul pericol pe care-l prezenta hitlerismul pentru soarta omenirii: „În totalitatea lui, naționalismul nu-i altceva decît organizarea războiului, acest lucru îl putem constata cotidian. Naționalismul este o forță dizolvantă. Ne slăbește înăuntru și ne îngroapă libertățile".

Pentru atitudinea sa antinazistă, Heinrich Mann este forțat să demisioneze din funcția sa de președinte al Academiei poetice din Germania. „Reacția obscurantistă medievală face ravagii în Germania", scrie *Frontul evenimentelor culturale și sociale* din 26 februarie.

În același timp este demascat prozelitismul hitlerist și fascist, care încearcă să prindă rădăcini prin gruparea Garda de fier. *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, din 8 ianuarie, în articolul *Demagogia fascistă a Gărzii de fier*, atrage atenția că „au început să se înfiripeze organizații fasciste cu scopul de a mări teroarea din țară". Sub titlul *Garda de fier — garda fascismului*, aceeași publicație, la 15 ianuarie 1933, demască atitudinea antimuncitorească a legionarilor care „au înscris o luptă de distrugere împotriva mișcării muncitorești revoluționare". „În calea fascismului practicat de Garda de fier sau de celelalte ale ei organizații surori, cari activează în numele și sub flamura huliganismului, subliniază *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, muncitorimii și organizațiilor ei de clasă le revine rolul istoric de a pune barieră de netrecut și de a înfrînge planurile sîngeroase ale gardiștilor și ale celor ce-i conduc".

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Filarmonicii. (14 februarie)

● C.A. Rosetti, negustor? Așa susține Universul într-un articol în care se spune între altele: „Am în față o frumoasă colecție publicată de d. dr. N.I. Angelescu, asupra negustorilor de odinioară. Iată pe primul staroste al negustorilor bucureșteni. C.A. Rosetti, ce cumula situația de om politic și de gazetar cu o prețuită abilitate. Librar, tipograf, om politic, gazetar și, în plus, negustor. În «Stabilimentul C.A. Rosetti», deschis în 1846, din Hanul Bossel, Ulița Mogoșoaiei nr. 18, se găseau vinurile cele mai renumite. Om de un extraordinar bun simț, înființează în 1858 o casă de citire, cu vreo 3 000 volume. Cu vremea, «Stabilimentul C.A. Rosetti» adaugă la comerțul de librărie și alte articole de felul acestora: mese adevărate chinezești, flori de tot felul de la compania Floraiă din Paris".

În legătură cu comerțul practicat de C.A. Rosetti, în articol se amintește și de un anunț apărut în ziarul Românul, din 15 ianuarie 1860: „Un amator de cărți a cumpărat deunăzi la un mezat opera lui Boetius Consolatio philosophiae pentru 15 centime și a găsit în acea carte un bon asupra tezaurului de 10 000 franci. Această întîmplare a inspirat librarului C.A. Rosetti ideea de a ascunde un bilet al ministrului nostru de finanțe de 3 000 lei într-un volum din cărțile magazinului său, cu speranța că acesta va îndemna pe visitor pe amatorii de lectură a cumpăra cărțile lor la acea librărie: dacă după un an de zile nimeni nu va cumpăra volumul ce conține acest bilet se va scoate de acolo și se va pune în alt volum". (15 februarie)

Speranțe pentru orașul dogilor

Cu 1 500 ani în urmă, laguna care înconjură Veneția a salvat locuitorii de hoardele hunilor care invadaseră pămîntul Italiei. În evul mediu, marea a transformat orașul într-o putere de importanță mondială. Astăzi, ea este și binecuvîntarea și năpasta Veneției. Pe de o parte, frumusețea orașului, construit pe mai bine de 100 mici insule, atrage turiștii, de ai căror bani are atît de multă nevoie Veneția pentru a supraviețui; pe de alta, valurile Mării Adriatice amenință permanent să scufunde minunatele clădiri care îi inspiră de veacuri pe pictori și poeți.

Cel dintîi care a prevăzut obinuitele de astăzi ale acestui oraș ciudat a fost Lordul Byron, cu 160 ani în urmă. La 4 noiembrie 1966, Veneția a fost inundată de un val mai înalt cu șase picioare (1 picior = 0,3048 m) decît cele cu care era obișnuită. După 14 ore, apa s-a retras, lăsînd în urma ei dărîmături și iluzii spulberate, dar mai ales obligînd opinia publică internațională să accepte ideea că, dacă nu vor fi luate măsuri de urgență, pieirea orașului este iminentă. Au sărit imediat în ajutor specialiști conservatori și oameni de afaceri americani, suedezi, australieni, germani și, mai tîrziu, italieni. Pentru lucrările de restaurare au fost alocați atunci peste 450 milioane de dolari.

Cu toate acestea, pericolul nu a dispărut. Vaporașele cu motor provoacă valuri, care macină lent fundațiile imobilelor. Fondurile extraordinare afectate în 1973 de Parlamentul italian aproape că s-au epuizat. Ca și pînă acum, nu există un control efectiv asupra valurilor, care se rostogolesc necontenit dinspre Adriatica. Deși scufundarea Veneției a fost oprită, orașul se află la numai 27 țoli (1 țol = 25,4 mm) deasupra nivelului mării, adică la opt țoli mai jos decît se afla cu 100 ani în urmă. Tot mai frecvent, fluxul inundă Piața San Marco: în 1981 de 204 ori, în timp ce în 1919 de pildă, doar de 28 ori.

Poate sau nu poate fi salvată Veneția? Este o problemă care a trezit de multă vreme numeroase discuții. Se spune că generalul Ulysses Grant, președintele S.U.A. (1869-1877), a remarcat că Veneția „ar fi un oraș minunat dacă ar fi asanat". Alții, care diminuează valoarea orașului, îl consideră „un muzeu lipsit de viață, pe jumătate scufundat". Apetitul Veneției în ce privește fondurile alocate de stat a devenit atît de insațiabil, încît uneori oamenii politici de la Roma se sfiesc să recunoască ce gîndesc: că ar fi mai bine dacă Veneția ar dispărea fără urmă. Ultimul în seria proiectelor italiene este cel al Consiliului superior al magistraturii, care se află în centrul unei ample polemici în privința defectelor și calităților sale.

Cu toate acestea, cine cunoaște Veneția dinainte de inundații observă că în cursul ultimului deceniu atitudinea față de ea s-a schimbat, că se poate spera în salvarea orașului și că nu se mai pune problema necrologurilor ce se scriu deseori la moartea unei localități. În acești ani, expertul român dr. ing. Dinu Moraru a adus o serie de contribuții originale și eficiente, solicitate și apreciate, care au reprezentat soluții optime pentru salvarea cetății de pe lagună. Lucrările de restaurare se află acum pe locul al treilea pe lista de activități a edililor orașului, după turism și comerț.

Iarna, Veneția își aparține sieși. Cînd dinspre Alpi bat vînturi reci, Piața San Marco se află sub apă și canalele sînt acoperite de ceață. Timp de cîteva luni, străzile sînt moarte, gondolele stau legate la chei, iar muzeele sînt pustii. Dar Veneția impresionează și atunci, nu numai vara, cînd e asaltată de turiști. La începutul secolului, scriitorul englez G.K. Chesterton nota: „Imaginați-vă un oraș în care pînă și mahalalele sînt pline de palate și în care marea pare creată de natură numai pentru a oglindi asfințitul". Cel mai obișnuit lucru devine aici extraordinar. Zgomotul străzii îi dau leneșele bătăi ale motoarelor de bărci sau gondolierii care lovesc lin cu vîslele lor apa întunecată a canalelor, ce formează străzile orașului. Aici nu există mașini sau biciclete. Salvarea, pompierii, taxiurile și patrulele poliției folosesc numai bărci ca, dealtfel, și procesiunile de înmormîntare. În timpul acestora din urmă, bărci cu muchiile suflate în aur, încărcate de coroane gigantice și purtînd sicrie sculptate, se îndreaptă spre insula cimitirelor, aflată în apropiere.

Cu fiecare an, populația orașului scade vertiginos. Pentru mulți dintre cei ce sosesc la Veneția, orașul se identifică cu gondole, cu bărci viu colorate, conduse de un lutras cu o singură vîslă. În urmă cu 500 ani însă canalele erau brăzdate de 10 000 gondole; astăzi de numai 400. La ora actuală, cea mai importantă problemă este apărarea orașului de valurile mării. Acum zece ani, apa năvălea atît de des în biserica San Nicolo dei Mendicoli, datînd din sec. VII, încît preoții țineau în lăcaș o barcă de salvare. Pentru conservarea edificiului s-au strîns 200 000 dolari și acum interiorul ei este uscat. Cu asemenea mici victorii Veneția își hrănește speranța de a dăinui încă 1 500 ani.

ALEXANDRU IPSILANTI

(Urmare din p. 19)

considerențe economice, ci și pentru prestigiul țării, fiind apreciată ca un lucru „foarte trebuincios atît politiei [statului], cu trebuința scrisorilor, cît și bisericii cu tipăritul cărților". Lipsa unor oameni pregătiți a fost suplinită temporar prin folosirea meșterilor străini, datori însă a-i deprinde și „pe pămînteni lă meșteșuguri străine", pentru ca în viitor să nu mai fie *„trebuință a aduce din străinătate acest fel de lucru* [s.n. — *M.D.V.*]".

În elaborarea și aplicarea reformelor sale economice, Ipsilanti s-a sprijinit pe mulți dintre secretarii, sfetnicii și colaboratorii săi apropiați, animați ei înșiși de spiritul înnoitor și modern al iluminismului. O parte a boierimii, îndeosebi cea antrenată în comerțul cu produse agricole, intuind foloasele acestor prime făgașe ale viitoarei economii capitaliste a sprijinit acțiunile domnului, considerînd că face prin această operă un act patriotic, fiind așadar „părinți ai patriei" datori să fie „de folos norodului".

Apariția primelor elemente specifice societății capitaliste este evidentă în noul aspect pe care îl capătă negoțul prin restrîngerea monopolului otoman asupra comerțului exterior, ca și în protecția acordată negustorilor autohtoni: în 1775 pe lîngă „comunitatea negustorilor pămînteni" s-a mai înființat una nouă formată din „negustori străini cu staroste"; aceștia nu aveau însă voie „să vîndă marfă făcută în țară" sau „cu ridicata", ceea ce, firește, a dus la prosperitatea negustorilor de țară care — potrivit lui Dionisie Eclesiarhul — „se lățiau cu alișverișurile [afacerile] lor la cîștig".

OGLINDA de la Homer la Petru I

S. N. POPOVA

Din cele mai vechi timpuri, oglinda a constituit un element de civilizaţie[1], ocupînd un loc bine determinat între componentele vieţii de zi cu zi a omului. După cum atestă descoperirile arheologice, primele oglinzi datează de aproximativ 5 000 ani. Ele aveau forma unui disc şlefuit migălos şi bogat decorat. De regulă, se făceau din bronz sau argint — mai rar din obsidian lustruit — şi erau prevăzute cu un mîner. Aproape anual, excavaţiile arheologice de pe teritoriul Eurasiei scot la iveală oglinzi metalice datînd din mileniile I î.e.n.-I e.n. În epoca bronzului, oglinda era folosită mai ales în Orient, în perioada următoare, a fierului, ea răspîndindu-se şi în alte regiuni ale globului.

Încă din timpul grecilor şi romanilor, oglinzile au devenit opere de artă. La Homer, de pildă, găsim menţionate oglinzi de aur, folosite de femeile din Troia. Mînerul înfăţişa deseori o siluetă feminină, reprezentînd-o pe Afrodita, zeiţa dragostei şi a frumuseţii. Mai tîrziu, oglinda a devenit chiar atributul acestei zeiţe. Iată cum descrie scriitorul şi filozoful latin Lucius Apuleius (sec. II), în lucrarea sa *Metamorfozele*, călătoria Venerei pe mare: „Sînt aici şi fiicele lui Nereu [divinitate marină protectoare a marinarilor], care cîntă în cor, şi Portun, cu barba sa vînătă şi ciufulită, şi Salatia, ale cărei veşminte au cutele pline cu peşte, şi micul vizitiu al delfinilor, Palemon; pe mare sar ici şi colo tritoni; unul suflă duios într-o scoică cîntătoare, altul aşterne un umbrar de mătase, pentru a se feri de arşiţa duşmănoasă a soarelui, un al treilea apropie o oglindă de ochii stăpînei ceilalţi se plimbă în care trase de cîte doi cai".

În acea epocă, oglinda constituia un obiect de viaţă cotidiană. În elegiile poetului latin Ovidiu (43 î.e.n.-17 e.n.), citim un sfat: „Nu uita că nu orice înfrumuseţează şi nu pe oricine: alege ceea ce ţi se potriveşte şi verifică privindu-te în oglindă". Etruscii cunoşteau foarte bine procedeele de fabricaţie a oglinzilor, pe care, de la ei, le-au moştenit romanii. În *Istoria naturală*, Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.) nota cîteva date despre oglinzile din sticlă întrebuinţate de romani: placa de sticlă se fixa pe un suport din plumb sau cositor, ceea ce asigura o reflexie mai bună decît a oglinzilor metalice.

Cu toate acestea, oglinzile metalice se foloseau pe scară mult mai largă, datorită procedeului lor de fabricaţie relativ simplu. Cele de buzunar sau de mînă, foarte mici, se agăţau, de obicei, de centuri, fiind considerate un accesoriu al toaletei feminine. Cam în aceeaşi perioadă, China a început să întrebuinţeze frecvent oglinda.

[1] Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista *Voprosi istorii*, nr. 5/1982.

De 22 ori mai scumpă decît un Rafael

În evul mediu, arta fabricării oglinzilor de sticlă s-a pierdut. Ea a renăscut numai la Veneţia, în sec. XIII. În anul 1291, oligarhia acestei republici a mutat pe toţi meşterii sticlari pe insula Murano (la 2 km de Capitală), sub pretextul pazei contra incendiilor. În realitate, se urmărea izolarea sticlăriilor şi a meşterilor şi păstrarea secretului de fabricare a sticlei veneţiene, care devenise sursa unor imense venituri, exportîndu-se în numeroase ţări europene. Meşterii sticlari se bucurau de o mare preţuire. O vreme, la Veneţia, această meserie nu a fost mai prejos decît titlurile nobiliare. În 1454, s-a promulgat o lege care îi pedepsea cu moartea pe sticlarii care fugeau din Veneţia şi vindeau străinilor arta de fabricare a oglinzilor.

În anul 1564, atelierele veneţiene s-au unit într-o singură corporaţie şi, foarte curînd, oglinzile de sticlă le-au înlăturat definitiv pe „surorile" lor de metal. Deşi în sec. XVI producţia de oglinzi a căpătat o bază industrială, preţul lor a rămas foarte ridicat. La mijlocul sec. XVII, de pildă, o oglindă veneţiană de 115 × 65 cm, cu ramă de argint, costa 68 000 livre (un tablou de Rafael se vindea pe atunci cu 3 000 livre).

Ţările europene trebuie să-i fie recunoscătoare lui Jean-Baptiste Colbert, ministrul lui Ludovic XIV, care a reuşit să smulgă secretul de fabricaţie a oglinzilor de la meşterii veneţieni. În anul 1665, cînd a devenit controlor general al finanţelor, Colbert l-a însărcinat pe ambasadorul francez la Veneţia să caute muncitori pentru noua manufactură regală de oglinzi, subvenţionată de stat, de pe lîngă atelierul de sticlărie al lui Nicolas du Noyer din fobourgul Saint-Antoine. Misiunea diplomatului consta, de fapt, în a atrage muncitori de la fabrica de oglinzi din Murano. În acest sens, legile Veneţiei erau foarte aspre: „Dacă un meşter sticlar îşi va practica meşeria în altă ţară, îi va fi trimisă poruncă de întoarcere. Dacă nu se va supune, îi vor fi întemniţate rudele. Dacă nici în aceste condiţii nu va accepta să revină în ţară, vor fi trimişi după el ucigaşi plătiţi". În ciuda acestor ameninţări, eforturile ambasadorului au fost încununate de succes: patru sticlari veneţieni s-au învoit să fugă în Franţa. Cînd autorităţile republicii au aflat vestea plecării lor, cei patru lucrau deja la Paris oglinzi franţuzeşti. Foarte curînd, i-au urmat alţi patru meşteri italieni. Li s-au oferit în schimb sume imense şi li s-au îndeplinit dorinţele cele mai fanteziste. Dar Franţa avea oglinzi de producţie autohtonă. Luvrul şi palatele de la Versailles şi Fontainebleau deţineau oglinzi fabricate în ţară.

Arhimede apără Siracuza

În Rusia, avîntul industrial imprimat de Petru I a influenţat şi dezvoltarea sticlăriei, determinată de marea cerere de geamuri pentru ferestre, de oglinzi şi veselă. Încă din 1635, pe un loc viran din zona Dmitrovsk, un străin a înfiinţat o fabrică de sticlă, cu încuviinţarea ţarului Mihail Feodorovici, întemeietorul dinastiei Romanov. În 1669, lîngă Moscova, în satul Izmailov, s-a construit, cu mijloacele statului, o fabrică de veselă (inclusiv din sticlă), destinată nevoilor ţarului Aleksei Mihailovici Romanov şi ale Despărţămîntului farmaceutic (*Aptekarski prikaz*)[1].

Din timpuri îndepărtate, oglinda a fost un accesoriu mult preţuit. Imaginea din stînga datează din anul 440 î.e.n. iar cea din dreapta din

Cînd arhitectura europeană a trecut de la stilul gotic auster la barocul fastuos, oglinzile au decorat pereţii şi căminele palatelor, producînd

[1] Cea mai înaltă instituţie administrativă de medicină şi farmacie din Rusia sec. XVI-XVII. Înfiinţată de Ivan IV cel Groaznic, în 1581, pentru nevoile medicale ale curţii ţarului, ea a fost reorganizată în timpul lui Boris Godunov, extinzîndu-şi apoi activitatea.

multiple efecte optice, iar ramele lor au fost încărcate cu sculpturi și piese turnate. Într-un album cu mostre de mobilă, publicat în 1754 de celebrul ebenist englez Thomas Chippendale, sînt numeroase descrieri de rame pentru oglinzi; ele puteau fi din lemn aurit, turnate în bronz sau cu adăugiri din ghips. Le decorau păsări și veverițe, oi și amorași, siluete feminine și pavilioane elegante, ghirlande de frunze și flori. Mai tîrziu, oglinzile au început să fie folosite în arta aplicată. În Palatul Pavlovsk de lîngă Leningrad se află o toaletă de Sèvres, compusă din 64 piese. Realizată la porunca reginei Maria-Antoaneta a Franței, ea a fost dăruită de către aceasta, în 1782, soției viitorului țar Pavel I, Maria Feodorovna.

anul 1593. În centru: atelier de oglindărie, într-o ilustrație din Enciclopedia lui Diderot și D'Alembert (sec. XVIII)

În p. 59: oglindă grecească din sec. V. î.e.n.

Cea mai frumoasă parte a toaletei o constituie oglinda sa, susținută de niște siluete decorative, executate de pictorul Boiseau. Printre accesoriile în vogă ale măsuțelor de toaletă din a doua jumătate a sec. XVII — începutul sec. XVIII, alături de evantaie, cutiuțe pentru alunițe artificiale și farduri, umbrele de soare și de ploaie, găsim, bineînțeles, și oglinzi de mînă.

În secolul următor, oglinda s-a răspîndit pe scară largă. În 1813-1814, în Rusia funcționau 155 fabrici de sticlă. După 1861, datorită noului avînt al industriei rusești, fabricarea sticlei și a oglinzilor au luat o mare amploare. Timp de 10-12 ore, muncitorii — în special poleitorii, care inhalau vapori de mercur — lucrau în condiții îngrozitoare. Din primii ani de muncă — manuală în cea mai mare parte — ei se îmbolnăveau grav. Cît privește oglinzile, începînd din sec. XX, ele și-au pierdut caracterul de lux, devenind tot mai mult un obiect de uz casnic.

Încă din antichitate, mintea omenească a încercat folosirea oglinzilor în tehnică. Primul care le-a întrebuințat în scopuri militar-tehnice a fost Arhimede (c. 287-212 î.e.n.). În timpul celui de-al doilea război cu cartaginezii (218-201 î.e.n.), cînd flota romană s-a apropiat de portul coloniei grecești Siracuza, din Sicilia, locul de baștină al învățatului, acesta a incendiat corăbiile inamice, îndreptînd asupra lor, raze de soare reflectate de mai multe oglinzi și focalizate într-un punct. Procedeul a fost descris abia cîteva secole mai tîrziu, de aceea există mai multe variante despre modul cum a reușit Arhimede să incendieze corăbiile dușmane. Una dintre ele susține că învățatul siracuzan a scos pe țărm femei care țineau în mîini oglinzi și le-a aranjat într-un anume fel; alta — că aceste oglinzi erau fixate într-o ramă de lemn, astfel încît focalizau razele soarelui. În 1747, savantul francez J.-L. Buffon a demonstrat veridicitatea acestor relatări, dispunînd oglinzi mici, plane, în formă de paraboloid și incendiind cu ele o grămadă de lemne aflată la 60 m distanță. În 1973, inginerul grec I. Sakkas a făcut o altă experiență semnificativă: pornind de la ipoteza că Arhimede a folosit ca reflectoare, pentru fiecare corabie, scuturile a 100 soldați șlefuite ca oglinda, Sakkas a reușit să incendieze o navă smolită din lemn situată la 54 m distanță. La un semnal al inginerului, 70 marinari ținînd în mîini scuturi din cupru bine lustruite au îndreptat 70 raze de soare asupra corăbiei, care după numai două minute a luat foc.

Folosirea în mod oficial a energiei solare produse cu ajutorul oglinzilor a început relativ recent; în 1878, la Expoziția universală de la Paris, a fost expusă o mașină cu aburi, cu un cazan a cărei apă se încălzea de la razele soarelui, captate de la o oglindă parabolică. În 1912, cu ajutorul energiei solare, cercetătorii americani au acționat o mașină cu aburi de 100 CP. Astăzi, razele soarelui topesc metalele, încălzesc casele, fierb hrana etc.

În românește de
Florentina DOLGHIN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MOŞ IOAN ROATĂ DUPĂ UNIRE

CORNELIU ALBU, din Bucureşti: Printre figurile reprezentative ale evenimentelor legate de unirea de la 1859, s-a aflat şi Ioan Roată (1806-1882) din Cringuri-Putna, cunoscut şi sub numele de Moş Ioan Roată, apreciat pentru caracterul, curajul şi combativitatea sa de către fruntaşii unionişti, în frunte cu Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu.

După unire, Moş Ioan Roată a căutat să acţioneze cu aceeaşi hotărîre în folosul ţărănimii. Astfel, din îndemnul lui, în localitatea sa natală, **„obştea satului, adunîndu-se la un loc, a făcut alegere de vornic şi, în locul fostului pînă acum Constantin Manole, am pus pe Ioniţă Chetreanu, om sîrgu şi cu bune purtări pentru care şi încheziişuim că nu va sfeteri-şi nici un ban din cei ce i se vor încredinţa"**. Curînd după acest fapt, Moş Ioan Roată a fost ales în sfatul bătrînilor din sat, pentru că şi acolo **„era nevoie de oameni cu bune purtări şi demni în misiunea lor sub a noastră (a obştei) răspundere"**.

În 1864, cînd s-a făcut reforma agrară, un grup de ţărani clăcaşi din Cringuri-Putna au cerut ca împărţirea pămînturilor ce li se cuvenea după lege s-o facă Moş Ioan Roată. Transformîndu-se în inginer hotarnic, fostul deputat al ţărănimii în Divanul ad-hoc al Moldovei s-a apucat de treabă. Deşi nu ştia să scrie, a isprăvit totul cum nu se putea mai bine pentru clăcaşi, nu însă şi pentru moşier, care l-a asuprit apoi toată viaţa.

Deşi la 72 ani, în iulie 1878 i s-a conferit Crucea de Cavaler al ordinului „Steaua României" atunci înfiinţat, anii bătrîneţii i-a trăit în mari lipsuri, fapt consemnat într-un raport al prefectului de Putna către Mihail Kogălniceanu. **„Moş Ioan Roată — scria prefectul — a ajuns la mare mizerie şi, la bătrîneţe, nu are în bătătură nici o vită"**.

PE URMELE LUI ANTIM IVIREANUL

Reîntors de curînd dintr-o călătorie de studiiîn U.R.S.S., cercetătorul TITUS FURDUI, din Cluj-Napoca, ne scrie: În capitala Georgiei, am cutreierat vechile cartiere ale oraşului, pe unde în 1705 Mihail a lui Ştefan transilvăneanul îşi purtase paşii. În cei 10 ani, el a tipărit la Tbilisi numeroase cărţi în tipografia înfiinţată de el din porunca lui Constantin Brîncoveanu la îndemnul lui Antim Ivireanul. E o mîndrie pentru noi românii că un transilvănean a fost primul care a imprimat cărţi în „Iviria" în gruzină, printre care şi poemul Vephehis Tkaosani (Viteazul în piele de tigru) al poetului Sota Rustaveli (1166 — începutul secolului 13). Sosit la una din cele două academii gruzine, (din fericire tocmai la aceea unde poetul şi-a desăvîrşit studiile), am urcat treptele chiliilor, unde locuiau studenţii, printre care şi poetul.

Pot să vă fac cunoscut că din colecţia mea a revistei Magazin Istoric nu-mi lipsesc decît puţine numere. Păstrez cu pietate şi abonamentul tatălui meu, pomicultorul Vasile Furdui din Sohodolul de Arieş din hotarul oraşului Cîmpeni. Acolo, într-o căsuţă de lemn sub Dealul Cireşii, unde am văzut şi eu lumina zilei, citea în miez de noapte paginile revistei dv. În comuna natală, primul abonament la Magazin Istoric a fost al tatălui meu.

ÎN JURUL CAPŞEI

TRANDAFIR I IESCU, din Bucureşti: În nr. 11/1982 aţi publicat o fotografie-document referitoare la cofetăria Capşa în 1917. Precizez că scrisoarea din care se citează a fost adresată, la 24 iulie 1877, de Grigore Capşa lui Jean (Ioan) Nestor, elevul său, trimis la specializare în Franţa.

Cei patru fraţi care au înfiinţat Casa Capşa au fost Vasile, Anton, Constantin şi Grigore.

Tot pe marginea notei despre Capşa din nr. 11/1982, ne scrie şi **LUCIAN SOTA**, din Bucureşti, care ne trimite o copie după contractul încheiat la 10 aprilie 1811 între C. Capşa şi cofetarul Constantin Lefter prin care Vasile Capşa era dat să înveţe meşteşugul cofetăriei. Prin acestu zapisu adeverescu ceiu suptu iscălitu spre a fi ştiutu precum că am datu la Dumnealui Kir Costandin Lefteru cofetaru pă fiul meu Vasilache sin Costandin Capşa la meşteşugu de cofetărie ucenicu în patru ani purtîndu-i cu grijea de îmbrăcăminte şi spălatul cămăşilor şi de încălţăminte şi spălatul la capu are Dumnealui a-i purta grijea precum şi la împlinirea de patru ani are Dumnealui să-i facă un rînd de haine de postavu după vîrsta lui şi aşa are copilu să se poarte cu silinţă cu dreptate cu supunere la cele cuviincioase lucruri şi porunci ale stăpînului său dîndu-i ascultare cum şi dumnealui Kir Costandin are datoria ca să-i înveţe să-i arate la acest meşteşug de cofetărie de spre învăţătura băiatului dîndu-i cuviincioasele nizamuri (îndrumări) spre ale sale bunele urmări şi învăţături pentru care sînt ieu chezaşu răspunzător şi spre bună încredinţare m-am iscălitu. **Costandin D. Capşa."**

MAGAZIN ISTORIC LA CLEVELAND

De curînd am primit, din partea dr. DORIAN MARCEL VIDU, din oraşul Cleveland, Ohio, U.S.A., **următoarea scrisoare:** Domnule director, Mă numesc Dorian Marcel Vidu şi am studiat, ca bursier al Asociaţiei „România", timp de şase ani la Facultatea de medicină generală din Bucureşti. Terminînd examenul de stat cu media 10, mă întorc în oraşul natal unde încep să lucrez la Cleveland Clinic Foundation în domeniul medicină internă şi să pun în practică cele învăţate de la profesorii mei români, continuînd astfel profesiunea pe care o are şi tatăl meu, originar din România. Cît am stat în România, am descoperit revista **Magazin Istoric** care mi-a îmbogăţit neînchipuit de mult orizontul de cunoaştere a istoriei şi culturii nu numai româneşti, ci şi a lumii.

Încheindu-mi studiile, nu doresc însă să sfîrşesc şi lectura Magazinului Istoric. De aceea, vă rog să mă abonaţi şi în anii viitori la revista dumneavoastră, dealtfel bine cunoscută în comunitatea românească din oraşul meu — Cleveland. Cu deosebită stimă, dr. Dorian Marcel Vidu.

Vom satisface solicitarea corespondentului nostru din Statele Unite, trasmiţînd comanda sa la I.L.E.X.I.M.

CTITORII MATEI BASARAB

Vizitînd oraşul Şistov, din R.P. Bulgaria, am văzut o biserică, despre care mi s-a spus că este construită în epoca lui Matei Basarab (nr. 9/1982) şi v-aş ruga să-mi comunicaţi cîteva date despre această ctitorie a domnului român, **ne scrie EMIL PETRESCU**, din Zimnicea.

Matei Basarab şi soţia sa Elina sînt ctitorii a două biserici din Bulgaria, una la Vidin şi alta la Şistov. Cea din Vidin a fost construită în 1636 sau 1641-1642. Este din piatră şi se mai păstrează pictura originală. Ctitoria din Şistov păstrează portretele domnitorului şi a soţiei sale.

Despre cele două monumente a scris C.C. Giurescu în Revista istorică română, tom XI-XII, 1941-1942 (Două ctitorii ale lui Matei Basarab în Bulgaria).

CARE DION?

Am întîlnit în nr. 2/1982, la p. 32, un istoric Dion Crisostomos şi cred că e o confuzie, el nu se numea Dion ci Ioannes. Nu credeţi că am dreptate? **ne întreabă VASILE BANCIU**, din Tîrgovişte.

Nu credem, deoarece cele două personaje istorice sînt diferite şi au trăit la interval de secole unul de altul. Isto-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

rieul Dion Crisostomos a trăit în sec. I e.n. Exilat în ținuturile daco-geților, a lăsat prețioase informații despre aceștia, relevînd vitejia și caracterul lor deosebit (vezi și Magazin istoric, nr. 12/1968).

Ioannes Crisostomos (Ioan Gură de Aur) a trăit între 349 și 407 și a fost patriarh al Constantinopolului. Orator de talent, a lăsat o bogată colecție de scrieri teologice, predici și discursuri.

31 VOLUME

Am citit în nr. 3/1982, despre vol. 21 din culegerea lui Nicolae Iorga de Studii și documente. Aș dori să cunosc ce cuprinde această colecție, arată VASILE DUMITRAȘCU, din Brăila.

Între anii 1901 și 1916, Nicolae Iorga a publicat cele 31 volume care alcătuiesc colecția sa de Studii și documente cu privire la istoria românilor. Volumele cuprind izvoare românești și străine, precum și cercetări, unele dintre ele, prin amploare, adevărate monografii. Amintim cîteva din volumele colecției: Socotelile Bistriței; Fragmente de cronici și știri despre cronicari; Legăturile principatelor române cu Ardealul de la 1601 la 1699; Brașovul și românii; Scrisori și inscripții maramureșene; Scrisori și alte acte referitoare la unirea principatelor; Istoria statelor balcanice în epoca modernă; Viața și domnia lui Constantin Brîncoveanu; Observații ale unui nespecialist asupra istoriei antice.

SOLDAT VETERAN

MIHAI GIURCĂ, din satul Cioroiu Nou, com. Cioroiași, jud. Dolj, ne trimite cîteva date referitoare la un veteran din Războiul de Independență, Ilie Neaeșlu „moșul" (bunicul) corespondentului nostru. Un livret de recunoaștere, emis de Societatea veteranilor grade inferioare din Oltenia, la 24 aprilie 1910, consemna: Domnul Ilie Neacșiu, din județul Dolj, plasa Giubegea, comuna Cioroiași, satul Cioroiu Nou, de profesie plugar, în urma actelor prezentate, conform dispozițiunilor Consiliului de administrație al Societății s-a constatat că este veteran și a făcut campania din 1877-1878 în Regimentul 4 infanterie din contingentul 1849 cu gradul de soldat pentru care s-a admis ca membru al Societății Smîrdan, unde a luat parte în luptele de la Smîrdan, dîndu-se acest livret.

ÎN OASTEA LUI GARIBALDI

Reținem din nota Giuseppe Garibaldi de prof. CONSTANTIN DOBRESCU, din Ploiești, cîteva informații referitoare la legăturile revoluționarului italian (Magazin istoric, nr. 10/1982) cu România. În rîndurile luptătorilor garibaldieni se întîlnesc numeroși români, printre care și Nicolae Dunca, din Maramureș, Titus Dunca, căpitanul Ion Murcea și Stan Popescu, din Ploiești. Istoricul italian Vegezzi Ruscalla aprecia că „un mare număr de români și-au vărsat sîngele în luptele din Italia meridională. Numai în lupta de la Volturno (26 octombrie 1860) printre cei care au căzut pe cîmpul de luptă se numără și 29 români".

La moartea lui Garibaldi, în iunie 1882, Adunarea Deputaților din București telegrafia Camerei italiene: „Garibaldi aparține tot atît Italiei cît și popoarelor care au luptat pentru reconstruirea lor națională".

PE SCURT

VASILE BANDRABUR, din Tîrgoviște: Răspunsul dat de dv. la întrebarea nr. 2 a concursului 15+1 a fost socotit corect.

FĂTU GEORGESCU, din Brașov: Fiind doar un fragment dintr-un articol publicat în Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj tom. IV (N. Bănescu: Adaos la relațiile bailului Marco Venier cu privire la campania din 1595 a domnilor noștri), nu putem folosi textul trimis.

Ing. CORNELIU TEODORESCU, din București, ne trimite cîteva evocări ale răscoalei din 1907 datorate unui participant — învățătorul pensionar Constantin TUDOSE IONESCU, din com. Pătule, jud. Mehedinți.

IOAN ODĂȚ ANU, profesor de istorie, gradul I, din București, ne-a trimis studiile Momente din mișcarea muncitorească socialistă din România și Biruitorul. 525 ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare, lucrări care au obținut premiul I la concursul Țară, vatră de eroi, ediția 1981.

ABONAMENTE

IOAN PĂTRAȘCU, din Timișoara; VASILE DOBRESCU, din Constanța; VIORICA STĂNCIULESCU, din Botoșani: După cum am precizat și în numerele anterioare, o modalitate eficientă de a primi revista lună de lună o constituie abonamentele.

Abonamentele la Magazin istoric se pot face, în fiecare lună, la toate oficiile P.T.T.R. la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și de la sate.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

SECOLUL XV

DAN PETRACHE, din București. Observația dv. este justă: într-adevăr, în (nr. 11/1982): citatul din p. 51, coloana 2 se va citi „mijlocul secolului XV" și nu „mijlocul secolului XVI", cum a apărut.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

ANGHEL DUMITRU, cartierul Rovine II, bloc G 30 ap. 6, Craiova, oferă: nr. 9/1968; 1-3/1972; 2-4,12 1973; 7-9/1975; 1,2,6,11/1977; 2/1979; 2-4/1980.

VASILE CHITIC, str. Grindu, nr. 3, Iași, oferă: nr. 6,7/1967; 7,11/1968; 1,6/1969; 6,11/1970; 1,3/1971; 1,11/1972; 8,11/1973; 4/1974; 5,7/1975; 5,6/1980.

MARIUS ROTAR, str. Andrei Mureșanu, bl. A.2, sc.A, ap. 5, Cîmpia Turzii, solicită: nr. 1,9/1969; 11,12/1971; 7/1972; 9,11/1973; 1,10/1974; 2/1975; 4/1976; 3,4,6/1978; 10/1979; 1/1980; 2,3,9/1981; oferă: nr. 2-11/1970; 1-6,9/1971; 4-6/1974.

DAN UHRINOWSKI, Șos. Pantelimon, nr. 309, bl. 8, sc. G, et. I, ap. 243, București, solicită: nr. 5/1973; 2/1974; 8/1980; oferă: nr. 5/1967; 4,11,12/1969; 1/1970; 12/1979.

GH. ROȘIANU: str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, sc. A, ap. 3, Cîmpina, jud. Prahova, solicită: nr. 1,2,4,8/1967; 2,5 1968; 2,4,6-8/1969; 12/1970; 2,5,7,10/1971; 7/1972; 5,6/1973; 6/1975; 5-7/1977; oferă: nr. 9/1967; 7,8/1968; 1,3,11/1970; 1,5,6,9,11/1972; colecția 1969, 1971 - 1982.

GHEORGHE VESA, str. Aleea Centrală, bl. X3, sc. A, et. 4, ap. 20, Salonta, jud. Bihor, solicită: nr. 2,5,6/1976; 11/1980; oferă: nr. 8/1970; 9/1974; 2,11,12/1975.

NICOLAE BOGLUȚ, com. Ucuriș, nr. 258, jud. Bihor, oferă: nr. 3,6,7/1981; 1,2/1982.

GH. CONSTANTINESCU, str. Drumul Murgului, nr. 38, bl. 54 A, ap. 11, București, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUŢURI The Destiny of Romania ● 1919. The XV-th Congress and the II-nd National Conference of the Worker's Movement ● D.C. GIURESCU The Romanians and the History of Europe ● Ş. BURDA The Perşinari Treasure ● M.D. VLAD Prince Alexandru Ipsilanti ● D. POPESCU The Antinazi Work of a Romanian Mayor of an Austrian Town ● The XV-th ICHS: The Polish Historian E. DURACZYŃSKI on History and Education ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUŢURI Destinée de la Roumanie ● 1919. Le XV-e Congrès et la II-e Conférence Nationale du mouvement ouvrier ● D.C. GIURESCU Les Roumains et l'histoire de l'Europe ● Ş. BURDA Le Trésor de Perşinari ● M.D. VLAD Le Prince Alexandru Ipsilanti ● D. POPESCU Les Activités antinazis d'un maire roumain dans un ville autrichienne ● Le XV-e CISH: l'historien polonais E. DURACZYŃSKI sur l'histoire et l'éducation ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ Судьба Румынии ● 1919. XV Съезд и II Национальная конференция рабочего движения ● Д.К. ДЖКУРЕСКУ Румыны и история Европы ● Ш. БУРДА Сокровище в Першинари ● М. Д. ВЛАД Князь Александру Ипсиланти ● Д. ПОПЕСКУ Антинацистская деятельность румынского мэра в австрийском городе ● XV МКИН: польский историк Е. ДУРАЧИНСКИЙ об истории и воспитании ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUŢURI Rumäniens Schicksal ● 1919. Der XV Kongress und die zweite Nationale Konferenz der Arbeiterbewegung ● D.C. GIURESCU Die Rumänen und die Geschichte Europas ● Ş. BURDA Der Schatz von Perşinari ● M.D. VLAD Der Fürst Alexandru Ipsilanti ● D. POPESCU Die antinazistische Aktivität einer rumänischen Bürgermeister in einer österreichischen Stadt ● Der XV. CISH: Der polnische Historiker E. DURACZYŃSKI über Geschichte und Erziehung ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. POPESCU-PUŢURI El destino de Rumania ● 1919. El XV° Congreso y la II^{a} Conferencia Nacional del movimiento obrero ● D.C. GIURESCU Los rumanos y la historia de Europa ● Ş. BURDA El tesoro de Perşinari ● M.D. VLAD El principe Alexandru Ipsilanti ● D. POPESCU La actividad antinazi de un alcalde rumano en una ciudad austríaca ● El XV° CICH: el historiador polaco E. DURACZYŃSKI sobre historia y educación ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureştl, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

62 427

Egistrum hyuus operis libri
ac figuris et ymagi bus ab initio mundi:

9 : 87